

2024/1-2

PHILOS

TUDOMÁNY - IRODALOM - MŰVÉSZET

Ta

rtalom

2024/1-2 **PHILOS**

PHILOS/ARS

HERNYÁK ZSÓKA: A LEGKEDVESEBB FÓKA 7

PHILOS/LOGOS

BEKE OTTÓ: TECHNIKAI ABSZOLUTIZMUS
(A közvetítettség és a tartalmegosztás túlsúlya) 9

BERSÁN BERNADETT: KONZERVATÍV IRODALOMSZERVEZÉS
A SZÁZADELŐN 21

CSERNAI PANNA: A FOMO JELENSÉG VIZSGÁLATA 37

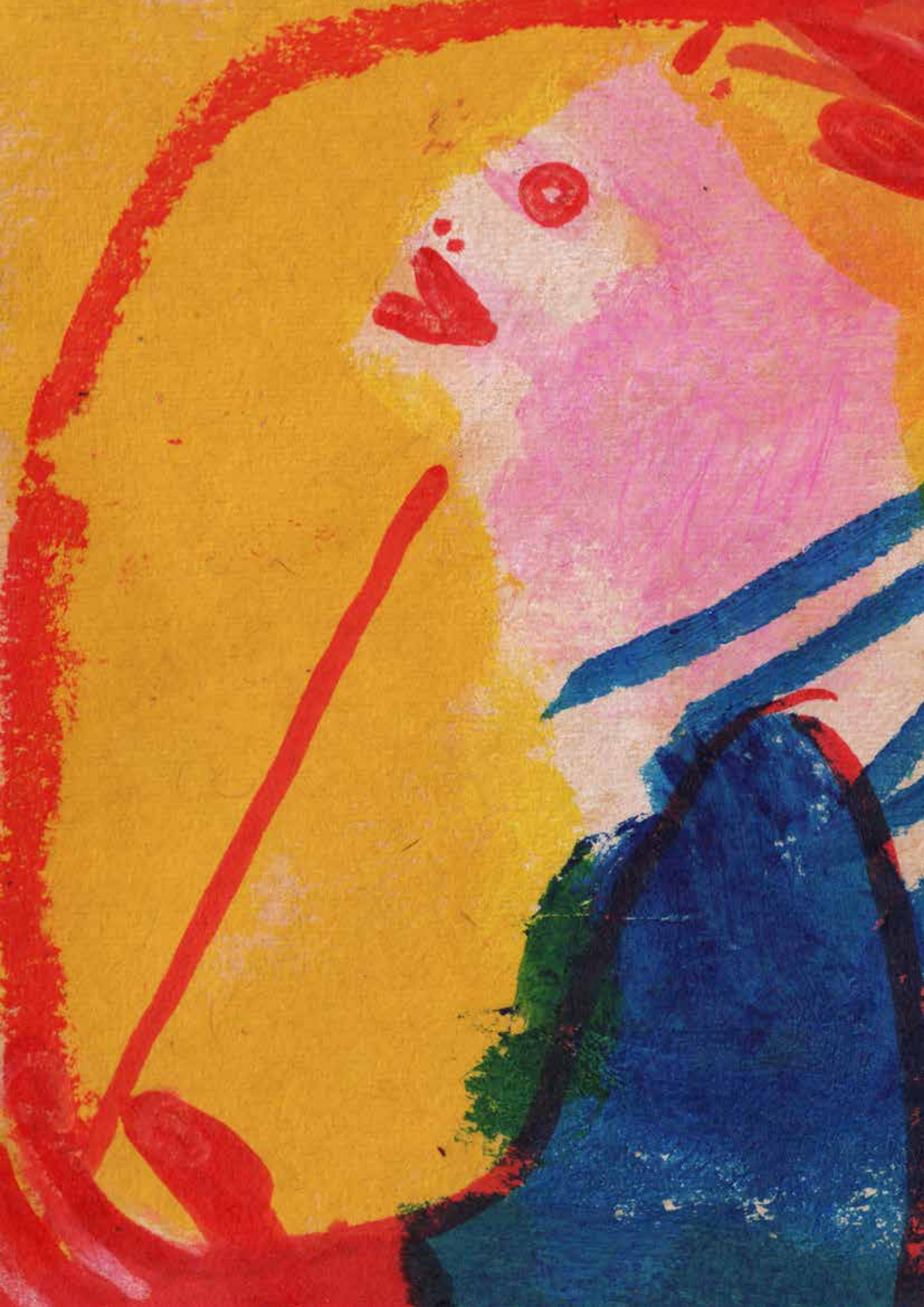
TÓTH NIKOLETTA: HATÁROKON ÁTÍVELŐ TÖRTÉNET
(Regény a határon innen és túl, valamint a disznóólban – Bencsik Orsolya: *Több élet*) 79

PHILOS/MIX

BADIS RÓBERT: A VAJDASÁGI MAGYAROK DEMOGRÁFIAI
JÖVŐKÉPE (Mikorra várható a vajdasági magyarság eltűnése? - A születések számának alakulása a vajdasági magyarok körében 2002 és 2022 között) 93

ANTAL LÁSZLÓ SZAKMAI ÉLETRAJZA 109

A számot Antal László képeivel illusztráltuk

PHILOS/ARS

Hernyák Zsóka
A LEGKEDVESEBB FÓKA

7

Többféle fóka is létezik, de a legkedvesebb mind közül a foltos, gombszemű fóka, ami csak illatos gyümölcsöket fogyaszt, de azokat rendkívül jó étvággal. A legkedvesebb fóka bújós és kíváncs, ijedtében gömbölyödik, bánatában nem szalad, csak csúszik-mászik, alkalmanként üldögél. Az emberi társaságot nagyon kedveli, feltéve, hogy az emberi társaság jóféle; a gombszemű fókák ugyanis a rossz szagokra és a rosszmájúságra egyaránt érzékenyek. Egy ilyen állat, ha bűzt szimatol, vonyít, mint a fába szorult féreg, ha ellenben minden a kedve szerint alakul, kutyaként ugat, be sem áll a szája. A legkedvesebb fóka pont olyan, mint amilyen: sikamlós és enyhén dagadt, egy szürke lufi, ami majd' szétpukkad az őt feszítő fókaszuflától. Gombszeme csillog, mint az alma héja, pisze orra mocorog – szaglintja a levegőt. Konstatál. A legkedvesebb fóka az egyébféle fókákkal viszont nem jön ki túl jól. A többi fóka ugyanis nem mindig gombszemű és soha nem kedves. A legkedvesebb fóka ezért nem tud velük kapcsolatot fenntartani. Hiába próbálkozik, mindig elkedvetlenedik tőlük. Az elkedvetlenedett gombszemű fóka pedig, mint a töredékes beszámolókból kiderül, egyáltalán nem jó fej, nem is bújik sehova és egyébként is túl sovány. Az elkedvetlenedett példányok gyakran isznak tömény alkoholt vagy szednek antidepresszánt és amikor kedvesen köszönnek nekik az utcán, csak annyit vonyítanak vissza, hogy baszd meg te is magad. Mondanom sem kell, az elkedvetlenedett fóka másokat is elkedvetlenít. Kiterjeszti a hatáskörét, mossa kezeit. Annak a veszélye is nagy, hogy az elkedvetlenedő állatok csoportba verődnek, és az utcán randalíroznak. Az útjelző táblákat meghajlítgatják, a nyugdíjasokat megsértegetik. Mindeközben fényes gombszemük veszedelmesen csillog, pofájukból a nyál is ki-kicsordogál. Mindent összegezve óvakodnunk kell a világ legkedvesebb fókájától, mert mint azt jól tudjuk, bármikor elkedvetlenedhet. Ha ez véletlenül így történik, akkor mégis mi lesz vele? Ha ez véletlenül így történik, akkor mégis mi lesz velünk?

Beke Ottó

TECHNIKAI ABSZOLUTIZMUS¹

A közvetítettség és a tartalommegosztás túlsúlya

A

kibernetika fejlődése és az adatosítás révén az atomok közvetlenül megtapasztalható világának helyébe a bitek képlékeny, azonban szintén áttekinthetetlenül szövevényes világa lépett. Általános érvényűvé vált a mediatizáció, majd pedig a tartalommegosztás. A tanulmány a két jelzett (számítás)technikai alapú folyamat, jelesül a közvetítettség és a közzététel logikáját, működésmódját, valamint a megismerési folyamatban, továbbá az személyközi relációkban kifejezésre jutó abszolutisztikus hatásmechanizmusát ragadja meg és szemlélteti különböző művészeti ágakból származó alkotások értelmezése révén. Ezáltal kirajzolódnak a vonatkozó tudományos diskurzus és a művészeti-kulturális alkotások közötti érintkezési pontok, továbbá az előbbi absztrakciós szintje szélesebb olvasóközönség számára válik érthetővé és értelmezhetővé.

Kulcsszavak: mediatizáció, tartalommegosztás, technika

„miután elszörnyesztette, beteggé tette, a zaj lassacskán átgyúrta az ember lényegét; azzal, hogy mindenütt és állandóan jelen van, végül beléoltotta a zaj igényét”
(Kundera, 2008: 130)

¹ A tanulmány első közlésének helye: Beke Ottó: Technikai abszolutizmus. A közvetítettség és a tartalommegosztás túlsúlya. *Anyanyelvi és Irodalmi Nevelés*. Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác. 2022/3–4., 5–16. ISSN 2631-1488

A BITEK VILÁGA

A kibernetika fejlődése és az adatosítás révén az atomok közvetlenül megérinthező, megtapasztalható és egyben megmászhatóan, konzisztens világának helyébe a bitek képlékeny, azonban szintén áttekinthetetlenül szövevényes világa lépett (Csepeli–Prazsák, 2010: 14). Ez az adatok digitálisan tárolt, továbbított, ennek megfelelően módosítható és megjelenített territórium. A „bitbeesés” (Csepeli–Prazsák, 2010: 14; Csepeli, 2008: 4) következtében alapjaiban változott meg a realitás; új világ és új horizont tárult fel. Kialakult a bitek világától, a Big Datától, vagyis a számítástechnikai környezetben evolvál, hatékonyabbá vált, immár befolyásolást lehetővé tevő statisztikától elválaszthatatlan Élet 3. 0 (Tegmark, 2018). Felbukkant az Ember 2. 0 (Csepeli, 2020; Harari, 2017). Ő a számszerűsített én (Han, 2020: 80–82; Žižek, 2016: 93–110, Žižek, 2020; Zuboff, 2019; Assange, 2016).

A „bitbeesést”, vagyis a valós fizikai világ meghasításának „eredendő bűnét” nem lehet meg nem történné tenni, Pandóra digitális szelencéjét visszazárni. Az ellentmondana a technikai fejlődés tágabb társadalmi-gazdasági kontextus által is támogatott logikájának. Továbbá etikailag is kifogásolható lenne a már részben kialakult digitális, illetve hibrid létmódokat, alternatív egyéni és kollektív egzisztenciális formákat (Hayles, 1999; Moravec, 1990, 2000; Kurzweil, 2012, 2013; Harari, 2017), térkonstrukciókat (Meyrowitz, 1985, 2005; Poster, 2005; Nyíri, 2010) megsemmisíteni. Perspektivikusságuk kétségbevonhatatlan.

A valóság végérvényesen meghasadt. Az atomok helyébe lépő bitek világa a közvetítettség világa. A medializáltság általános, mindennapi tapasztalattá vált. Nem véletlenül lett a *Hol vagy?* ontológiai kérdéssé a mobilitás forgatagában. (Ferraris, 2008; Eco, 2008; Eco, 2018: 135–153) A digitális-online világ, vagyis a bitek univerzuma nem a teljes értékű, eksztatikus jelenlét varázsát villantja föl, hanem a távolságtartást. A technikai berendezések újfajta, közvetített prezenciát hoznak létre, és tesznek megtapasztalhatóvá, dominánssá (Belting, 2005: 34): „A tér, amely fizikai mivoltában meghatározza életünket, a bitek birodalmába átkerülve maga is reprezentációvá válik és megsokszorozódik.” (Csepeli–Prazsák, 2010: 14)

A technika mai paradigmatis formája a számítástechnika. Az adatosítás, ezáltal pedig az online kommunikáció, a mediatizáció és a tartalommegosztás alapjául szolgál. Az információs társadalom keretét alkotja. Való igaz, hogy maga a technika semleges, vagyis pusztán lehetőségként adott. Egymástól radikálisan eltérő felhasználási módokat tesz lehetővé (Harari, 2017, 2018; Tófalvy, 2017), tehát önmagában se nem jó, se nem rossz. Viszont működésmódja, illetve az élet minden területére kiterjedő igénybevétele, eskalációja idézte elő a valóság meghasadását, a közvetítettség és a virtualitás általánossá válását. A „bitbeesés” hosszú távú társadalmi és pszichés hatásai beláthatatlanok. (Vö. Carr, 2014; Spitzer, 2012; Tari, 2019)

A MEDIATIZÁCIÓ ABSZOLUTIZMUSA

Paweł Kuczyński lengyel képzőművész *Facebook* című 2013-as alkotása a közösségi média valóságközvetítő és egyben -megszűrő, valamint -módosító szerepére, patológiába torkolló működésmódjára hívja fel a figyelmet. A centrális pozícióba helyezett és nagyméretű periszkóppal ábrázolt Facebook logó teszi láthatóvá a festmény egyedüli szereplője számára a tőle mesterséges eszközökkel elválasztott, gazdag külső valóságot. Az ő mesterséges-technikai mikrokörnyezete sáv és szegényes, abban csupán a jellegzetes kék színű logó képvisel némi artefaktuális elevenséget, életet. A sivárság kizárólag az ő börtöncellaként ábrázolt megfigyelői helyiségét jellemzi, azon túl egy vékony sávban zöldellő mező tűnik fel, az azonban a maga közvetlenségében csupán a festmény külső szemlélője számára látható. Annak szereplője rendületlenül optikai eszközébe mered. Az atomok világa helyett azok

közvetített és egyben módosított képét szemléli. Az atomok alkotta realitás helyett a bitek világával ápol közvetlen kapcsolatot. Elhagyhatná a zárt teret, ám azt mégsem teszi meg. A közvetített spektakulum (Debord, 2006; Baudrillard, 1996), a medializáltság misztériuma (Mersch, 2004: 176), mágikus jellege, illetve a technikacsodálat (Eco, 2018: 152–153), továbbá saját vojörizmusa teljes mértékben lenyűgözi, és egyben mozdulatlaná teszi; megdermed. Ő a „szobautas” (Virilio, 2002: 41), a közösségi médiaplatformok és különösképpen a Facebook által közvetített tartalmak sodródó zabolátlan fogyasztója (Szűts, 2020: 177; Beke, 2021: 141), az információs társadalom földigilisztája (Flusser, 1996) avagy kígyója (Han, 2020: 27–29), a közvetítettség rabja.

Habár Kuczyński alkotása jellegéből kifolyólag kimerevített pillanatot ábrázol, egyúttal a megfigyelési folyamat hosszan elnyúló időbeliségét is érzékelteti. A figura nemcsak néhány pillanat erejéig néz bele periszkópjába, illetve fürkészi a közösségi média által közvetített tartalmakat, hanem hosszú intervallumon keresztül. Magával ragadja a spektakulum, a látszólagos újdonság varázsa; az immerzió túlon túl erősnek bizonyul. (Csíkszentmihályi, 2020; Szűts, 2018: 339–341; Han, 2020: 44) Képtelen elszakadni tőle. (Barrett, 2015) Ennek megfelelően látható rács a magasban lévő, szellőzőnyílásként is szolgáló ablakon, és egyúttal ennek megfelelően léphető át bármikor és szabadon a helyiség nyitva hagyott ajtaja. Ez a két vonatkozás, a berácsozott ablak, ahova a szereplő fel sem érne, és ahol a Facebook periszkópja el van helyezve, és a kilépését, a szoba elhagyását elvben lehetővé tevő ajtó szorosan összetartozik. Ez az addikció képlete.

A TARTALOMMEGOSZTÁS KÍVÁNALMA

A Netflix streaming szolgáltató 2021-ben mutatta be a *Chaos Walking* című tudományos-fantasztikus kalandfilmet. Az abban vizionált 23. századi jövőt mediatizációs és egyben tartalommegosztási abszolutizmus jellemzi. A szereplők tudattartalmai akaratuktól függetlenül, sőt gyakran annak ellenére válnak mások számára hozzáférhetővé, „kisugároznak” a személyközi térbe. Ez a kényszeres megosztás, közzététel világa. A disztópikus jövőben a technikai eszközök, kommunikációs hálózatok jelenléte és működésmódja olyannyira magától értetődő, megszokott, hogy a film nem is ábrázolja azokat. A különböző berendezések és struktúráik permanens jelenlétéről és funkcionálásáról a látványvilág időnkénti elmosódásai, technikai-adatátviteli zavart érzékeltető hullámszélei árulkodnak.

Megszűnik a psziché és a külvilág közti határvonal, tradicionális elválasztottság. (Žižek, 2020; Csepeli, 2020: 239; Tegmark, 2018) Az előbbi tartalmi kivétel nélkül a kollektív kommunikációs zaj részévé válnak, azt erősítik. Elképzelhetetlenné válik a csend.

Nem véletlenül írta meg John Cage 1952-ben, az informatika őskorában *4'33": a csend zenéje* című szerzeményét. (Karap, 2011) Ami az experimentális komponista (Cage, 1994: 36–40) művében a pozitív értelemben vett, szükséges avagy funkcionális űrt, illetve ürességet jeleníti meg az auditivitásban, az Kazimir Malevics 1913-as *Fekete négyzet fehér alapon* című alkotásában a vizualításban nyilvánul meg. Ez „a tiszta határtalanság tapasztalata” (Enzensberger, 2010: 24, saját fordítás; lásd továbbá Malevics, 1986) – Cage-nél a zenében, Malevicsnél pedig a festészetben. Éppen a tiszta határtalanságnak ez a tapasztalata, romantikája (Doorman, 2006) hiányzik a szóban forgó tucatfilm antiutópikus világából, azt ugyanis teljes mértékben a zaj uralta el, a maga kaotikus negativitásával. Erre utal a film címét alkotó szókapcsolat első eleme, a káosz is. „Nincsen olyan, hogy üres tér és üres idő. Mindig van valami látni- és hallanivaló. Voltaképpen akárhogy próbálnánk is csendet teremteni, az lehetetlen” – fogalmazott Cage.

A filmben egyetlen gondolat, emlékkép, vágy, érzés sem kerülheti el a megosztást, a nyilvános közzétételt. Ez az információk sorsa; az -áramlás redukálhatatlan és megakaszthatatlan. Éppen ez a kényszeres, illetve akaratlan gondolatmegosztás avagy a mentális tartalmakhoz való akadálytalan hozzáférés teremt a filmben nemegyszer komikus, bizonyos esetekben pedig kifejezetten kínos, illetve veszélyes helyzeteket, s a különböző fordulatok alapjául szolgálva járul hozzá a narratíva kibontakozásához. A különböző tartalmak megosztásának szükségszerűségét etikai dimenzióban Dave Eggers *A kör* című regénye és annak filmadaptációja bontotta ki igencsak meggyőzően, a feltétel nélküli tartalommegosztást szolidaritásként, vagyis humánus tetteként határozva meg. Miként Eggers szövegében olvasható: „Aki törődik embertársaival, az megosztja velük, amiről tud, amit lát. Átad nekik mindent, amit csak képes. Ha érdekli a gondjuk, a szenvedésük, a kíváncsiságuk, az a joguk, hogy a világon mindenről értesüljenek, akkor mindent megoszt velük. Amije van, amit lát, amit tud. [...] A MEGOSZTÁS TÖRŐDÉS. [...]” (Eggers, 2016: 234; Csányi–Beke, 2020) Az adatosítás és a mediatizáció abszolutizmusa feltétel nélküli és egyben elvárt tartalommegosztásba torkollik. Ezek a folyamatok elválaszthatatlanok egymástól.

Az adatosítás és a mediatizáció uralomra törő tendenciája nem teszi lehetővé a cenzúrát, illetve az információszűrést. A kapuőrök (Koltay, 2017a, 2017b), lett légy szó személyekről vagy gépi funkciókról, kizárólag átmenetileg működhetnek. A digitális falak szükségképpen ledőlnek. A különböző tartalmak kivétel nélküli megosztása, közzététele az adat-, illetve netsemlegesség (Szűts–Jinil, 2015; Szűts, 2018: 439–448) kérdéskörével kapcsolódik össze. Ily módon a *Chaos Walking* és Eggers regénye, valamint annak filmadaptációja egyaránt az internet társadalomtudományi kontextusában (Z. Karvalics, 2004) pozicionálódik.

Míg *A körben* az információk egyéni megőrzése negatív jellemvonásokkal társul, vagyis közösségi szempontból elítélendő attitűdnek minősül, addig a *Chaos Walking* ábrázolta jövőben éppen a tudattartalmak individuális megőrzése, közzé nem tétele jelenik meg exkluzivitásként. Ezen különlegességre csak az emancipáltak magasabb szintet képviselő csoportja képes. Ők elhatárolják, illetve megőrzik tudattartalmaikat, azt mint saját belső és elidegeníthetetlen tulajdonukat védik az univerzális és kollektív kommunikációs zajtól. Ők már tudatos lények, nem sodródó, hanem tudatos eszközhasználók. (Szűts 2020: 183; Beke, 2021: 140–141; vesd össze Mihalik, 2020; Hall–Xing–Ross–Johnson, 2019; Ujhelyi–Domonkos, 2016)

Ami Kuczyński festményében szembeötlő és egyben mérvadó, az a technikai mediatizációnak a megismerési folyamatban betöltött, addikcióba torkolló konstitutív szerepe. A *Chaos Walking* ezt a vonatkozást terjeszti ki az interperszonális térre és relációkra, általános érvényűvé téve azt. A festmény és a film disztópikus világában, továbbá Eggers regényében értelmezhetetlenné válik az egyéni psziché intaktsága. Kuczyński alkotásában a megismerés válik technikailag-mediálisan meghatározottá (Mersch, 2004: 173), illetve maga az a világ virtuálissá (Hayles, 1999: 13–14), amelyre a megismerés irányul. Eggers regényében és a *Chaos Walkingban* pedig már az egyén lelkivilágának határai oldódnak fel a kényszeres, akaratlan kommunikáció és tartalommegosztás zajos kollektivitásában.

INFORMÁCIÓS ZAJ

Milan Kundera *A függöny* című esszékötetében ír Jaromír John (1882–1952) cseh szerző regényéről, *A robbanó szörnyeteg*ről. A mű eredeti címe *Moudrý Engelbert*, vagyis *Bölcs Engelbert* (John, 1940), s azt John a 20. század harmincas éveiben írta. A mintegy tíz évvel korábban játszódó történet főhőse, Engelbert úr Prágába költözik, ahol „a motorok, nevezetesen az autók és motorkerékpárok motorjainak, a »robbanó szörnyetegek«-nek új zaja” (Kundera, 2008: 128) okozta bosszúsággal küzd. Mindhiába keresi a megnyugtató csöndet a fővárosban, s

emiatt kialvatlanság lesz úrrá rajta, ő maga pedig üzőtté válik. Kundera értelmezésében John regényének szereplőjét a zaj átka sújtja az autógyártás korai szakaszában, az 1920-as években, amikor még csak elvétve közlekedtek belső égésű motorok az utakon.

Kundera John elfeledett regényét nem az eredeti, hanem *A robbanó szörnyeteg* (franciául *Le Monstre à explosion*) címmel illeti, s mivel azt nem fordították le idegen nyelvekre, döntő mértékben, de nem kizárólagosan az esszéista-regényíró értelmező elnevezése, illetve annak angol nyelvű megfelelője (*The Internal-Combustion Monster*) vonult be a nemzetközi tudományos-kritikai diskurzusba. (Thériault, 2014; Patriotta, 2020, 2016; vesd össze Sayer, 2013: 125; Pánek–Tuma, 2018: 499; Rothkirchen, 2005: 212).

Korunkban az informatika a technika paradigmaticus megnyilvánulási formája, a „robbanó szörnyetek” haladását szolgáló autópályák mellett és egyre inkább helyett pedig az információs szupersztrádák jelentősége fokozódik (Csepeli–Prazsák, 2010: 14–17). Ennek megfelelően a Jaromír John regényének – Kundera értelmezése szerinti – központi problémájaként megjelenő új zaj legidősebb formája, testetlensége folytán még rémisztőbb „alakmása” az információs zaj, telítettség, túltermelés. (Slíz, 2012) Emiatt nehezedik meg, illetve nemritkán lehetetlenül el a bitek világában való tájékozódás, a releváns és hiteles, megbízható referenciapontok, források kijelölése, majd pedig követése. A technikai alapú közvetítés és tartalommegosztás túlsúlya és egyben kíváncsi információ telítettséghez, zavarhoz vezet.

„Az információvesztés kegyelme” (Assmann, 2009: 155) híján problematikussá válik az egyéni és közösségi tudás megőrzése, valamint fenntartása, az ismeretek felhalmozásának végeláthatatlan folyamatában ugyanis szükség mutatkozik redukcióra, negligációra, szelekcióra, rombolásra, sűrítésre, tagadásra. A felejtés nem teljes mértékben az emlékezés mint akkumuláció ellenében fejt ki hatását, hanem bizonyos értelemben éppen annak lehetőségfeltétele. (Vesd össze Mayer-Schönberger, 2009; Székely, 2013, 2015, 2017; Solti, 2019; Csizner, 2019; Nyeste–Szendrei, 2019; Szabó, 2019; Szűts, 2018: 365–367)

A bitek világának információs szupersztrádáit több, egymással összefüggő tulajdonság jellemzi. Ilyen az adattovábbítás sebessége, illetve kritika nélküli gyorsulása (Aczél, 2012: 115), a közvetített tartalmakhoz való minél teljesebb mértékű, immár elvárassá vált hozzáférhetőség (Aczél, 2012: 116), a felhasználói anonimitás (Aczél, 2012: 116; Szűts, 2018: 35, 222), továbbá a mindezzel összefüggő felhasználói beleélés, immerzió (Csíkszentmihályi, 2020; Szűts, 2018: 339–341; Han, 2020: 44; vesd össze Virilio, 2002: 45–46; Esterbauer, 2003). Ezen attribútumok közegében vajmi kevés hely és idő jut a zajmentes, de közel sem üres csönd, a nyugalmas szemlélődés, a meditatív lelassulás, befelé fordulás számára.

A tiszta és emberi határtalanságnak a bensőséges és jelentőségteljes csönd cage-i zenéjében, valamint Malevics üres képernyőt idéző *Fekete négyzetében* megnyilvánuló tapasztalatára, romantikájára van egyre inkább szükség. Csöndre és lelassulásra. Éppen Cage írta meg minden idők leghosszabb és egyben leghosszabb zenedarabját 1987-ben *Organ2/ASLSP (As Slow as Possible – Amilyen lassan csak lehet)* címmel, aminek egyes hangjait gyakran több hónapnyi szünet, vagyis közbeiktatott csönd elteltével kell lejátszani. (Lásd továbbá Honoré, 2014)

Vajon véletlen lenne az a hatalmas nézői és részben kritikai siker, amely a *Hang nélkül* című, John Krasinski rendezte 2018-as filmet, majd pedig kissé visszafogottabb mértékben annak 2021-es folytatását kísérte? Nem arról lehet-e szó, hogy időnként olyannyira vágyunk mindannyian hangok nélküli, csöndes helyre, lelassulásra, hogy az már-már rémisztőleg, elrettentőleg hat?

FILMJEGYZÉK

Hang nélkül (A Quiet Place), 2018, rendező John Krasinski.
Hang nélkül 2. (A Quiet Place Part II), 2021, rendező John Krasinski.
A kör (The Circle), 2017, rendező James Ponsoldt.
Chaos Walking, 2021, rendező Doug Liman.

KÉPZŐMŰVÉSZETI ALKOTÁSOK JEGYZÉKE

Malevics, Kazimir (1913). *Fekete négyzet fehér alapon*.
 Kuczyński, Paweł (2013). *Facebook*.

ZENEI DARABOK JEGYZÉKE

Cage, John (1952), 4'33": *a csönd zenéje*
 Cage, John (1987). *Organ2/ASLSP* (As Slow as Possible – Amilyen lassan csak lehet)

IRODALOMJEGYZÉK

Aczél Petra (2012). *Médiaretorika*. Budapest: Magyar Mercurius.
 Assange, Julian (2016). *When Google Met WikiLeaks*. New York: OR Books.
 Assmann, Aleida (2009). Szövegek, nyomok, hulladékok: a kulturális emlékezet változó médiumai, fordította Göröl Balázs. In: Kisantal Tamás (szerk.) (2009). *Narratívák 8. Elbeszélés, kultúra, történelem*. Budapest: Kijarat Kiadó. 146–159.
 Barrett, Deirdre (2015). Supernormal Stimuli in the Media. In: Barkow, J H, (Ed.) (2015). *Internet, film, news, gossip: an evolutionary psychology perspective on the media*. Oxford, UK: Oxford University Press.
 Baudrillard, Jean (1996). A szimulákrum elsőbbsége. In: Kiss Attila Attila–Kovács Sándor s. k.–Odorics Ferenc (szerk.) (1996). *Testes könyv I.* Szeged: Ictus-JATE. 161–193.
 Beke Ottó (2021). Az oktatás jövője: felkészítés a digitális életre és munkára. Recenzió Szűts Zoltán A digitális pedagógia elmélete (2020) című könyvéről. *Civil Szemle*, 1, 135–143.
 Belting, Hans (2005). Kép, médium, test: az ikonológia új megközelítésben, fordította Matuska Ágnes. *Filológiai Közöny*, 1–2, 24–41.
 Cage, John (1994). *A csend. Válogatott írások*, válogatta Wilhelm András, fordította Weber Kata. Pécs: Jelenkor Kiadó.
 Carr, Nicholas (2014). *Hogyan változtatja meg agyunkat az internet? A sekélyesek kora*, fordította Németh Ádám. Budapest: HVG Könyvek.
 Csányi Erzsébet–Beke Ottó (2020). A közösségi média disztópiája. (Dave Eggers: A kör). *Godišnjak* (az újvidéki Bölcsészettudományi Kar évkönyve). 2, 269–283.
 Csepeli György (2008). Az e-minőség forradalma. *Szín*, április, 4–10.
 Csepeli György–Prazsák Gergő (2010). *Örök visszatérés? Társadalom az információs korban*. Budapest: Jászöveg Műhely.
 Csepeli György (2020). *Ember 2.0. A mesterséges intelligencia gazdasági és társadalmi hatásai*. Budapest: Kossuth Kiadó – Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete.
 Csíkszentmihályi Mihály (2020). *Flow. A tökéletes élmény pszichológiája*, fordította Legéndyné Szabó Edit. Budapest: Akadémiai Kiadó.
 Csizner Zoltán (2019). Az OSINT határai. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2, 19–31.
 Debord, Guy (2006). *A spektákulum társadalma*, fordította Erhardt Miklós. Budapest: Balassi Kiadó-BAE Tartóshullám.
 Doorman, Maarten (2006). *A romantikus rend*, fordította Balogh Tamás, Fenyves Miklós. Budapest: Typotex Kiadó.
 Eco, Umberto (2008). A mobiltelefon és az igazság. In: Maurizio Ferraris (2008). *Hol vagy? A mobiltelefon ontológiája*, fordította Gál Judit. Budapest: Európa Könyvkiadó. 7–10.

- Eco, Umberto (2018). *Pape Satan. Hírek egy folyékony társadalomból*, fordította Barna Imre. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Eggers, Dave (2016). *A kör*, fordította Nemes Anna. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Enzensberger, Hans Magnus (2010). Absolute Emptiness: The Null-Medium, or Why all Complaints about Television are Irrelevant, transl. William Wheele. In: *Are you Ready for TV?*, transl. Jane Brodie, Wendy Gosselin, William Wheeler, Barcelona–Santiago de Compostela, Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA)–Centro Galego de Arte Contemporánea (CGAC), 10–25.
- Esterbauer, Reinhold (2003). Isten a cybertérben, fordította Mesés Péter. *Vigilia*, 1, 2–11.
- Ferraris, Maurizio (2008). *Hol vagy? A mobiltelefon ontológiája*, fordította Gál Judit. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Flusser, Vilém (1996). Az információs társadalom mint földigiliszta, fordította Sebők Zoltán. *Iskolakultúra*, 6–7, 193–200.
- Hall, Jeffrey A.–Xing, Chong–Ross, Elaina M.–Johnson, Rebecca M. (2019). Experimentally manipulating social media abstinence: results of a four-week diary study. *Media Psychology*, 05 Nov, 259–275.
- Han, Byung-Chul (2020). *Pszichopolitika. A neoliberalizmus és az új hatalomtechnikák*, fordította Csordás Gábor. Budapest: Typotex Kiadó.
- Harari, Noah Yuval (2017). *Homo Deus*, fordította Torma Péter. Budapest: Animus Kiadó.
- Harari, Yuval Noah (2018). *21 lecke a 21. századra*, fordította Torma Péter. Budapest: Animus Kiadó.
- Hayles, N. Katherine (1999). *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago–London: The University of Chicago Press.
- Honoré, Carl (2014). *Slow. A lassúság dicsérete*, fordította Dávid Katalin Zsuzsanna. Szeged: Lazi Könyvkiadó.
- John, Jaromír (1940). *Moudrý Engelbert*. Praha: Družstevní práce.
- Karap Zoltán (2011). Cage és a zene „nyelvi fordulata”. *Nagyerdei Almanach*, 1, 36–50.
- Koltay, András (2017a). Az internetes kapuőrök és az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke – a sajtószabadság új alanyai. *Állam- és Jogtudomány*, 58 (4), 129–140.
- Koltay, András (2017b) Internetes kapuőrök mint szerkesztők – a kommentek kérdése. In: Görög Márta–Menyhárd Attila–Koltay András (szerk.) (2017). *A személyiség és védelme. Az Alaptörvény VI. cikkelyének érvényesülése a magyar jogrendszeren belül*. Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. 207–233.
- Kundera, Milan (2008). *A függöny*, fordította Réz Pál. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Kurzweil, Ray (2012). *How to Create a Mind: The Secret of Human Thought Revealed*. London: Penguin Books.
- Kurzweil, Ray (2013). *A szingularitás küszöbén: Amikor az emberiség meghaladja a biológiát*. Budapest: Ad Astra.
- Malevics, Kazimir (1986). *A tárgy nélküli világ*, fordította Körner Éva. Budapest: Corvina Kiadó.
- Mayer-Schönberger, Viktor (2009). *Delete: The Virtue of Forgetting in the Digital Age*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Mersch, Dieter (2004). Medialitás és ábrázolhatatlanság. Bevezetés egy „negatív” médiaelméletbe (részlet), fordította Sándorfi Edina. *Filológiai Közöny*, 3–4, 176–177.
- Meyrowitz, Joshua (1985). *No Sense of Place: The Impact of Media on Social Behavior*. New York: Oxford University Press.
- Meyrowitz, Joshua (2005). A globális hálónak a hely és önazonosság új élménye a globális világhálón, fordította Zamfirache Iris. *Világosság*, 6, 29–36.
- Mihalik Judit (2020). „Újra megtanultam magamban lenni, avagy négy teljes hét Facebook nélkül”. *Információs Társadalom*, 1, 95–126.
- Moravec, Hans (1990). *Mind Children: The Future of Robot and Human Intelligence*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Moravec, Hans (2000). *Robot: Mere Machine to Transcendent Mind*. Oxford: Oxford University Press.
- Nyeste Péter–Szendrei Ferenc (2019). Nyílt forrású információszerzés a bűnüldözésben. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2, 50–67.
- Nyíri Kristóf (szerk.) (2010). *Mobilvilág. A kapcsolat és közösség új élményei*. Budapest: Magyar Telekom.
- Pánek, Jaroslav–Tuma, Oldrich (edit.) (2018). *A History of the Czech Lands*, translation Justin Quinn–Petra Key–Lea Bennis. Prague: Karolinum Press, Charles University.
- Patriotta, Gerardo (2016). Cities of noise: Sensemaking, sensemakers and organized worlds. *Academy of Management Review*, 41 (3), 557–570.
- Patriotta, Gerardo (2020). Noise, identity and pre-interpreted worlds: A phenomenological perspective. In: Brown,

- Andrew D. (editor) (2020). *The Oxford Handbook of Identities in Organizations*. Oxford: Oxford University Press. 214–227.
- Poster, Mark (2005). Digitálisan lokális: a kommunikációs technológiák és a tér, fordította Szakács Judit. *Világosság*, 6, 37–45.
- Rothkirchen, Livia (2005). *The Jews of Bohemia and Moravia. Facing the Holocaust*. Lincoln–Jerusalem: University of Nebraska Press–Yad Vashem.
- Sayer, Derek (2013). *Prague, Capital of the Twentieth Century. A Surrealist History*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Slíz Mariann (2012). Az információ hatalom. Az információ hétköznapi metaforái. *Aetas*, 4, 13–21.
- Solti István (2019). Az OSINT információgyűjtő eszközeiről. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2, 3–18.
- Spitzer, Manfred (2012). *Digitale Demenz: Wie wir uns und unsere Kinder um den Verstand bringen*. München: Droemer Knaur.
- Szabó Károly (2019). Az OSINT – Gondolatok a tevékenységről és az alkalmazás közegéről. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2, 68–82.
- Székely Iván (2013). Jog ahhoz, hogy elfelejtsenek és töröljenek. *Információs Társadalom*, 3–4, 7–27.
- Székely Iván (2015). Az adatmentes zónák szükségessége és esélye. Helytelen reflexió Dessewffy Tibor és Láng László írására. *Replika*, 3–4, 209–225.
- Székely Iván (2017). Kellenek-e archívumok a digitális korban? *Információs Társadalom*, 3, 55–70.
- Szűts Zoltán (2018). *Online. Az internetes kommunikáció és média története, elmélete és jelenségei*. Budapest: Wolters Kluwer Kiadó.
- Szűts Zoltán (2020). *A digitális pedagógia elmélete*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Szűts Zoltán–Jinil, Yoo (2015). *Információs Társadalom*, 3, 41–62.
- Tari Annamária (2019). *Online illúziók – offline valóság*. Budapest: Tericum Kiadó.
- Tegmark, Max (2018). *Élet 3. 0. Embernek lenni a mesterséges intelligencia korában*, fordította Weisz Böbe, Garai Attila. Budapest: HVG Könyvek.
- Thériault, Barbara (2014). La sociologie, mise en abîme: essai avec la participation non autorisée de Milan Kundera. *Eurostudia*, 9 (1), 41–50.
- Tótfalvy Tamás (2017). *A digitális jó és rossz születése: Technológia, kultúra és az újságírás 21. századi átalakulása*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Ujhelyi Adrienn–Domonkos Katalin (2016). *Jel-Kép. Kommunikáció, közvélemény, média*. 2, 1–20.
- Virilio, Paul (2002). *Az információs bomba*, fordította Ádám Anikó. Budapest: Magus Design Stúdió.
- Z. Karvalics László (2004). Internet és társadalomtudomány: a kutatás helyzete. *Információs Társadalom*, 3–4, 190–206.
- Zuboff, Shoshana (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York: Public Affairs.
- Žižek, Slavoj (2016). *Zűr a Paradicsomban: A történelem végétől a kapitalizmus végéig*, fordította Reich Vilmos. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Žižek, Slavoj (2020). *Hegel in A Wired Brain*. London: Bloomsbury Academic.

Bersán Bernadett

KONZERVATÍV IRODALOMSZERVEZÉS A SZÁZADELŐN

Kutatásom a huszadik századelő magyar folyóirat-kultúrájának feltárásához kíván hozzájárulni a *Magyar Figyelő* (1911-1918) irodalomeszményének és -politikájának vizsgálatával. A korszak diszkurzív terének centrumába állított, modern eszméket közvetítő *Nyugat* helyett a konzervatív álláspontok vizsgálatára fókuszál, hogy felfedje e kettő, többnyire dichotomikusan elképzelt kölcsönhatását. A szoros olvasás módszertana mellett a szimptomatikus és a távoli olvasás eszközeit alkalmazza, hogy kapcsolatokat tárjon fel az irodalmi modernizáció legégetőbb problémáival összefüggésben, mint például az irodalom lehetséges társadalmi funkcióinak kérdésköre. A folyóirat működésének teljes egészére kiterjedő vizsgálat lehetőséget teremt arra, hogy a *Nyugat* megjelenése utáni évektől kezdve a világháború lezárultáig terjedően tekintse át a megújuló irodalom és esztétika, illetve irodalom és politika összefonódó viszonyát a lapban. Alapfeltevése egyfelől, hogy az értelmiséget egyesíteni akaró orgánus a modern eszméket képviselő nyugatos közösséget kritikával illeti és kizárja az irodalmi diskurzusból, másfelől pedig a kirekesztés ellenére is igyekszik hatni az ellentábor művészeteket érintő vélekedéseire.

Kulcsszavak: Magyar Figyelő, folyóirattörténet, modernség, konzervatív irodalomkép

Bevezetés

Az 1911-ben, Herczeg Ferenc felelős szerkesztésével elinduló *Magyar Figyelő* a konzervatív nyilvánosság centrumába kívánt belépni, platformot teremtve a politikai, gazdasági, társadalmi és művészeti diskurzusok lefolytatásához. A csoportosulás számára jelentékenynek látszó kérdések elvi megvitatását ugyanakkor nemcsak lehetővé tenni és bemutatni, hanem aktívan formálni is akarta, inkább politikai, mint tudományos szempontból. Ahogy TÖKÉCZKI László folyóiratról szóló tanulmánya tételezi, a *Magyar Figyelő* Tisza István Munkapártjának győzelmével összefüggésben került megalapításra, munkatársai nem szándékoztak elvitatni a tudományosság funkcióit ellátó *Magyar Társadalomtudományi Szemle* pozícióját.¹ A Singer és Wolfner kiadásában megjelenő folyóiratszámok kezdetben – a *Nyugathoz* hasonlóan – kéthetente, majd havi egyszer jelentkeztek, és a Tanácsköztársaság megalapításának előszelég képviselték és alakították a magyar konzervatív középosztály világérzékelését. Irodalomtörténeti relevanciájuk egyrészt az irodalom általános politizáltságában, másrészt a működésük alatt kibontakozó irodalmi modernsége adott reakcióikban rejlik.

A dolgozat a korabeli irodalmi mezőt valamilyen módon érintő cikkek tárgyalásába bocsátkozik annak reményében, hogy betekintést nyerhetünk a huszadik századelő konzervatív irodalomképebe. Ily módon a *Nyugat* centrális szerepétől eltekintve, annak egyik riválisát (amit KOMLÓS Aladár nyomán² később például BALÁZS Eszter „ellen-Nyugatként” tételezett³), a *Magyar Figyelőt*, annak különböző korszakaiból válogatva vizsgálja. Néhány szemléletesnek mutató publicisztikát tárgyal – a részletességre törekedve –, mert azt feltételezi, hogy elképzelhető az orgánus ideáltipikus jellege. Ezek a cikkek 1) a folyóirat Herczeg Ferenc által meghatározott kezdeti működési elveinek, céljainak, 2) a művészethez szervesen kapcsolódó kritika mibenlétének és funkcióinak, 3) az irodalmi modernséggel szorosan összekapcsolódó új művészeti (itt festészeti) irány jellemzőinek, hatásainak, valamint 4) a *Magyar Figyelő* a konzervatív „tábor” irodalmi kanonizációs eljárásaiba bekapcsolódó tevékenységének legfőbb kérdéseit megjelenítendő vannak idézve. Ezek a szempontok lehetőséget teremtenek arra, hogy – legalább madártávlati – képet tudjunk kialakítani a lap irodalmi tevékenységéről.

1. A Herczeg Ferenc által meghatározott kezdeti célok és működési elvek - Tájékoztató és Jelszavak

Az első lapszám szerkesztői beköszöntőjéből kiolvasható a *Magyar Figyelő* explicit célja: az ország vezetésére hivatott értelmiség csoportidentitásának megképzése a közös nemzeti kulturális örökség felmutatásával és a műveltséggel járó társadalmi felelősség hangsúlyozásával. Ezt az értelmiségi csoportot mint „osztály-, vallás-, faj- és pártkülönbségtől független” közösséget tételezi,⁴ amelynek egyetlen közös érdeke a haza sorsának egyengetése elsősorban a műveltség fontosságának képviseletével. A *Tájékoztató*ban felismerhető, hogy a szerző a Beöthy Zsolt által leírt archetípusra, az ősi magyar lélek volgai lovas képében megjelenő attribútumaira támaszkodik,⁵ ezeket az országos érdek szem előtt tartásaként, építésként, józan belátásként és valódi műveltséggé interpretálva, amikor a „közömbösök ernyedtsége ellen a magyarság ősi erejét” hívja pástra. A Volga-melléki lovas ugyanis egyfelől a vigyázó szemlélődést, másfelől a nemzeti összetartozás erős érzését, ebből következően pedig a népet fenyegetőkkel szemben tanúsított bátor szembeszállást örökíti tovább a magyarságnak Beöthy gondolatmenetében. Nemcsak a *Magyar Figyelő* címválasztása, hanem „az egyesítés és a szervezés munkájában” való részt vállalás is mutatja, hogy a szerkesztőség a volgai lovas által megtestesített őrzést igyekszik képviselni, és erre szólítja fel a teljes magyar értelmiséget.

Ennek megfelelően a lap a saját kanonizáló szándékát a „nemzeti kulturánk tisztult magaslatai[nak]” megkeresésével és megjelölésével azonosítja, vagyis olyan örökséget szeretne példaként feltüntetni, amelynek

1 TÖKÉCZKI László, *A Magyar Figyelő (1911-1918) eszméi*, Történelmi Szemle, 1994/3-4, 239.

2 KOMLÓS Aladár, *A Nyugat indulása*, Literatura, 1974/3-4, 10.

3 BALÁZS Eszter, *Bevezetés* = B. E., *Az intellektualitás vezérei. Viták az irodalmi autonómiáról a Nyugatban és a Nyugatról. 1908-1914*, Budapest, Napvilág, 2009, 17.

4 [HERCZEG Ferenc], *Tájékoztató*, Magyar Figyelő, 1911/1, 1-2.

5 BEÖTHY Zsolt, *A magyar irodalom kis-tükre*, Budapest, Athenaeum, 1896, 1-7.

az irodalom esetében az alapja és fókuszpontja elsősorban a „műalkotásban megnyilatkozó s ennek révén cselekvőképes nemzeti lélekre esik”⁶, így „testvéri jobbot nyujthat egymásnak minden magyar ember”⁷. Az egység rehabilitációjának fontossága attól értékelődik fel, hogy a folyóirat a kívánt jellemvonásokkal szemben álló értékeket azonosít (osztályérdek, rombolás hóbortja, jelszavak iránti fanatizmus, félműveltség hivalkodása, közömbösség) a társadalomban. Ezek akadályt képeznek a magyarság feladatainak teljesítésében, amivel a nemzet jövőjét teszik kockára. A rövid beköszöntő említést tesz a „megváltozott idők keret[re]”, ami egyértelműen láttatja, hogy érzékelik az új eszmerendszerek társadalomban való megjelenését, és erre kívánnak reagálni.

Herczeg Ferenc programadó írásként olvasott *Jelszavak* című cikke felvázolja a *Tájékoztató*-ban említett szembenállás mibenlétét, illetve annak eszme- és kultúrtörténeti okait. A szerző egy kulturális értelemben globálisnak tekinthető keretrendszerbe ágyazva mutatja be a Magyarországon erőteljesen jelentkező, „egymással diametriálisan ellentétes társadalompolitikai eszmeáramlat[ok]” versengését, amelyek „új irányba terelik a közügyekkel foglalkozó emberek gondolkodását”.⁸ Az opposzió tehát az értelmiség körében alakult ki, de jelentős hatással bír a társadalom egészének jövőjére nézve. Herczeg szerint ez a polarizáció évszázadok óta visszatér Magyarországon: a kulturális értelemben vett Nyugat és Kelet, azaz Nyugat-Európa és a Balkán összecsapásának rendszeres színhelye az ország. „Az olvasó, ha akarja, gondolhat Szent László csatájára a kunokkal, de gondolhat történelmünk száz más epizódjára is.” TÖKÉCZKI László rámutat, hogy a cikkből kitűnik a magyar társadalmi, politikai helyzet keleti és nyugati pozíciókhoz képesti perifériás elhelyezkedése, amely miatt a kontinens politikai kérdéseibe való beleszólás vagy cselekvés nem lehetséges, csupán a szemléleti követés.⁹ A *Magyar Figyelő* által sürgetett aktivizálódás viszont épp azért fontos Herczeg számára, mert a versengést eldöntő folyamatok lezajlásának az egyik centrumaként látja Magyarországot, ahol a különböző eszméket képviselő csoportok a leginkább ki vannak téve a polarizációnak. Emiatt nem elégszik meg a specifikusan magyar jelenségek vizsgálatával („kihámozzuk a katonákat [gondolatokat] egyenruhájukból”), hanem egy átfogó képet fest a két eszmeáramlat jellemzőiről.

A Nyugat-Európával, azon belül is az angolokkal és a németekkel, illetve közvetett módon az amerikaiakkal és japánokkal azonosított Nyugathoz társítja a sikert és a hatalmat, amelyeket a „vallásosság, a történelmi mult tisztelete, erős nemzeti érzés, erkölcsi fegyelmezettség”¹⁰ folyamányainak, illetve azoktól elválaszthatatlan erényeknek tekint. Mivel ezeket az értékválasztásokat önmaga és a *Magyar Figyelő* sajátjainak vindikálja, úgy tekinti, hogy a konzervatív diskurzus képviseli Európát. Ehhez képest határozza meg a Kelet attribútumait, vagyis a Balkánt, amihez „ennek az elvnek bárminő formában való tagadását és támadását, tehát a bomlást” kapcsolja. A szembenállás kialakulását tulajdonképpen inverz folyamatok lejátszódásával magyarázza: „a nyugat a nemzetté tömörült egyéniségek, a kelet pedig az egyéniségekre bomlott nemzet világa.” A Balkánon megfigyelhető individualizációs folyamatot történetileg megokoltnak látja, hiszen azt a keleti géniusz saját béklyói alóli felszabadulásaként, a Nyugathoz való csatlakozás szándékaként értelmezi.

Ez a törekvés nem önmagában, hanem a kulturális import tekintetében, azon belül is az importált értékek származása és mibenléte miatt válik problematikussá Herczeg szemében. A Nyugathoz tartozó nemzetek sorából – amint azt BALÁZS Eszter hangsúlyozza – kihagyja Franciaországot és a francia kultúrát, amelyhez a századelő magyar ideológusai a dekandenciát kötötték.¹¹ Ez magyarázat lehetne arra, hogy honnan származnak a „beteges nyugat hulladécai”: a *világpolgárság*, az *ammoralitás*, a szenvedélyeknek kitett, *libegő tehetség*, a *nemzetköziség*, a *hitetlenség* és a *pornográfia*, viszont „[a]z érvényesülés tetőfokára jutott európai nemzetek művelődési feleslege” az általában vett kávéház-kultúra sajátja, tehát nem csupán a franciáknak, hanem bármely nyugati, urbánus közegnek tulajdonítható. Ezek a termékek Herczeg szerint a degeneráltság jeleiként mutatkoznak valójában: a túlkultivált nemzetek hanyatlásának, *rothadásának* termékei. A szerző által használt erőteljes, természettudományokból merítkező szóhasználat és motívumkészlet (virágzás és hervadás, rothadás mint

6 SZÉNÁSI Zoltán, *A magyar nemzettudat kis-tükre. Beöthy Zsolt irodalomtörténeti szintéziséről* = *Kösziklára építve. Built Upon His Rock. Írások Dávidházi Péter tiszteletére*, szerk. PANKA Dániel, PIKLI Natália, RUTTKAY Veronika, Budapest, ELTE BTK Angol-Amerikai Intézet, Anglisztika Tanszék, 369.

7 *Tájékoztató*, Magyar Figyelő, 1911/1, 1.

8 HERCZEG Ferenc, *Jelszavak*, Magyar Figyelő, 1911/1, 3.

9 TÖKÉCZKI László, *A Magyar Figyelő (1911-1918) eszméi*, Történelmi Szemle, 1994/3-4, 241.

10 HERCZEG Ferenc, *Jelszavak*, Magyar Figyelő, 1911/1, 3.

11 BALÁZS Eszter, *A Magyar Figyelő és a Nyugat = A Nyugat párbeszédei. A magyar irodalmi modernizáció kérdései*, szerk. FINTA Gábor, HORVÁTH Zsuzsa, SIPOS Lajos, SZÉNÁSI Zoltán, Budapest, Argumentum, 2011, 85.

szimptóma, a sejt önálló élete az organizmus rovására, az atom lázadása a test ellen, degeneráció) a visszafejlődés undort keltő, de bizonyos értelemben természetes jellegére irányítja a figyelmet. Ez az elképzelés, csakúgy mint a saját feladatát teljesíteni igyekvő nemzet képe, a herderi nemzetfogalommal hozható kapcsolatba, mivel feltételezi a nemzetek életének haranggömbjét, amelynek optimális esetben az öntudatra ébredő keleti génusz az elején, az érvényesülésre jutott Nyugat pedig a végén lenne elhelyezhető. Jóllehet az összekapcsolás mégis problematikus, mert a Nyugat „visszatérése az ős-keleti anarchiába” valamiféle ciklikusságot, a „felesleg” rothadása pedig csak részleges hanyatlást feltételez. Herczeg számára azért aggasztó a Nyugat degenerációjához tartozó szimptómák importálása, mert a kellő önkritika híján levő keleti és félkeleti népek reflektálatlanul próbálják magukévá tenni a „nyugat kincsei[nek]” hitt kultúrátlanságot, így „a nyugat betegségeért (!) odaadj[ák] saját egészség[üket]”. A *Magyar Figyelő* feladata ebben a keretrendszerben, hogy „tisztázza a fogalmakat és hogy a nevén nevezzen minden gyermeket”: le kell rántani a leplet azokról, akik a konzervatív diskurzussal szemben, nyugati értékeket képviselőknak hazudják magukat.

A *Jelszavak* fontos motívuma a köd, amelyet a cikkíró keleti ködként emleget. Herczeg szerint ez szándékosan terjesztett, és „ma még elhomályosítja sok jóhiszemű ember szemét is.” Mivel a fogalmak határozott körvonalait elmosza, relativizálhatóvá válnak a magyar nemzet saját, eredeti értékválasztásai, amik Herczeg interpretációjában a fentebb bemutatottak szerint a nemzeti egyesítés princípiumai, és amelyeket a *Magyar Figyelő* is képvisel. A cikk zárata igazolja BALÁZS azon megállapítását, miszerint a szerkesztő a nemzettel azonosuló értelmiségi képét ölti,¹² hiszen végső soron a dekandenciával összefüggésben tett megállapításait nem a teljes magyar nemzet egészére vonatkoztatja, hanem csupán „egyetlen egy, különböző társadalmi rétegekből, felekezetekből és pártokból összeverődött csoport” törekvéseire. A szöveg retorikájából következik, hogy a köd szándékos terjesztését is hozzájuk köti, amivel tulajdonképpen rosszhiszeműnek titulálja az ellenségesnek tételezett csoportot.

A programadó cikk címválasztása problematikus abból a szempontból, hogy mind a beköszöntő, mind maga a Herczeg-írás negatív konnotációkat társít a jelszavakhoz. A cikkben ezek kiüresedéséről, az elvek hiányáról beszél, szerinte a jelszó „külső ornemens, olykor divatcikk, a szellemi fényűzés egy neme” lett, amelyhez nem tartoznak a lelkekbe gyökerező, meggyőződéses nézetek, így az nem kötelezi semmire képviselőjét.¹³ Ez a kiüresedés teszi lehetővé, hogy az ez esetben passzívnak mutakozó, a Kelettől függetlenül hanyatlásnak indult Nyugat készen kapott termékeit a balkáni értelmiségi pusztán pártérdekek mentén vagy adott hóbortoktól vezérelve tegye magáévá, és terjessze szét a saját társadalmában. Ezeket az alakokat cinikusokként írja le, akik „a magyar Balkán tragikomikus különlegességei.” Herczeg számára ehelyett a parazitizmus helyett inkább az lenne a kívánatos, ha mindenki a saját közegéből szervesen eredő elveknek lenne a híve, és ezeket képviselné a politikában is. Ennek mentén a címet a jelszó fogalmának újrakeretezéseként, a jelentés újratöltéseként érthetjük. Viszont amennyiben a *Jelszavakat* mint a kor viszonyainak áttekintését, ezenkívül mint a Nyugat betegségeinek diagnózisát olvassuk, a cím leíró jellege válik hangsúlyossá, és a többes számú főnév egyszerűen a társadalmi folyamatok diverzitásának lesz a jelölője.

2. A kritika mibenléte és funkciója az irodalomban -

Alexander Bernát: *A kritikáról*

Alexander értekezése a szerző előrebocsátása szerint nem értelmezendő a kritika műfajának preskriptív meghatározásaként, ugyanis mint a „reflexió reflexiója”¹⁴, jellegéből fakadóan ezt nem is teheti meg. Abból a szempontból viszont, hogy az általa leíró kritikának nevezett elemző szöveg érvényét kívánja bizonyítani, összekapcsolható a Herczeg Ferenc által kezdeményezett diskurzussal. Az összekapcsolás abban állhat, hogy Alexander a saját kritikai attitűdjét egyfelől az „oknyomozó”, pozitivistá szemléletű műbírálattal, másfelől a lírai kritikával szembeállítva, azokat ellenpontozva, vagyis nem önmagában egzisztálóként, hanem egy, a szerző által érzékelt viszonyrendszerben mutatja be. A *Jelszavak* egyik kulcsfogalma, a műveltség nélkülözhetetlenségének hangsúlyozása, valamint az (egyik) ellenfélhez társított betegségképzet itt is megjelenik.

¹² *Uo.*, 82.

¹³ HERCZEG Ferenc, *Jelszavak*, Magyar Figyelő, 1911/1, 3.

¹⁴ ALEXANDER Bernát, *A kritikáról*, Magyar Figyelő, 1911/1, 77.

A cikk – a Herczeg által meghirdetett programnak megfelelően – a művészethez kapcsolódó fogalmak tisztázását kísérli meg, és önmaga szubjektivitását kiemelve bemutatja, hogy a kritika egyszersmind értékelést is jelent. Felfogása szerint a kritikus a művész által a műalkotásban tételezett értékekre reagál, valamilyen viszonyrendszert állít fel a saját személyes értékválasztásainak megfelelően. Ilyen értelemben a kritika Alexander szerint a művészet létének alapfeltétele, hiszen „az értéktermelő és az értékelő úgy tartoznak egymáshoz, mint a kérdéshez a felelet. (...) Ha nincs aki feleljen, akkor nem lesz, aki kérdezzen.” A feleletadás ugyanakkor egy komplex folyamat végeredménye: a kritikusnak három fázison kell végig mennie ahhoz, hogy értékelni tudja az adott alkotást. A *műérzés*, a *műértés*, majd a kritikus bensőjén átszűrődött értékállítások fogalmi keretezése, egyetemessé alakítása szükségesek ahhoz, hogy a bíráló betölthesse funkcióját, és közvetíteni tudjon a művész és a közönség között. Ezen részfolyamatok végrehajtásához szükséges a műveltség, ami Alexander nyomatékosságát szerint nem azért fontos, hogy a kritikus merev, akár korábbi remekművek megalkotottságából kivont szabályszerűségeket, törvényeket kérjen számon a művészen, hanem azért, hogy az általa jelentősnek tartott immanens értékeket minél artikuláltabban legyen képes bemutatni. A cikkíró egyetért a *Nyugat*ban, főleg Ignotus által erőteljesen hangsúlyozott művészeti autonómia megkérdőjelezhetetlenségével,¹⁵ így a kritikust a művész munkatársának, de a művészet törvényeinek alakításában hozzá képest mégiscsak másodlagosnak tekinti. Ezt alátámasztva kiemeli, hogy az egyes korokban felállított művészeteszmény, illetve a jó műalkotáshoz kapcsolódó elvárások nem az egykorú kritikusok hatására, hanem egy újabb, kifejezőbbnek tetsző alkotás megjelenésével, tehát magából a művészetből következően íródnak felül.

Ehhez képest Alexander számára mind a pozitivista szemléletű, mind a lírai kritika tévútnak látszik, a két felfogásról azonban különböző retorikával nyilatkozik meg. Az előbbi dialógus formájában ütközteti a saját álláspontjával, úgymond hangot ad az elavultként feltüntetett felfogás képviselői számára, sőt egyes alapvetéseit el is fogadja. Az *oknyomozó* és a *kritikus* egyetértének abban, hogy az igazi művészetet annak hatása alapján lehet felismerni, valamint hogy a hatás leírásához egy jól kidolgozott fogalomkészletre van szükség, amit a kritikus transzparensen, következetesen alkalmaz. A véleménykülönbség legfőképpen abból adódik, hogy a cikkíró álláspontjának megfeleltethető, *kritikus*ként jelölt hang szerint az egyénnek a történeti távlat feltétlen szükségessége nélkül, a saját benyomásai alapján kell megítélnie az alkotás hatását, ellentétben az egyénen felül álló folyamatokat vizsgáló *oknyomozó*val. Mivel a *kritikus* a saját szubjektív élményét teszi az értékelés alapjává, disztingváltabban látja a kritika helyét az irodalmi mezőben, és feladatuk különbözősége miatt különálló aktorokként fogja fel a biográfust, az irodalomtörténet-író és a kritikust.

A lírai kritikával szemben Alexander markánsabb fellépést tanúsít, elutasítva a bíráló saját, személyes megéléseinek a tárgytól elrugaszkodó, „egyetemes fogalmakat” nélkülöző tematizálását:

„Arról te nem tehetsz, de ő sem, hogy az ő lelkének mozgalmi először teljesen fölszabadulnak a kritika tárgyától, azután saját immanens szeszélyes ösztönzéseik szerint folynak le. Ő tudja azt, a lírai kritikus, de azt kérdi tőled: Miért panaszkodol? Nem vagy megelégedve a cserével? Nem vagyok én érdekesebb, mint az a nyomorult mű, melyről szólanom kellene? Ha zenedarabot hallok és én ennek hallatára nem tudom miért más témát variálok, akkor nem nyertél-e a cserén, ha én vagyok a jobbik muzsikusz?”¹⁶

A malíciától sem tartózkodó Alexander egy személyes beszélgetését is felidézi, amely leleplez egy „elmés hirlapírót”, aki a frissen megjelent könyvről annak elolvasása nélkül publikált kritikát. A túlzó példa, valamint a legtöbbször a *Nyugat* munkatársait, illetve a *Holnap*-antológiák szerzőit illető vád,¹⁷ miszerint a lírai kritikusok csupán a *vállveregetésben* és a *rúgásban* járatosak, mutatja, hogy a jellemzett kritikai attitűddel Alexander semmilyen közösséget nem vállal, sőt ostobaságnak, karikatúrának, kontár utánzásnak minősíti ezek képviselőit.

15 Az irodalmi autonómiát olyan *Nyugat*-cikkek hangsúlyozzák, mint például:

IGNOTUS, *Hagyomány és egyéniség*, *Nyugat*, 1908/1, 103–106.

I–S., [IGNOTUS], *Utóirat. A perzekútor-esztétikáról*, *Nyugat*, 1908/1, 227–228.

IGNOTUS, *A fekete zongora*, *Nyugat*, 1908/1, 139–146.

16 *Uo.*, 87.

17 A moderneikkel szembeni vádaskodásra ld. például:

PAKOTS József, *A költészet fejlődése*, *Élet*, 1909/13, 403–404.

Ennek határozott elutasítására ld. LENGYEL Géza, *Üzlet és kritika*, *Nyugat*, 1908/2, 58–68.

A cikk megírásának valódi apropója tehát a lírai kritika elmarasztalása lehetett, semmint a pozitivista szemlélet teljes megtagadása, főleg, ha figyelemmel kísérjük, hogy már a szöveg kezdetén *folytonos magatükrözésről, vatesi majomszeretetről és hipochondriáról* esik szó. Ezek ugyanis szerinte a kritikus sajátjának vallott, szubjektív értékelésmód félreértéséből adódnak, *botor* túlkapások.

3. Impresszionizmus a magyar művészetben -

Bosznay István: *Hypermodern művészeti túlzások*

A *Magyar Figyelő* modernséggel szembeni ellenérzései Bosznay István impresszionista festészettel kapcsolatban megfogalmazott véleményében is tükröződnek. Ezúttal azonban nem az irodalomtörténeti értelemben vett modernség válik kritika tárgyává, hanem a maga immanens értékeitől megfosztott, piacodosó művészeti mező, amelynek új értékei a divat, a szenzáció és a magát egyedinek álcázó sablonosság.¹⁸ A cikk elismeri az impresszionizmus *mestereinek* előzetes tanulmányokon, a festői technikák gyakorlásán és az elmélyültségen alapuló tevékenységét, illetve az általuk létrehozott műalkotások erényeit (főleg a képírás formai és kolorisztikus megújítását), miközben szinte maradéktalanul visszhangozza a *Jelszavak* alapvetéseit: az importálás az ő szemében is csorbát ejtett az eredeti irányzat hazai termésén. A magyar impresszionisták ugyanis feltűnési vágytól vezérelve, az eredetiség látszatát keltve, de valójában üresen, elvtelenül, valódi meggyőződést nélkülözve utánozzák az eredeti irányzatot.¹⁹ Bosznay leginkább azt problematizálja, hogy a modernnek mindezt dachból teszik, és úgy rombolnak le mindent, ami régi, hogy közben nem állítanak semmit a romok helyére. A *hypermodern* rombolás fölöslegességét megindokolva a cikk a művészet azon felfogását implikálja, amely szerint az új alkotás művészi jellegének mércéje az azt kitermelő társadalmi közeg igénye. Vagyis Bosznay szerint a hypermodernizmus képviselői tévednek, amikor úgy hoznak létre újabb alkotásokat, hogy előtte nem tanulmányozzák azt, „ami itt van körülöttünk”, „nem közelednek hozzá őszinte szívvel”, így műveik nincsenek szerves kapcsolatban sem a társadalom általános világnézetével, sem a „természet nagyszerűségével”.

Az impresszionista festészet magyar félreértésének kiigazításául egy kiasztikus alakzatot ajánl, tételezve, hogy a művészeti alkotások kronologikus, történeti rendszerezése helyett etikai dimenzióba kell emelni a megítélést. Vagyis azt állítja, hogy nincs régi és új művészet, pusztán jó és rossz, hiszen a jó műalkotások a régmúltban is újítók (azaz a jelenben már megképződött szépségeideáltól nem túlságosan elrugaszkodott művészi kifejezői) voltak, míg „a mondvacsinált ujságok már a műteremben is szenilis ócskaságokként hatnak”. Bosznay ezen nézet érvényesítésére a kritika nyelvét hívja fel, ugyanakkor megállapítja, hogy „sajnos a mi műbírálatunk nem vállalkozik erre”, az újságokban csupán olyan cikkeket fedez fel, amelyek „klasszikus műremekként dicsőítik az irány egy-egy furcsa produktumát”.

4. A Magyar Figyelő egy kanonizációs gesztusa -

Császár Elemér: *Kemény Zsigmond mit regényíró*

Császár Elemér 1914-es írása mintapéldája lehet a *Magyar Figyelő* kanonizáló tevékenységének. A konzervatív irodalmi diskurzusban elterjedt véleménnyel egybehangzóan²⁰ egy olyan szerzőt mutat be az olvasók

18 A mindenki számára kötelező sablon azonosítása összefügg az új művészeti irányt képviselők csoportidentitásának felismerésével. Ugyanez a gondolat jelenik meg Alexander Bernát korábban tárgyalt írásában is, amikor a lírai kritika képviselőit vállveregetéssel, és így a legitimitás látszatának fenntartásával vádolja. Mások mellett BOKA László tanulmánya, amelyben Dutka Ákost idézi, szintén rámutat, hogy – a festészethez hasonlóan – az irodalom területén is problematikusnak bizonyult a csoportos megjelenés, valamint az ezzel összekapcsolt epigonizmus a *Holnap*-antológia fogadtatásában.

(ld. RÁKOSI Jenő, *A Holnap*, Budapesti Hírlap, 1908. dec. 20., 1–5.)

BOKA László, „Szellemi erupció” – és hadi készülődések... = SZERDAHELYI Sándor szerk., *A Budapesti Ujságírók Egyesülete 1909-ik évi Almanachja* (hasonmás kiadás), kiad. Országos Széchényi Könyvtár, kísérő tanulmány BOKA László, SZÉNÁSI Zoltán, Budapest, Argumentum, 2016, 31.

19 BOSZNAY István, *Hypermodern művészeti túlzások*, Magyar Figyelő, 1911/1, 560–563.

20 ld. például Beöthy Zsolt és Rákosi Jenő 1914-es, *Budapesti Szemlében* megjelent írásait (*Kemény Zsigmondról; Kemény, a regényíró*).

számára, akit a kánon félperifériáján érzékel. Állítása szerint Kemény Zsigmond szövegeit a szakmai közegben sokan dicsérik, de kevesen olvassák, a nagyközönség tetszését pedig az írónak soha nem sikerült megnyernie.²¹ A tanulmány apropója az író születésének századik évfordulója - amelynek tiszteletére a Kisfaludy Társaság egy egész nagygyűlést szentelt -, célja pedig felfejteni a kánon peremén ragadtság okait, emellett Gyulai Pál, Beöthy Zolt, Péterfy Jenő és Riedl Frigyes kanonizációs kísérleteire hivatkozva, azok nyomán részévé tenni Kemény életművét az olvasók közös műveltségi alapjának.

Császár olyan történelmiregény-íróként láttatja Keményt, aki elmélyülten tanulmányozva a tárgyalt kort, annak hiteles ábrázolását adja, így művei nemcsak az irodalom – Császár Elemér-i – elvárásrendszerének, hanem a történelemnek, pontosabban az olvasók történeti tudatának is megfelelnek. A cikkíró elvárása ugyanis az, hogy amikor az író „a nyers anyagot költészetté idealizálja”, úgy kell megjelenítenie az eseményeket, „hogy [az] a történelmi tudattal ellentétbe ne kerüljön, mert különben nem tud illúziót kelteni.” A történeti tudatnak való megfelelés ugyanakkor kevésbé problematikus, és nagyobb művészi szabadságot tesz lehetővé, ha a szerző olyan kort választ, amelyről kevesebb tudással bírunk. Császár elemzése szerint Kemény Zsigmond „tudatosan ehhez a fajhoz vonzódott”, a magyar irodalom viszonylatában invenciózus módon „[e]gész részleteket, elbeszéléseket, leírásokat, jellemzéseket iktat[ott] regényeibe a XII-XVIII. század történetirőinek műveiből, nem ritkán minden változtatás nélkül”.²² A művészi szabadsággal a történelmi hitelesség kárára történő visszaélés helyett, az olvashatóság minden nehézsége ellenére a regények edukatív – és reprezentatív – funkciót is betöltenek, mert átfogóan jelenítik meg a történeti kor társadalmát,²³ összességében pedig az esetlegességtől, a múlt viszonyok zavaró hatásától megfosztva azt, ami állandó. Császár szerint ezzel a regény műfajának egyik legfontosabb feladatát teljesítik.

A kanonizációs gesztus részeként Császár Balzac tanítványaként mutatja fel Keményt,²⁴ ezzel beillesztve a regényíró a világirodalom egyik hagyományvonalába. Ezt nemcsak azért teszi, hogy a prózáját valamilyen kontinuitás részeként értékelhesse, hanem azért is, hogy bizonyítsa a magyar szerző világirodalmi rangját. Amellett érvel ugyanis, hogy Kemény Zsigmond a Balzac-i prózaművészet tanulmányozója, de nem utánzója, és mint ilyen, „mestere fölé emelkedett, jellemei igazságban és művészetben meghaladják Balzacéit (!)”. Az összehasonlítás alapjául Császár a kor- és jellemábrázolást teszi meg, és arra jut, hogy a Kemény által megalkotott szereplők belső világa komplexebb, a jellemek nemesebbek, míg Balzac-nál inkább típusok jelennek meg, valamint a szerző „különös kedvvel tárja föl az emberben ami érzéki, ami aljas.” A lélektani hitelesség mellett az esztétikai minőségek különbözősége etikai-morális alapon teszi lehetővé Császár számára, hogy Kemény prózáját jelölje ki jobbnak. A cikkíró egyéni ízléséből fakad, hogy érvként mutatja fel a magyar regényíró kevésbé romantikus, inkább realizmusba hajló ábrázolásmódját a „túlzóan” romantizáló Balzac-i szűzsével szemben. Az általa felvázolt különbözőségek mentén arra jut, hogy a két szerzőt „a pesszimiztikus világfölfogáson kívül más lelki rokonság” nem köti össze, ezzel egyszersmind elszakad a korábbi értelmezési kánontól.

Gyulai Pál Kemény-értelmezésével polemizálva Császár Elemér a tragédiába hajló regénykoncepciókat nem a „költői igazságszolgáltatás elvével” magyarázza, hanem a biográfiai szerző saját pesszimiztikus meggyőződésének regényekben való leképeződésével. Miután Keményt egy kiváló jellemű, de boldogtalanságra ítélt, utóbb megbomlott elméjű karakterként mutatja be, a szövegek hőseinek bukását „az emberi erő végtelenül gyöngye, az emberi akarat végtelenül korlátolt” jellegének reprezentációjaként olvassa:

„Minden regénye annak illusztrálása, hogy az egyes tehetetlen a tömeggel, a nemes a gonoszakkal szemben, s az élet annyi rejtett mozzanatról fejlődik, annyi láthatatlan erő és rugó működik benne, hogy tetteink hatását nem tudjuk kiszámítani.”

Császár tanulmányának fontos motívuma a nagyra törő, de írásaival mindig elégedetlen, „élvezetes, de fáradtságos,

21 Császár Elemér, *Kemény Zsigmond mint regényíró*, Magyar Figyelő, 1914/2, 458.

22 A tragédia ábrázolásához való tehetségén kívül emiatt az intertextualitás miatt is Shakespeare-hez hasonlítja.

23 *Uo.*, 463.

Az irodalom mint a társadalom hiteles tükré nem egyedülálló elképzelése Császárnak a századelőn. Schöpflin Aladár 1908-as *Nyugatban* megjelent, *A város* című cikke például azt a meggyőződést implikálja, hogy az irodalom egészének mint társadalmi tablónak reprezentálnia kell a nemzet minden egyes csoportját, és ezen az alapon igyekszik kivívni a nagyvárosi érzület kifejezésének legitimitását a magyar irodalomban.

24 A cikkíró maga is megjegyzi, hogy ez a tételezés bevett a korabeli irodalmi diskurzusban.

komoly munkát” végző regényíró képe. Ez jelzi, hogy – habár kevésbé artikuláltan – a szerző a regényhősök fátumszerű bukását – és nem utolsó sorban az olvasó felé támasztott elvárását, hogy végrehajtsa a fáradságos értelmezést – metanarratív gesztusként értékeli. A szerző minden hibájának elismerésével, amelyet a kortárs olvasók a szemére vetnek (túlságosan pszichologizáló jellemábrázolás, az ebből adódó hiteltelen párbeszéd, az elbeszélés vontatottsága, a könnyed, csevegő tónus hiánya és a helyenkénti magyartalanság), Császár magából a történelmi tárgyából adódó értelmezési nehézséget emeli ki mint a regények szélesebb körben vett népszerűtlenségének fontos okát. A *Magyar Figyelő* célközönségét figyelembe véve ugyanakkor mégis olvasásra ajánlja Kemény életművét nemcsak az esztétikai tapasztalat fontossága miatt, hanem azért is, mert a szerzőt Magyarország jövőjeként, és így a nemzeti kánonban helyet érdemlőként szemléli.

Összegzés

A dolgozatban érvényesített négy aspektus részben körvonalazhatóvá tette a *Magyar Figyelő* irodalomhoz fűződő viszonyát, részben pedig megvilágította a folyóirat irodalmi, tágabban művészeti-kulturális mezőben elfoglalt, cselekvést lehetővé tevő státuszát. A lap célközönségének és tételezett céljainak, az azokat indokoltá tevő kulturális, történelmi és politikai háttérnek a bemutatása, illetőleg az impresszionizmus hazai termésének vizsgálata segített annak megértésében, hogy milyen körülményeket érzékelt maga körül az orgán, és ezekhez képest milyen pozíciót igyekezett felvenni. Az adekvátként felmutatott kritikai attitűd, valamint a nemzeti kánonban kívánatosnak tekintett életmű jellege pedig felfedi, hogy a felvett *magyar*, és a folyamatok megértésére nyitott, *figyelő* folyóirat pontosan milyen irányba igyekezett hatni.

CONSERVATIVE LITERARY ORGANIZATION AT THE TURN OF THE CENTURY

My research aims to contribute to the exploration of early 20th-century Hungarian periodical culture by examining the literary ideals and politics of the *Magyar Figyelő* periodical (1911–1918). Instead of focusing on the *Nyugat*, which mediated modern ideas and was positioned at the center of the discursive space of the era, my study concentrates on the examination of conservative counterpoints to reveal the interplay between these two often dichotomously imagined poles. Alongside close reading, I employ the methodologies of symptomatic and distant reading to uncover connections related to the most pressing issues of literary modernization, such as the question of literature’s potential social functions. The comprehensive examination of the journal’s entire operation provides an opportunity to review the intertwined relationship between literature and aesthetics, as well as literature and politics, in the years following the appearance of *Nyugat* until the end of the First World War. One of the key assumptions is that this journal, the *Magyar Figyelő*, aims to unite the intellectual elite, criticizes and excludes the *Nyugat*-affiliated community representing modern ideas from literary discourse, while despite this exclusion, it strives to imprint their philosophy on the opposing factions’s views in relation to the arts.

Keywords: *Magyar Figyelő*, periodical history, modernity, conservative literature

Szakirodalmi bibliográfia

- BALÁZS Eszter, *Bevezetés = B. E., Az intellektualitás vezérei. Viták az irodalmi autonómiáról a Nyugatban és a Nyugatról. 1908-1914*, Budapest, Napvilág, 2009, 17.
- BALÁZS Eszter, *A Magyar Figyelő és a Nyugat = A Nyugat párbeszédei. A magyar irodalmi modernizáció kérdései*, szerk. FINTA Gábor, HORVÁTH Zsuzsa, SIPOS Lajos, SZÉNÁSI Zoltán, Budapest, Argumentum, 2011, 78-113.
- BEÖTHY Zsolt, *A magyar irodalom kis-tükre*, Budapest, Athenaeum, 1896, 1-7.
- BOKA László, „Szellemi erupció” – és hadi készülődések... = SZERDAHELYI Sándor szerk., *A Budapesti Ujságírók Egyesülete 1909-ik évi Almanachja* (hasonmás kiadás), kiad. Országos Széchenyi Könyvtár, kísérő tanulmány
- BOKA László, SZÉNÁSI Zoltán, Budapest, Argumentum, 2016, 17-43.
- KOMLÓS Aladár, *A Nyugat indulása*, Literatura, 1974/3-4, 10-13.
- SZÉNÁSI Zoltán, *A magyar nemzettudat kis-tükre. Beöthy Zsolt irodalomtörténeti szintéziséről = Kösziklára építve. Built Upon His Rock. Írások Dávidházi Péter tiszteletére*, szerk. PANKA Dániel, PIKLI Natália, RUTTKAY Veronika, Budapest, ELTE BTK Angol-Amerikai Intézet, Anglisztika Tanszék, 367-373.
- TÖKÉCZKI László, *A Magyar Figyelő (1911-1918) eszméi*, Történelmi Szemle, 1994/3-4, 239-281.

Hivatkozott cikkek jegyzéke

- ALEXANDER Bernát, *A kritikáról*, Magyar Figyelő, 1911/1, 77-88.
- BOSZNAY István, *Hypermodern művészeti túlzások*, Magyar Figyelő, 1911/1, 560-563.
- CSÁSZÁR Elemér, *Kemény Zsigmond mint regényíró*, Magyar Figyelő, 1914/2, 456-472.
- [HERCZEG Ferenc], *Tájékoztató*, Magyar Figyelő, 1911/1, 1-2.
- HERCZEG Ferenc, *Jelszavak*, Magyar Figyelő, 1911/1, 3-7.
- IGNOTUS, *Hagyomány és egyéniség*, Nyugat, 1908/1, 103-106.
- I-S., [IGNOTUS], *Utóirat. A perzekútor-esztétikáról*, Nyugat, 1908/1, 227-228.
- IGNOTUS, *A fekete zongora*, Nyugat, 1908/1, 139-146.
- LENGYEL Géza, *Üzlet és kritika*, Nyugat, 1908/2, 58-68.
- RÁKOSI Jenő, *A Holnap*, Budapesti Hírlap, 1908. dec. 20., 1-5.
- PAKOTS József, *A költészet fejlődése*, Élet, 1909/13, 403-404.
- SCHÖPFLIN Aladár, *A város*, Nyugat, 1908/1, 353-361.

Csernai Panna
A FOMO JELENSÉG VIZSGÁLATA

A

szakdolgozat a közösségi média és az internetfüggőség kapcsolatát vizsgálja, különös tekintettel arra, hogy a FOMO (Fear of Missing Out) jelensége milyen szerepet játszik e folyamat kialakulásában és erősödésében. A digitális függőségek és a FOMO problémájának megvilágítása mellett célom, hogy számba vegyem a különféle használati szokásokat, következményeket, kockázatokat, megoldásokat és kezelési lehetőségeket.

A kérdőíves kutatási módszert alkalmaztam, az eredményeket erre építettem. A Google kérdőív segítségével vizsgáltam meg, mennyire ismerik a kitöltők a fogalmakat, hogyan befolyásolja a közösségi média és az internet a mindennapi életüket, milyen hatással van rájuk és hogy hogyan alakul ki a függőség

ezen a területen.

A kérdőívet 188 (157 nő, 31 férfi) 14 és 77 év közötti személy töltötte ki. Úgy gondolom, hogy a téma mindenkit érint, aki naponta digitális eszközöket használ, így a jelenség vizsgálata nem köthető egy bizonyos korcsoporthoz.

Bő szakirodalmi háttérre tudtam támaszkodni, igyekeztem alaposan feltérképezni a témával kapcsolatos hazai és nemzetközi szakirodalmat. Kiemelt figyelmet szenteltem olyan szerzők munkáinak, mint Demetrovics Zsolt, Kiss Hedvig vagy Holló Csaba, akik jelentősen hozzájárultak a terület elméleti megalapozásához.

A kutatási kérdések nagy részére választ kaptunk, melyek szerint a kitöltők naponta használják a közösségi média kísérésére az okostelefonjukat. Az eredményekből továbbá megtudhattuk azt is, hogy az kitöltők tisztában vannak azzal, hogy mit jelent az internetfüggőség, és szerintük ez a túlzott eszközhasználat következménye, viszont a Fomo jelenség fogalmát nem ismerik és nem is tapasztalták, ahogyan a fantomvibráció és a nomofóbia jelenségét is kevés százalék tapasztalta. Ezen felül a kutatás alapján megállapítható az a tény, hogy a közösségi média nagymértékben csökkenti az offline találkozásokat, viszont a személyes kapcsolatok és a baráti viszonyok ápolását nem befolyásolja nagymértékben és az online tartalmak sem feltétlenül ösztönöznek cselekvésre, illetve a közösségi médián keresztül a naprakész információk az ismerősökről, eseményekről és trendekről sem feltétlenül fontosak. A megkérdezettek közepes mértékben érzik magukat közösségi média függőknek és rosszul érzik magukat, ha nincs náluk az okoskészülékük. Az eredmények azt mutatják, hogy a közösségi média használata nem növeli a FOMO érzését és a adatközlők nem érzik azt, hogy mások élete izgalmasabb, mint a sajátjuk.

Kulcsszavak: internetfüggőség, közösségi média, FOMO jelenség, kezelési stratégiák

Bevezető

A 21. században az internet jelenléte a mindennapi életünk részévé vált. Ezt jól mutatja az a tény, hogy egyre több tevékenységet végzünk online: beszélgetünk, vásárolunk, játszunk, szórakozunk, és így tovább. Az okostelefonok elterjedése, valamint a közösségi média térnyerése tovább erősíti ezt a tendenciát, így offline és online világunk egyre inkább összefonódik. (Falmann, 2015) Bányász Péter (2015) írásában olvasható hogy a digitális bennszülöttek számára „a közösségi média, az okostelefonok használata már-már a Maslow-féle szükséglet hierarchia legalsó szintjén, a fiziológiai szükségletek szintjén jelentkezik. Jellemző rájuk továbbá, hogy napjaik nagy részét online töltik, a tartalomfogyasztást, a kapcsolattartást elsődlegesen ezeken az eszközökön végzik, illetve elvárják, hogy az élet minden területén érvényesüljenek a közösségi alapelvek, mint a transzparencia, hozzáférés, megoszthatóság, bevonás, komment lehetőség.” (Bányász, 2015) A digitális bennszülöttek, vagyis a Z generáció életének elengedhetetlen része a social media, a telefonkészülék. Szubjektív véleményem, hogy sokan elgondolkodtunk már azon, hogy rengeteg időt töltünk a képernyőink előtt, és biztos vagyok benne, hogy az is megfordult sokak fejében, hogy lehet, hogy telefonfüggők vagyunk... Demetrovics Zsolt és Koronczi Beatrix tanulmányában (2010) az áll, hogy azok az emberek jelentősen hátrányba szorulnak, akiknek nincs internet hozzáférésük, vagy legalább e-mail címük. „Egyáltalán nem túlzás azt mondani, hogy függővé váltunk az internettől, mind egyénileg, mind társadalmi szinten. Belegondolni is nehéz, hogy mi történne, ha akár csak egy napra leállna az internet. Ez a hétköznapi értelemben vett függőség azonban nem okoz problémát, sőt, amíg nincs áramszünet vagy váratlan fennakadás a szolgáltatásban, addig kifejezetten hatékonyabbá, jobba teszi az életünket ez az eszköz.” (Demetrovics és Koronczi, 2010) Az elmúlt években több tanulmány beszámolt az internet árnyoldalairól. (Hullám és Muha, 2010; Demetrovics és Koronczi, 2010; Kiss, 2021) Számos olyan cikkkel vagy videóval találkozunk naponta, mely azt taglalja, hogy a közösségi médiának milyen negatív oldalai vannak, és hogy mire figyeljünk – amennyire jó és hasznos lehet számunkra, annyira negatívan is tud hatni ránk.

A dolgozatom fő témája a Fomo jelenség vizsgálata, mely kapcsolódik a közösségi média-függőséghez, illetve az internetfüggőséghez. Fontosnak tartom ezt a témát, mert a közvetlen környezetemben is azt tapasztalom, hogy görcsösen ragaszkodunk a telefonjainkhoz, az internethez, és főleg a közösségi médiához. Miért? Nélküle nem tudunk létezni? Ez már társadalmi probléma, mondhatjuk, hogy népbetegség?

1. Közösségi média

Ma már mindenki „gyárthat” különféle tartalmakat a közösségi médiába és természetesen azon túl, akár informatív vagy oktató jelleggel, vagy csupán szórakoztatásra, ez maga az önkifejezés tengere, a véleménynyilvánítás óceánja. „A közösségi média nem csak információkat nyújt a média követői számára, de a tájékoztatással egyidejűleg interakcióba is lép a hálózat résztvevőivel. Ez az interakció megvalósítja a két-, sőt többirányú kommunikációt. Ez a kommunikáció lehet akár eredeti tájékoztatáshoz fűzött megjegyzés vagy hozzászólás, lehet felhívás valamilyen cselekvésre, lehet ajánlás, valamilyen más üzenet, tájékoztatás, megismerésre vagy például közvélemény-kutatásban, szavazásban történő részvételre.” - olvasható Barát Tamás tanulmányában. Leegyszerűsítve, a social média sajátossága, hogy interaktív és legalább kétirányú kommunikációt valósít meg. A közösségi média a 2000-es évek elején robbant be a köztudatba és azóta is töretlenül fejlődik, lényegében olyan online platformok összessége, ahol a felhasználók maguk hoznak létre és osztanak meg tartalmakat (szöveges bejegyzéseket, képeket, videókat stb.). A napjainkban népszerű platformok, mint a Facebook, Instagram, YouTube, TikTok mellett nem szabad elfelejteni a korai úttörőket sem. Az IWIW magyar fejlesztésű platformja 2002-től 2014-ig ívelte át a magyar internetezők életét, bizonyítva, hogy a tartalmat generáló közösségek iránti igény már a kezdetektől fogva létezett. Az IWIW megszűnése viszont jól mutatja, hogy a siker nem garantált, és a platformoknak alkalmazkodniuk kell a változó felhasználói igényekhez ahhoz, hogy fennmaradhassanak. A trendek változnak, és újabb szereplők lépnek a piacra. (Bányász, 2015) A legnagyobb mérföldkő a Facebook megjelenése volt, ugyanis a nagy áttörést Mark Zuckerberg indította el, a korábban „The Facebook” nevű platformmal, mely később lett Facebook néven ismert. Ez volt az első közösségi hálózat, amely átlépte az 1 milliárd regisztrált felhasználói fiókot, ezzel is jelezve a platform növekvő népszerűségét és a kommunikáció átalakulását. (Erdei és Marczin, 2023) Azóta már jó néhány közösségi oldal megtalálható az interneten, így mindenki kedvére válogathat közöttük, és saját igényére alakíthatja.

2. A függőség fogalma

Ha napjainkban a túlzott eszközhasználatról beszélünk, akkor az mit jelent? Mennyi idő az, amit a képernyők előtt töltünk átlagosan naponta? Milyen hatással van ez ránk? Egy 2017-es felmérés adatai alapján a magyar lakosság 65%-a rendelkezik infokommunikációs eszközzel, okostelefonnal, ami nem meglepő, hiszen a médiának és az információs technológiának egyre jelentősebb szerepe van. Az okostelefonok forradalmasították az internethez való gyorsabb, egyszerűbb, könnyebb hozzáférést - ez korábban korlátozott volt (pl. asztali számítógép, otthoni internet). A fiatal generációknál így új szokások és viselkedési minták is kialakultak. Ők elképzelhetetlennek tartják az életet okostelefon nélkül. Ezek a hatékony eszközök áthatják a mindennapokat, befolyásolva a kommunikációt, a tanulást, a kapcsolattartást, sőt az életmódot és a gondolkodásmódot is. A fiatalok nyitottak az „okostechnológiák” iránt, és magabiztosan alkalmazzák azokat a tanulás, a szórakozás és a kapcsolatteremtés terén. (Pikó és Kiss, 2019) Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a fiatal generáció telefonfüggőségben szenved. Holló Csaba (2023) úgy fogalmaz a tanulmányában, hogy „a függőség ragaszkodást, hozzászokást, szükségletet jelent” és kiemeli, hogy a függőség nem csupán egy viselkedés, hanem annál komolyabb probléma, ha a következők is fennállnak:

- Tartós és gyakran ismétlődő viselkedés (nem csak átmenetileg).
- Az ember gondolkodását uralja (gondolatait, kognitív torzításait).
- Vágy uralja az ember érzéseit. Erős sóvárgás a viselkedés által kiváltott öröm, boldogság, eufória és kielégülés után.
- Menekülés és hangulatjavítás.
- Tolerancia (egyre nagyobb mértékű vagy intenzitású viselkedésre van szükség a kívánt hatás eléréséhez).
- Viselkedés-uralom: a negatív következmények ellenére is uralja a személy viselkedését.
- Az élet más területeinek elhanyagolása: beszűkülő társas kapcsolatok, életminőség romlása.
- Interperszonális és intrapszichés konfliktusok a káros következmények miatt.
- Megvonási tünetek, kellemetlen testi vagy lelki tünetek a viselkedés abbahagyásakor.
- Időszakos absztinencia (önkéntes tartózkodás) után visszaesés.

Ha ezek a jellemzők szélsőséges mértéket öltenek, az ember képtelen kontrollálni a viselkedését, és kényszeresen újra és újra végrehajtja, akkor ezt szenvedélybetegségnek vagy addikciónak nevezzük. „Egyes függőségekre az embernek szüksége van a túléléshez, például a csecsemő függése a szülőktől, vagy egy rákos beteg gyógyszerfüggősége, ezeket egyes szerzők mértéküktől függetlenül nem tekintik szenvedélybetegségeknek. Vannak olyan függőségek is, amiket a társadalom támogat, például munkafüggőség vagy testedzésfüggőség. Hasonló a helyzet az okostelefonnal is: a szülők sok esetben előszeretettel nyomják a gyermekük kezébe azért, hogy a gyereket megnyugtassa, később pedig haragszanak a gyermekre, amiért folyton használja. Megállapíthatjuk tehát, hogy a függőség értelmezése nem teljesen egységes, a társadalom hozzáállása is ellentmondásos, viszont a fentiek mindenképpen irányadóak.” (Holló, 2023) Guld Ádám szerint a függőség egy olyan állapot, ami jelentősen megzavarja a hétköznapi életünket és káros hatással van a testi-lelki egészségünkre, a kapcsolatainkra és a teljesítőképességünkre. Például romlik a teljesítményünk az iskolában vagy a munkahelyen, egyre gyakoribbak a konfliktusok a környezetünkkel, tönkre mennek a barátságaink, a szerelmi kapcsolataink és a családi köteleink, valamint megromlik az egészségünk. (Guld, 2022) A függőségnek két fő típusa van: a kémiai és a viselkedési addikció. A kémiai addikció esetében valamilyen anyagot juttatunk a szervezetünkbe, míg a viselkedési addikció egy bizonyos tevékenységhez vagy eszközhöz kapcsolódik. Az endorfin felszabadulása, amely a hipotalamuszban és az agyalapi mirigyben történik, az egyik felelős a függőség kialakulásáért. Az endorfin, amelyet boldogsághormonként is ismerünk, a fájdalmat vezető idegsejtek közötti szinapszisok gátlásával kellemes érzést vált ki. (Mészáros, 2015) Az internethasználat, különösen annak bizonyos aspektusai, mint az online játék, illetve a közösségi oldalak, nagy mennyiségű dopamin felszabadulásával jár, ami a jutalmazó rendszer rendkívül gyors aktiválódásához és a tevékenység ismétlésének kényszeréhez vezet. (Szapáry és mtsai, 2022)

2.1. Az internetfüggőség

A rengeteg számítógép, internet és mobiltelefon használata miatt egy új társadalom jön létre, az információs társadalom. "Az USA-ban már a 90-es évek közepén felismerték, hogy vizsgálni kell az Internet-használat egyénre és közösségekre gyakorolt hatásait, veszélyeit. A túl gyakori ember-gép interakció viselkedési függőség kialakulásához vezethet." (Hullám és Muha, 2010) Az internetfüggőség fogalmának és kritériumainak megalkotásában dr. Ivan K. Goldberg és dr. Kimberly Young úttörő munkát végeztek. Goldberg korábban már publikált más addiktív viselkedési formákról, és felismerte a hasonlóságokat az internetfüggőség, a munkamániás viselkedés és a kóros szerencsejáték között. E megfigyelések alapján javasolta az Internetfüggőségi Zavar (IAD) besorolását a viselkedési addikciók közé. Kimberly Young, az internetfüggőség kutatásának vezető alakja Amerikában kidolgozta és standardizálta az egyik legelterjedtebben használt kérdőívet az internetfüggőség felmérésére. (Hullám és Muha, 2010) Számos tanulmány foglalkozik az internetfüggőség konkrét megállapításával, viszont egy pontos és egységes álláspont, definíció még nem létezik. Más betegségekhez illetve más függőségekhez képest az internetaddikció kialakulásában számos tényező játszik szerepet. Egy multifaktoriális eredetű függőség. (Szapáry és mtsai, 2022) Az évek során az elnevezés kapcsán is több terminológia merült fel: az internetfüggőség és internetaddikció mellett a patológiás, a túlzott (excesszív), a maladaptív, a problémás vagy a kompulzív internethasználat. A legelterjedtebb az internetfüggőség és a problémás internethasználat kifejezés. Az internetaddikció egyértelműen betegségre utal, míg a problémás internethasználat csak azt jelzi, hogy az internethasználat bizonyos formái károsak lehetnek. Nem világos, hogy az internetfüggőség önálló betegség-e, vagy más zavarok, mint például a szorongás vagy depresszió tünete. Az internetes problémák tehát lehetnek más mentális zavarok megnyilvánulásai is. Mindenesetre az internetfüggőség mint jelenség és fogalom mára elfogadott a pszichológiában és a pszichiátriában is. Bár az önálló betegségként való elismeréséről még viták folynak, az Amerikai Pszichiátriai Társaság (APA) DSM-5 kézikönyvébe, melyet 2013-ban adtak ki, már bekerült, viszont nem mint betegség, hanem tünetként. Ez azt jelzi, hogy az internetaddikció egyre nagyobb figyelmet kap, és lehetséges, hogy a jövőben hivatalosan is elismert zavar lesz. (Demetrovics és Koronczi 2010) „A DSM5, a pszichiátriai diagnosztikák 2013-ban megjelent kézikönyve szerint függőnek tekinthető az alany, ha legalább 5 tünet 12 hónapig jelen van az alábbiak közül:

1. Az internettel való intenzív foglalkozás.
2. Egyre több időt kell ahhoz az interneten töltenie, hogy elégedett legyen.
3. Többszöri sikertelen erőfeszítés arra, hogy kézben tartsa, csökkentse vagy abbahagyja az internet használatot.
4. Nyugtalanág, rosszkedvűség, levertség, ingerlékenység, ha csökkenteni vagy abba akarja hagyni az internetezést.
5. Tovább időzik a hálón a tervezettnél.
6. Fontos kapcsolatok, munka, tanulmányi lehetőségek veszélybe kerülnek az internetezés miatt.
7. Hazudozás a családtagoknak vagy másoknak, hogy titokban tartsa az interneten való idő mennyiségét.
8. Internethasználat a problémák vagy a rossz érzések (tehetetlenség, büntudat, aggodalom, levertség) elől való menekülésre" (Mészáros, 2015).

Az Orvosi Hetilapban megjelent tanulmányban az áll, hogy a problémás internethasználat nem csupán az internet mértéktelen használatát jelenti, hanem kényszeres viselkedést, amely hosszú távon súlyos következményekkel járhat az egyén mindennapi életében. Ez a kontrollvesztett internetezés új szindrómának tekinthető a függőségek sorában: az internetfüggők életmódja gyökeresen megváltozik, és képtelenné válnak az internethasználat önálló csökkentésére, akár külső nyomásra sem. Az internet elérhetőségének hiánya elvonási tüneteket okoz, mint például idegesség, nyugtalanág és ingerlékenység. (Szapáry és mtsai, 2022) Galán Anita tanulmányában úgy fogalmaz, „hogy internetfüggőnek tekinthető az a személy, aki élete jelentős részét internetezéssel, vagy az arról való gondolkodással, álmodozással tölti, ami már személyes kapcsolathálójának, iskolai, munkahelyi teljesítményének, szabadidejének rovására megy.” Továbbá kiemeli azt is, hogy a függőséggel kapcsolatos első kutatások az internethasználat időtartamával vonható össze, ami mára már tévesnek bizonyul, hiszen ez egy

nagyon összetett téma. (Galán, 2014) Az internet egyfajta közvetítő a digitális eszközökön, ugyanis mindenki más tevékenységre használja. Így a kutatók is megkülönböztették az internetfüggőség típusait. A már említett szakértő, Young és társai egy olyan szempontrendszerrel dolgozott ki, amely a kóros játékszenvedély kritériumaira épül. Szerinte internetfüggő az, akinél a nyolc tünetből legalább öt megjelenik. Azonban mások kritizálják Young módszerét, mivel egyik megközelítés sem alkalmaz olyan klinikai vizsgálatot, amely egyértelműen meghatározná, hogy hogyan válik valaki problémás internethasználóvá. Richard A. Davis két típust határoz meg: specifikus (egy bizonyos funkció túlzott használata, pl. online játék) és generalizált változatot (az internet túlzott, sokrétű használata). „Az internetfüggőség az internetes tartalomtól és/vagy szolgáltatástól, s nem az internettől, mint csatornától való függőség. Ebből következően azon esetekben, ahol az internet pusztán közvetítő eszköz (online szerencsejáték, online szexfüggőség) maga az elsődleges függőség kerül a fókuszba, s annak online elérhetősége csak egy speciális eleme az eredeti addikciónak.” (Demetrovics, 2013)

2.2. A problémás okostelefon-használat

Ebben a témakörben elengedhetetlen felvetni azt a kérdéskört, hogy vajon külön lehet-e választani egymástól az okostelefon- és internetfüggőséget vagy már újabban a közösségi média függőséget? A vélemények sokfélék és erősen megoszlanak. Az okostelefonok internetkapcsolattal rendelkeznek, így a két fogalom nehezen elkülöníthető. Egyes kutatók úgy vélik, hogy az okostelefon csupán eszköz az internethez való hozzáféréshez, míg mások szerint a készülék önmagában is függőséget okozhat, hiszen manapság már mindenki zsebében ott lapul és számos előnnyel jár (például online szórakozás és kapcsolattartás). Bizonyított, hogy a két viselkedési addikció (okostelefon- és internetfüggőség) között erős összefüggés van. Ezt támasztja alá az is, hogy a közösségimédia-függőség is kapcsolódik mindkettőhöz. Azonban az okostelefonok nem csak internetes használatra alkalmasak. Lehet rajtuk fényképezni, videózni, zenét hallgatni, filmet nézni, játszani, kommunikálni, stb. Ez alapján az okostelefon- és internetfüggőség között vannak eltérések a függőséget tekintve. Kiss Hedvig tanulmányában olvasható, hogy a kutatók a problémás okostelefon használat három típusba sorolják: *veszélyes*, *helytelen* és *túlzott használat*. Egy 2019-es metaanalízis szerint a serdülők 23,3%-a problémás felhasználó, ami népegészségügyi problémát jelent, és ártalomcsökkentési stratégiák szükségesek. (Kiss, 2021) A mobiltelefon egyfajta kényelmet ad nekünk, de számos negatív hatása is van. A szakirodalom már leírtak olyan jelenségeket, mint például a *nomophobia*, a közösségi média esetében a *FoMo* jelenséget, az okostelefonnal kapcsolatban pedig *smombie* jelenséget, (Pikó és Kiss, 2019) vagy a fantomvibrálás jelenség is ebbe a csoportba tartozik.

2.2.1. A nomophobia, smombie és a fantomvibrálás jelenség fogalma

A modern technológia és a digitális eszközök mindennapi életünk szerves részei, ami által új viselkedési minták és jelenségek jöttek létre. Az okostelefonok és az állandó online jelenlét következtében számos új kifejezés is kialakult. Ebben az összefüggésben különös figyelmet érdemel a *nomophobia*, a *smombie* és a fantomvibrálás jelensége.

A *nomofóbia* kifejezés a “no mobile phone phobia” (“nincs nálam telefon fóbia”) szavak összevonásából ered, és azt a szorongást, idegességet és belső feszültséget írja le, amely akkor alakul ki az emberben, ha nem tudja használni a mobiltelefonját. (Guld, 2022). Ha nem lehet nálunk a telefonunk, vagy nem használhatjuk, ijedtséggel és szorongással reagálunk. (Villányi, 2019)

A *smombie* jelenségre a magyarországi sajtó is felfigyelt. A HVG hetilap úgy írja le, hogy »egy angol szóösszevonás eredménye a *smombie*, vagyis a „smartphone zombie”, akik egyre többen vannak, és jó esetben csak járdán mennek belefeledkezve mindenbe.« Ez a jelenség azokat az embereket jelöli, akik túlzott mértékben merülnek el a mobiltelefonjuk használatában, gyakran a környezetük figyelmen kívül hagyása mellett, így veszélyeztetik magukat és másokat is. Dél-Koreában, ahol a mobiltelefon-használók aránya a legmagasabb a világon, 2017-ben 1600 gyalogos halt meg ez a jelenség miatt. A probléma súlyosságára reagálva vörös-kék-sárga fényekkel és

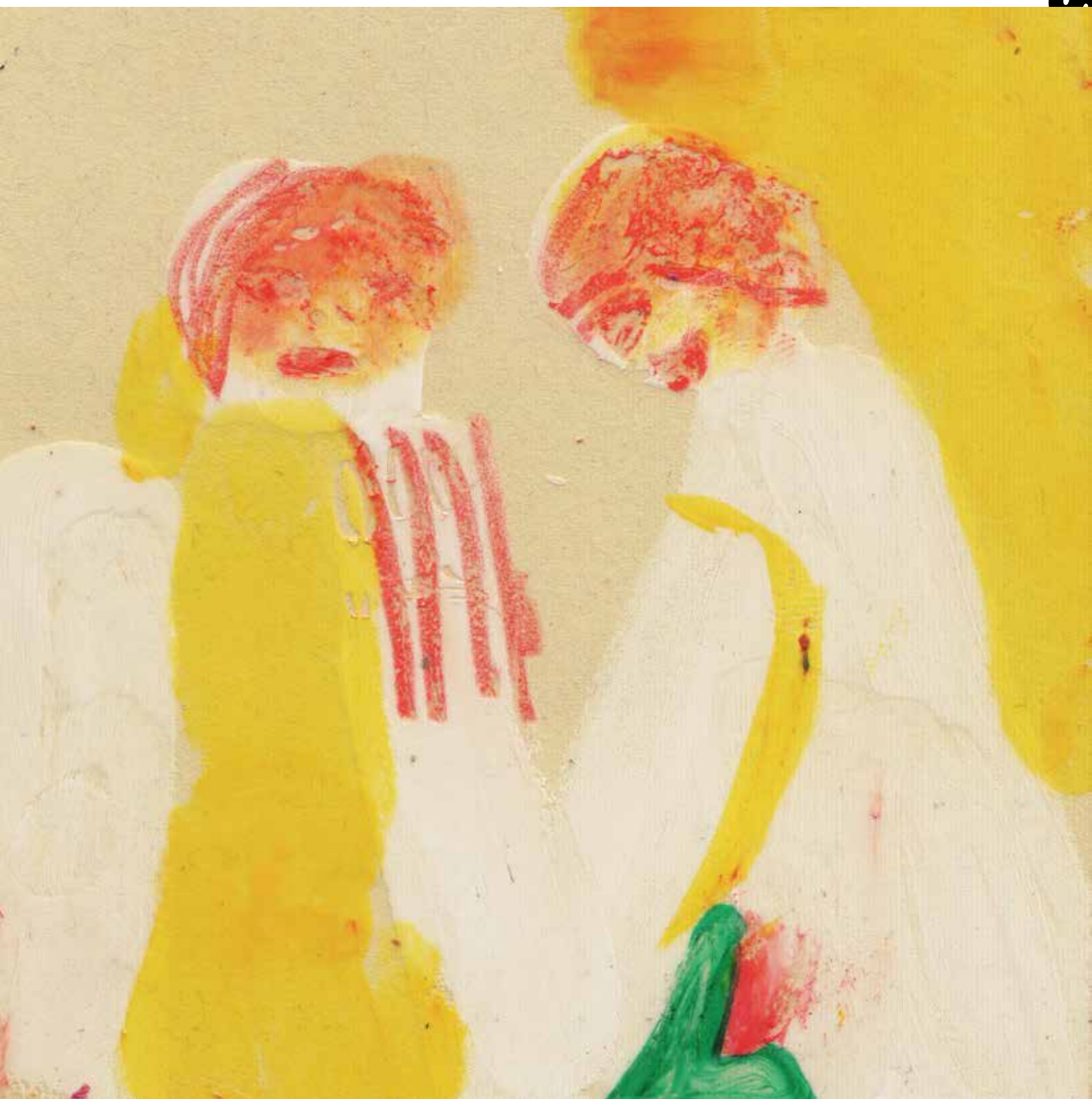
okostelefon-értesítéssel figyelmeztető rendszert hoztak létre a zebraáknál, hogy a magába mélyedt telefonozók észleljék a veszélyeket. Néhány országban például pénzbírságot kapnak a figyelmetlen gyalogosok. (HVG.hu, 2019; Kovács, 2019)

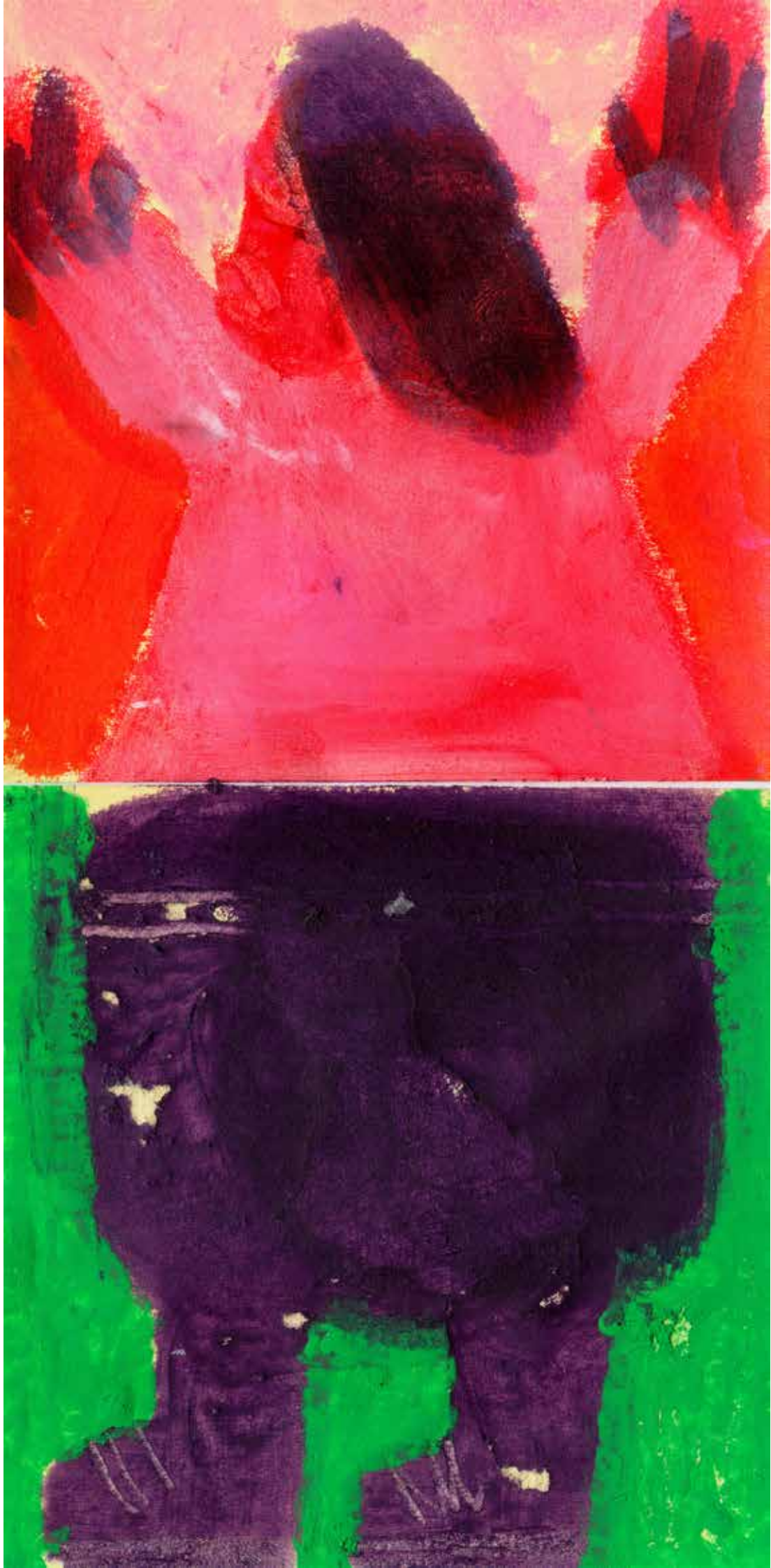
A *fantomvibrációs szindrómát* a szakirodalom a mobiltelefonok túlzott használata miatt kialakuló jelenségeként írja le, mely során a telefon rezgésének hamis érzékelése tapasztalható. Azt érezzük, hogy a telefonunkról értesítés érkezett, és közben pedig nem. Ez pszichés tüneteket okozhat, súlyosabb esetekben mentális problémákhoz vezethet. A kezelés a mobilhasználat csökkentésében és a rezgés kikapcsolásában rejlik. (Camran, 2022)

2.2.2. Közösségi média-függőség

A közösségi média-függőség fogalmát általában az olyan „kóros” viselkedésre használják, amelyben az egyén a közösségi média használatára való késztetést érzi, és a felhasználási idő aránytalanul nagy részét tölti ezen a platformon. A közösségi média függősége különböző típusokban jelentkezhet: a tartalomfüggőség, a közösségi média-alkalmazások használatával járó tevékenységfüggőség és az egyének közötti kapcsolatokra való függőség is figyelemre méltó probléma. (Kapus, 2021) A függőség kialakulása szoros összefüggésben áll az online platformok által kínált funkciókkal és tartalmakkal. Az alkalmazások által biztosított folyamatos ingerek, érzelmi hatások és az azonnali pozitív visszajelzések miatt az emberek könnyen rabjává válhatnak a közösségi médiának. (Tóth, 2021) A dolgozatban már volt szó a közösségi médiáról, arról, hogy hogyan működik, és mit nyújt a felhasználók számára. Ahhoz, hogy megértsük, hogy komoly problémákat is szülhet a túlzott közösségi média-használat, fontos mélyebbre ásni a témában. Elsősorban meghatározónak tartom kiemelni azt, hogy a mobiltelefonon lévő internethasználat és a közösségi média-függőség nagyon hasonló, mivel mindkettő ugyanazt a problémát okozza: az emberek túlságosan is ragaszkodnak az internethez, és ez negatív hatással van az életükre. A mobiltelefonok még veszélyesebbek is lehetnek, mert mindig velünk vannak. Ez azt jelenti, hogy bármikor, bárhol használhatjuk őket, így nehezebb ellenállni a kísértésnek. A Wi-Fi elterjedése és az ingyenes közösségi média alkalmazások pedig még könnyebbé teszik a használatukat. A mobiltelefonok napjainkban szinte minden internetes alkalmazáshoz hozzáférést kínálnak, emellett lehetővé teszik hang- és videóhívások lebonyolítását, szöveges üzenetek küldését, és videók rögzítését. Számos olyan alkalmazás készült kifejezetten kis képernyőkre, amelyek tartalma bármilyen kijelzőn megjeleníthető. Ráadásul, a mobiltelefonok mindig elérhetők, szemben az asztali számítógépekkel vagy akár a laptopokkal. (Al-Menayes, 2015) Mint már említettem, az internetet különböző céllal használjuk: böngészés, kommentelés, e-mail, chat, vásárlás, zene, film, videók, közösségi oldalak... Nem csak informál és szórakoztat, de fontos szerepet játszik a kapcsolatteremtésben is. A családdal, barátokkal és csoportokkal köt össze, enyhítve az elszigeteltség érzését. Különösen a fiatalok számára fontos a kortárs csoportokhoz tartozás, a kizártság mentális problémákhoz vezethet. Azonban a közösségi média használata nem mentes a kockázatoktól. A „lájkok” és a visszajelzések befolyásolhatják az önértékelést, torzítva az önképet. Az „én csak online vagyok érdekes” és az „offline értéktelen vagyok” típusú kognitív torzítások az online térben való túlzott jelenlétet vonja maga után és identitáshamisításhoz, sőt személyiségfejlődési zavarokhoz is vezethet. (Holló, 2023)

Holló Csaba továbbá a tanulmányában Wegmann és Brand modelljét jobban kifejti, mely szerint a problémás közösségi média-használat kétféle indítatásból jön létre. Az egyik, a „félelemvezérelt, kompenzációkereső út”. Vannak, akik félnek a társas kapcsolódástól a való életben, nem rendelkeznek megfelelő társas készségekkel vagy félnek a visszautasítástól, ezért online keresik a társaságot, hiszen ott könnyebb kapcsolatokat teremteni, sokféle a lehetőség és kevesebb a kockázat. A közösségi médiában kiélhetik a valakihez tartozás szükségletét, csökkenthetik a magányosságukat és a depressziójukat. A másik út a „jutalomvezérelt út”, mely a másik szöges ellentéte. Azért használják a közösségi médiát, mert szeretik a figyelmet és a megerősítést. „Énbemutatósi szükségletük van”. Ilyenek például azok, akiknek nagy a valahova tartozási igényük, vagy akik szeretik népszerűnek érezni magukat. Fontos nekik, hogy mások elismerjék és dicsérjék, például lájkokkal és pozitív kommentekkel. „Mindkét út esetén az egyének valamilyen szinten megkapják azt, amit szeretnének, így viselkedésük első esetben negatív irányú, második esetben pozitív irányú megerősítést nyer. Ez a viselkedés azonban nem megoldást ad a problémákra, hanem

azokat felerősíti, vagy legalábbis konzerválja (nem kényszeríti rá az egyént a fejlődéshez szükséges lépésekre), így alakul ki a függőség. Természetesen, a problémás közösségimédia-függőség kialakulásában is szerepet játszanak a függőségekkel kapcsolatosan leírt általános tényezők, továbbá kutatások szerint az olyan személyiségjellemzők is, mint a diszpozicionális mindfulness (ítélkezésmentes figyelmi fókusz jelenbeli tapasztalatokra, érzelmekre, észlelésre és kogníciókra) alacsony szintje, grandiózus narcizmus (nagyképűség, agresszió és dominancia vonásai), alacsony érzelmi intelligencia, érzelemkezelési problémák, alacsony önkontroll, szorongó kötődés, rumináció, és olyan mentális egészségjellemzők, mint a szorongás, depresszió, magányosság, öngyilkossági gondolatok, hiperaktivitás.” (Holló, 2023) A legnagyobb veszély általában a serdülőket, a fiatalokat érinti. A közösségi média-függőség „előfordulása ezekben a korcsoportokban elérheti akár a 25–30%-ot, feltehetően azért, mivel ők az első generáció, amely a mobileszközök és a közösségi média korszakában született, megtapasztalván ennek előnyeit és árnyoldalait.” (Szapáry és mtsai, 2022)

2.3. Kezelés

A problémás internethasználat újkeletű, ezért még nem alakultak ki hatékony kezelési módszerek, és kevés tudományos kutatás áll rendelkezésre. Klausz Melinda a könyvében úgy fogalmaz, hogy „a függőség leküzdése nem egyszerű folyamat, érdemes aprólékosan kidolgozott tervvel nekifogni és elsőként feltárni a függőség feltételezhető okát, amely az orvosláshoz is utat jelenthet”. Klausz kiemeli, hogy „ha az online időtartam meghaladja az offline kétszeresét, akkor ideje a valós barátaink, ismerőseink felé fordulni és tudatosan kikapcsolni minden technikai eszközt a környezetünkben először csak 5-10 percre, majd fokozatosan hosszabb időre.” (Klausz, 2013) Ismételten megemlíteném *Az online platformok/közösségi média hatása a függőségre - Addiktív zavarok* című szakértői elemzést, ahol kiemelik, hogy az internetfüggőség kezelése a viselkedés, a gondolkodásmód és a családi dinamika változásával történik. Cél az impulzivitás csökkentése, a torz gondolatok megváltoztatása, az internethasználat mérséklése, a stressz egészséges kezelése, a családi kapcsolatok javítása. Csakis súlyosabb esetekben lehet indokolt a gyógyszeres kezelés. A tanulmányban olvasható, hogy „Brevers és Turel kifejezetten a közösségimédia-használat kapcsán a sikeres önkontrolltechnikákat vizsgálták. Az általuk vizsgált önkontroll-stratégiák: az *elérés teljes megakadályozása* (ilyenkor az illető olyan helyzetet hoz létre, vagy választ ki, ahol a közösségi média elérése akadályozott, pl. olyan helyen tölt napokat, ahol nincs WIFI), az *elérés részleges megakadályozása* (maga szabályozza az elérést, pl. a telefon távolhelyezése), a *készülék beállításának módosítása* (pl. repülőgép üzemmódba helyezi a telefont), a *használati idő limitálása* (pl. este 11 óra után nem telefonozik), a *belső beszéd* (pl. figyelmezteti önmagát, mi a következő fontos feladata), a *nyílt önkontroll* (ellenáll a közösségimédia-használatnak addig, amíg befejezi a fontos feladatot). Ezek egy része reaktív (a pillanatban történő) cselekvés (pl. belső beszéd), másik része proaktív, a szituáció megváltoztatását célozza (az elérés megakadályozása). Hatékonyabb olyan stratégiát alkalmazni, amely hamarabb avatkozik be, és megakadályozza a kísértés kialakulását.” (Koronczi Beatrix és mtsai, 2023) Más függőségekhez hasonlóan a problémás internethasználat is összetett. A konkrét irányelvek még vitatottak, de kijelenthető, hogy a megelőzés kiemelten fontos. A szülőknek nagy felelősségük van abban, hogy támogató és egészséges családi környezetet biztosítsanak, amelyben gyermekeik nem érzik szükségét az internet világába menekülni a megértésért. (Szapáry és mtsai, 2022)

3. FOMO jelenség

Napjainkban a lehetőségek száma korlátlan: arról, hogy mi történik a „nagyvilágban” időben értesülhetünk, ugyanakkor „a mindentudás még lehetetlen, a nem-tudás azonban már egyre nagyobb szorongást okoz” - ez a FOMO, Bánszegi Rebeka (2016) megfogalmazásában. A FOMO egy nagyon aktuális jelenség, az angol „Fear of Missing Out” kifejezés betűiből tevődik össze, egy mozaikszó, ami magyarul azt jelenti, hogy „félelem attól, hogy lemaradunk vagy kimaradunk”. Andrew Przybylski brit pszichológus a téma egyik legelső kutatója, valamint a speciális FOMO kérdőív megalkotója is egyben, szerinte a jelenség átható félelem attól, hogy mások tartalmas élményeket szereznek nélkülünk.” (Bánszegi, 2016) Kővári Edit, Hargitai Dávid Máté és Liska Fanny a tanulmányukban úgy fogalmaz, hogy a FOMO „arra a félelemre utal, amikor egy felhasználó attól tart, hogy az online tartalmakat és mások interakcióit nem láthatja, nem időben reagálhat rájuk, vagy vesz részt élőben az adott

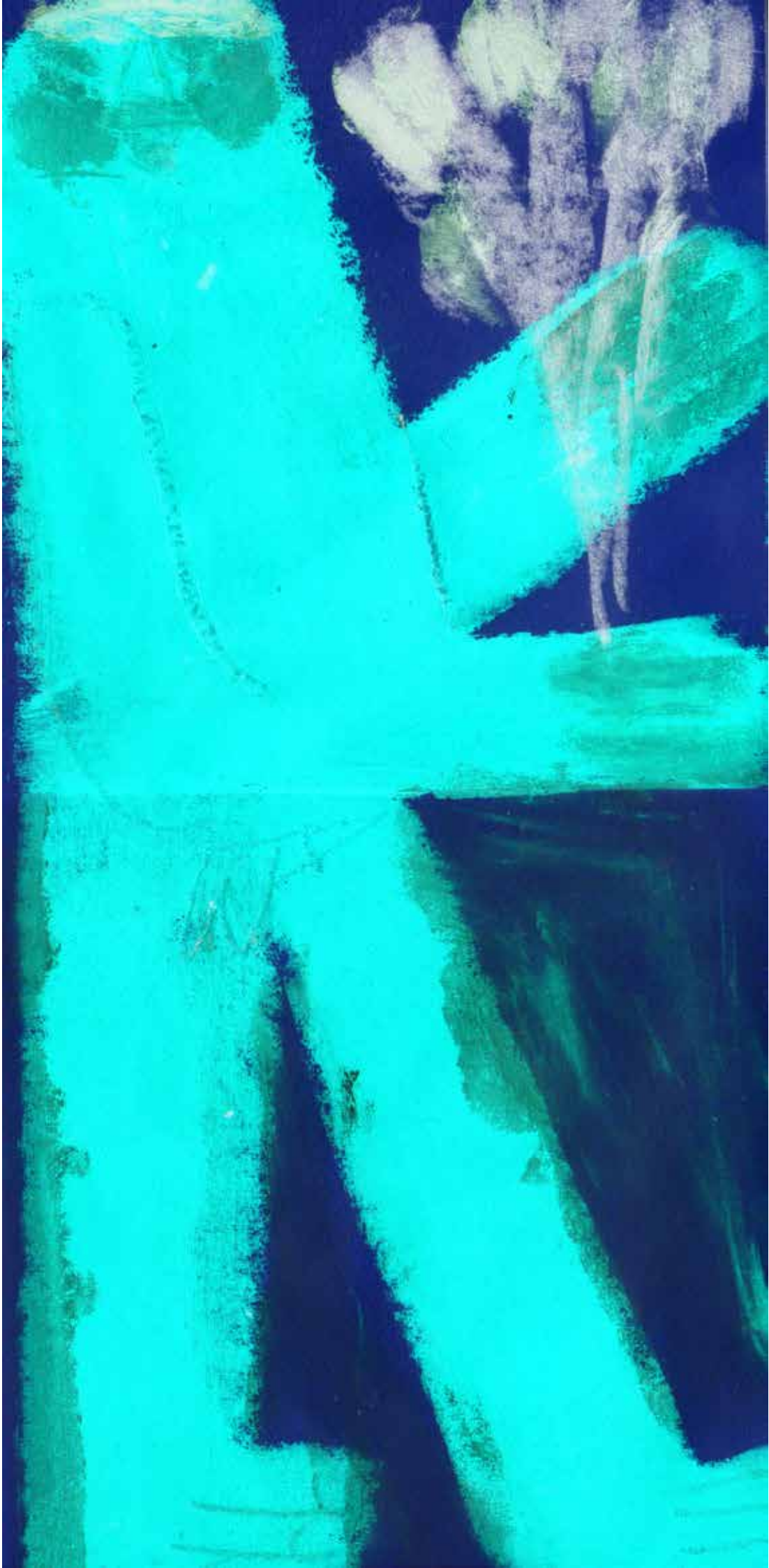

aktivitáson. A FOMO érzése szorongáshoz, alvászavarokhoz, a koncentráció hiányához és a közösségi médiától való krónikus függéshez vezethet.” A jelenség tehát a közösségi médiához, az online terekhez kapcsolódik. A rengeteg online információforrás néha túlterhelheti a felhasználókat, és a túl sok választási lehetőség zavaró lehet. „Az általánosan elfogadott definíció Przybylski és társainak a nevéhez kötődik. A FOMO-t egy mindent átható nyugtalanságként írják le, amely során az egyént a „folyamatosan kapcsolatban maradás” vágya keríti hatalmába.” Viszont a fogalom elsőnek Dan Herman nevéhez köthető, aki a marketing területén figyelt fel először a jelenségre. Az ő teóriája alapján a FOMO a vásárlói motivációra vonatkozik, hogy a fogyasztó folyamatosan naprakész akar lenni a legújabb trendek, termékek és szolgáltatások terén, a kínálati oldal pedig azt sugallja, hogy ha valaki kimarad, az nem tudja tartani a lépést a korrallal.

A XXI. századi értelmezésben Patrick McGinnis nevéhez fűződik a FOMO jelenség, amelyről először a Harvard iskolai újságban megjelent cikk írt. Ebben a cikkben McGinnis először beszélt a főként fiatalokat érintő társadalmi jelenségről és „betegségről”. (Kővári és mtsai, 2023) Egy állandó jelenlét kényszere a különböző közösségi oldalakon. Sokan érezzük a kényszert, hogy folyamatosan böngésszük a közösségi média felületeit, és aktívan tevékenykedjünk rajtuk. Ez a belső késztetés a „valahova tartozás” alapvető emberi vágyából ered, ami a Maslow-piramis harmadik szintjén, a „közösséghez való tartozás” szükségletek között található. A közösségi média által naprakészek vagyunk. Természetes, hogy bárhol vagyunk, tudunk csatlakozni az internetre, azon belül is a Facebookra vagy Instagramra, így a Fomo egy valós félelemmé is vált. Kezdetben csak az unalom elűzésére vesszük elő a telefonunkat, hogy rápillantsunk a legfrissebb hírekre és történetekre, majd később megszokássá, rutinná válik és észrevétlenül pótcselekvéssé alakul, mint a dohányzás vagy az ujjropogtatás. Azok, akik beleesnek ebbe a csapdába, az internethasználatból való megvonás esetén elvonási tüneteket tapasztalhatnak. „A FOMO kialakulásában az is szerepet játszik, hogy az információ egyre nagyobb értékkel bír. Egyre több irányból és egyre több dologról szerezhetünk információt, és nem elég egyszer tudomást szerezni valamiről, hanem folyamatosan naprakésznek kell lenni. A tények, helyzetek napról napra, de akár percről percre változhatnak. Nagyon könnyű lemaradni és rettentő nehéz utolérni az aktualitásokat. Mivel több mindenről kell informáltnak lenni, szinte képtelenség elmélyült tudást, információt gyűjteni, valamint meg kell birkózni azzal is, hogy ki kell tudnunk szűrni a rengeteg információból a számunkra hasznos és releváns tudásanyagot. Ez magyarázza az emberek felületes ismereteit, hiszen nincs idő elmélyülni és tanulmányozni bármit is, de a csökkent időtartamú koncentrálóképeséget is magyarázza, az agyunk ugyanis csak így képes a minket körülvevő információáradatot befogadni.” (Bak és Kővári, 2019) „A kimaradástól való félelem a legfontosabb oka lehet annak, hogy napszaktól függetlenül ismételtelen használjuk a közösségi médiát más tevékenységek rovására.” (Al-Menayes, 2015), viszont a közösségi média csak egy eszköz, egy csatorna, amelyet az ember saját igényeihez igazított, hiszen azért hat ránk ennyire, mert a közösségi kapcsolatok iránti vágyunk kielégítésére lett kitalálva. (Bánszegi, 2016) A jelenség nem újkeletű, azonban a tudomány csak az utóbbi években kezdett komolyabban foglalkozni vele, hiszen az ember természeténél fogva kíváncsi, és az új dolgok felfedezése mindig is motiváló erő volt. Míg korábban az információk lassabban jutottak el hozzánk, ma az internet és a közösségi média révén minden azonnal elérhető, így minden korosztály érintve van a témában. (Herendi, 2016) Tehát mondhatjuk, hogy a közösségi média egy nagyobb teret adott a Fomo-nak, pedig már korábban is jelen volt (például létezik munkahelyi Fomo is). (Kővári és mtsai, 2023) Ha azt vesszük észre, hogy:

- túl sok időt töltünk hírek és friss események követésével
- több közösségi oldalt is aktívan használunk
- gyakran étkezések közben illetve lefekvés előtt és felkelés után is használjuk a közösségi médiát
- zavar, ha nem tudjuk, hogy mivel foglalkoznak éppen a barátaink, illetve még nyaralás közben is azt figyeljük, hogy mit csinálnak
- nyugtalanít, ha ki kell hagyni egy baráti összejövetelt
- megosztunk minél több részletet a közösségi médiában, ha jól érezzük magunkat valahol.

Ezek az állítások nem adnak végleges diagnózist, viszont a magas pontszám a Fomo jelenség jelenlétét jelzi az egyén életében, ami negatív következményekkel jár. (Herendi, 2016)

3.1. Megoldási lehetőségek és stratégiák a FOMO kezelésére

Ahogy a digitális függőséget, úgy a FOMO-t sem tudjuk egyetlen módszerrel kezelni. Sokan tapasztalják a negatív hatásait, de hiányoznak a megfelelő eszközök és stratégiák. Jessica Scharder (2018) úgy fogalmaz, hogy a Fomo mértéke az életkorral csökken és vannak különböző technikák, amik segítenek, például a figyelem-átirányítás és a tudatosítás. (Scharder, 2018) „Ha képesek vagyunk felismerni és megérteni FoMO-tüneteinket, azok vezérfonalként szolgálhatnak egy teljesebb élet felé. A tudatosításban segíthet az önreflexió, a meditáció, a mozgás, a flow élmények, és természetesen a valódi, tartalmas emberi kapcsolatok.” (Bánszegi, 2016) Amy Sullivan klinikai egészségpszichológus szerint a fomo kezelése és leküzdése a következő fő módszerekkel támogatható:

1. Érzelmek felismerése és határok felállítása: Fontos, hogy időben észleljük, amikor a közösségi média stresszt okoz, és ennek kezelésére határokat kell felállítani, például időkorlátok bevezetésével vagy a közösségi média használatának ideiglenes megszüntetésével.
2. Kiváltó ok azonosítása: Fel kell ismerni azokat a helyzeteket vagy eseményeket, amelyek előidézik a FOMO-t.
3. Önértékelés fejlesztése: Saját értékek felismerése, például listák készítése, amelyek tartalmazzák azokat a dolgokat, amelyek örömet okoznak és növelik az önbizalmat.
4. A közösségi média valóságának értékelése: Tudatosítani kell, hogy amit a közösségi médiában látunk, gyakran nem a teljes valóságot tükrözi, és érdemes megkérdőjelezni a látottakat.
5. Szakmai segítségkérés: Ha a helyzet komplex, érdemes mentális egészségügyi szakember segítségét kérni, aki segíthet a FOMO kezelésében és a valósággal való kapcsolat helyreállításában. (Sullivan, 2023)

A szakirodalomban legfőképpen kétféle módszerrel, megoldási móddal lehet találkozni: a Fomo ellentrendjével, a JOMO-val, valamint a FOMO-R módszerrel.

3.1.1. JOMO fogalma

A JOMO (Joy of Missing Out) szintén a közösségi média oldalakhoz köthető jelenség. A tudomány térképén egyre markánsabban kirajzolódik egy „ellentrend”, a tudatosság vezérelte lecsatlakozás. Ez a tendencia az online platformokról történő szándékos, jóleső visszalépést jelenti, a Joy of Missing Out (JOMO) jegyében. A JOMO hívei a digitális detoxikációt választják, a nyaraláson, a vakáción, a természetben töltött időben, a közös étkezésekben keresik a feltöltődést és a mélyebb kapcsolódást a valósággal. »Ha a FOMO-t egy érzelmi „trendnek” vagy társadalmi „hatásnak” tekintjük, a JOMO fogalma az értelmes döntések meghozatalát támogatja az életben és az igazi boldogság megtalálására való törekvést támogatja. A JOMO-ra tekinthetünk úgy is, mint egy logikai és szociológiai jelenségre, amely a FOMO-ra adott választ«. Néhány kutatás azt mutatja, hogy a FOMO és a JOMO jelenségei nem teljesen különállóak, mivel szoros kapcsolatban állnak egymással. A felhasználók gyakran mindkét érzést átélnek. A FOMO-t a párhuzamos események tudatos jelenléte indukálja, ugyanakkor ez nem zárja ki a JOMO-t, amely a kutatások szerint egy adott élvezetes helyzetben viszonylag állandó szinten maradhat, míg a FOMO szintje a körülmények változásával jelentősen ingadozhat. (Kővári és mtsai, 2023) A JOMO (a kihagyás öröme) segít az embereknek a FOMO (a lemaradástól való félelem) érzésének kezelésében. A JOMO lényege, hogy tudatosan válasszuk meg, mivel töltjük az időnket, és így elérjük a boldogságot, anélkül, hogy mások tevékenységeihez igazodnánk. Dr. Susan Albers pszichológus szerint a fogalom a tudatos döntések meghozatalára összpontosít, hogy a saját boldogságunkra koncentrálhassunk, mely segít csökkenteni az összehasonlításokat másokkal, például a közösségi média révén. A szakértő azt is kiemeli, hogy az introvertált emberek általában jobban azonosulnak a JOMO-val, mivel komfortosabban érzik magukat a csendes időtöltések során. A JOMO és FOMO egyensúlyát fenn kell tartani, mivel mindkettőnek megvannak a maga előnyei, és a közösségi média használatának korlátozása segíthet csökkenteni a FOMO érzését, és több lehetőséget biztosít a JOMO elérésére. (Albers, 2023)

3.1.2. FOMO-R módszer

Alutaybi és társai korábbi kutatásokra építve kifejlesztették a FOMO-R (FOMO-csökkentés) módszerét, mely egy hat lépésből álló program, amelynek célja a kimaradástól való félelem (FOMO) negatív hatásainak enyhítése a közösségi médiában. A módszer olyan technikai elemeket foglal magában, mint az automatikus válasz, szűrés, állapot, oktatás a FOMO előfordulásáról és a kezeléséhez szükséges készségek, pl. önbeszéd és ellenőrző listák. A FOMO-R módszer hat lépését még egy önsegítő útmutató és négy kis iránymutató könyv egészíti ki. Az önsegítő útmutatóban el van magyarázva a Fomo közösségi médiában való előfordulása, illetve bemutatja a FOMO-R-t és ismerteti a módszer használatát. Az első füzet az önértékelő füzet, mely a Fomo besorolásait mutatja be, a második az ellenintézkedések füzet, ami a FOMO elleni küzdelemben alkalmazható stratégiákra összpontosít. Különböző technikák tanulhatóak meg, amelyek segítenek leküzdeni a negatív gondolatokat, az aggodalmat és a szorongást, amit a FOMO okoz. A harmadik füzet a visszaesés megelőzésére szolgáló füzet, különböző tanácsokat és technikát kínál, amelyeknek a célja, hogy segítsenek megbirkózni a visszaesés problémájával, és végül a negyedik, az elutasítás technikáját mutatja be. Ez a stratégia akkor segít, ha a második füzetben szereplő technikák nem bizonyultak hatékonynak. Megtanulható, hogy hogyan mondjunk nemet a FOMO csábításaira, és hogyan fókuszáljunk a saját boldogságunkra és jólétünkre. A módszer hatékonyságát bizonyító kiértékelések azt mutatják, hogy a FOMO-R modell jól alkalmazható a különböző FOMO-típusok kezelésében. (Alutaybi és mtsai, 2020) Az iránymutató könyvek a következő linken tölthetők le: <https://www.mdpi.com/1660-4601/17/17/6128/s1>

3. Kutatás

3.1 A kutatás módszertana

A kutatásomhoz a Google Űrlapok szolgáltatását választottam, mivel ez az egyik legnépszerűbb és legkényelmesebb eszköz űrlapok, felmérések, tesztek készítésére. A platform egyszerű és ingyenes. A megosztás, az adatok gyűjtése és rendezése is rendkívül hatékony, ami jelentősen megkönnyítette a munkámat. Az eredmények könnyedén kategorizálhatók, így a Google Űrlapok ideális megoldásnak bizonyult a kutatásomhoz. Összesen 20 kérdésből álló Google kérdőívet készítettem, melyet a hipotéziseim vizsgálatára használtam. A kérdőívet online osztottam meg az Instagram történetemben és Facebook oldalamon, valamint néhány ismerősöm is továbbította saját felületein. A kutatásomban nem volt meghatározva egy bizonyos korcsoport, hiszen a téma, amivel foglalkozom, mindenkit érint, így a legfiatalabb kitöltő 14 éves, a legidősebb pedig 77 éves volt. A kérdőívemben olyan kérdések szerepelnek, hogy az alanyok ismerik-e a fogalmakat (Fomo jelenség, internetfüggőség, fantomvibráció, nomofóbia), illetve hogyan cselekszenek és hogyan vélekednek a megfogalmazott állításokról. A hangsúlyt leginkább arra helyeztem, hogy miképpen hat rájuk a közösségi média befolyása és a Fomo jelenség megtapasztalása, valamint az internetfüggőség.

3.2 Kutatási kérdések

Öt kutatási kérdéscsoportot fogalmaztam meg, amelyek a kérdőíves kutatás alapját adták:

KK1: Vajon a megkérdezettek naponta használják-e a közösségi média kísérésére az okostelefonjukat?

KK2: Vajon a megkérdezettek többsége ismeri-e a FOMO jelenség fogalmát, és tapasztalta is, valamint tisztában vannak-e a digitális függőség fogalmával, amelyet a gyakori internet- és közösségi média-használattal hoznak összefüggésbe?

KK3: Vajon a megkérdezettek közepes mértékben érzik-e magukat közösségi média függőeknek, illetve rosszul

érik-e magukat, ha nincs náluk az okoskészülékük és úgy vélik-e, hogy a közösségi média használata növeli a FOMO érzését, ami által gyakran érik azt, hogy mások élete izgalmasabb, mint a sajátjuk?

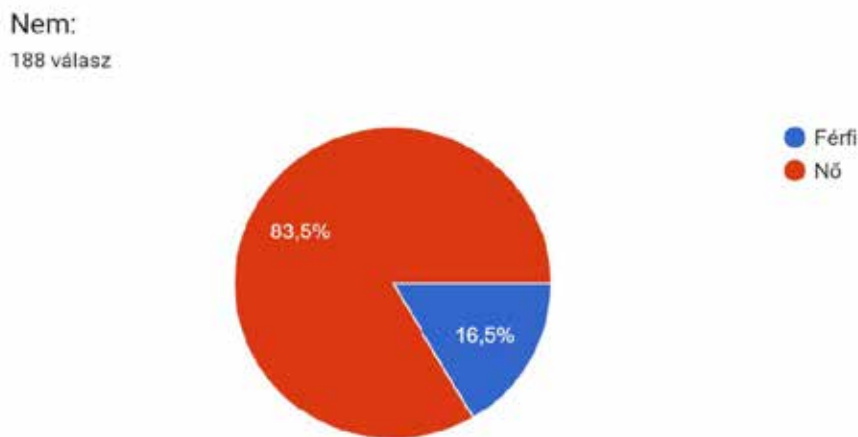
KK4: Vajon a megkérdezettek számára nagyon fontos-e, hogy naprakész információkkal rendelkezzenek ismerőseikről, eseményekről és trendekről a közösségi médián keresztül, és a közösségi média nagymértékben csökkenti-e az offline találkozásokat, valamint befolyásolja-e a személyes kapcsolataikat. Emellett az online tartalmak ösztönzik-e őket arra, hogy különleges élményekben vegyenek részt, hogy elkerüljék a kimaradást?

KK5: Vajon az emberek nagy része tapasztalta-e már a „fantomvibrációt” és a „nomofóbiát”?

3.3. Eredmények

A beérkezett válaszokat Excel táblázatban elemeztem, grafikonokkal és diagramokkal szemléltetve az eredményeket, így értékeltem ki a kérdőívet és az ábrák segítségével végeztem el az adatok statisztikai elemzésének kimutatását, és így állapítottam meg, hogy a kapott eredmények választ adnak-e a kutatási kérdésekre.

A kérdőívet 188-an töltötték ki, 157 (83,5%) nő és 31 (16,5%) férfi.

1. diagram: A nemek aránya

A felmérésben konkrét korosztály nem volt meghatározva, így széles a skála a korcsoportokat illetően: a legfiatalabb kitöltő 14 éves (0,5%) a legidősebb pedig 77 (1,1%,) éves volt. Viszont a legtöbb kitöltés a 2001-es generáció tagjaitól érkezett (7,5%), és azt követi az 1999-ben születettek (7,0%).

születés éve	kitöltések száma	százalékarány
1947-1969	33	17,6%
1970-1979	24	12,8%
1980-1989	27	14,4%
1990-1999	53	28,2%
2000-2010	51	27%

1. Táblázat: Korcsoportok aránya

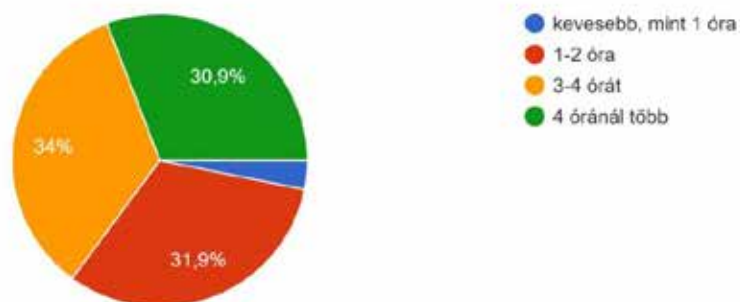
A korosztály meghatározása mellett fontosnak tartottam meghatározni azt is, hogy az egyének mennyi időt töltenek naponta a digitális eszközeiken.

1. Mennyi időt tölt el átlagosan naponta a digitális eszköz használatával? (számítógép, telefon, tablet, stb.)

188 válasz

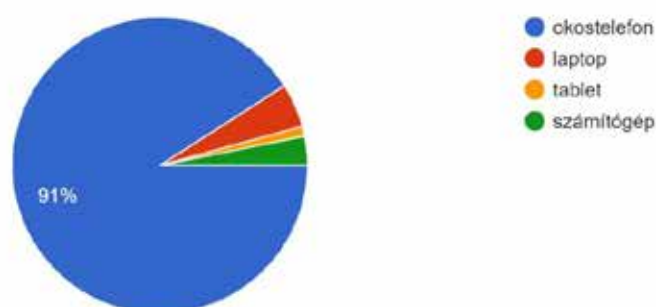

2. diagram: Közösségi média használata órákban mérve

A diagramon a napi közösségi médiahasználat látható órákban mérve. 34% (68) a 3-4 órát jelölte meg, 31,9% (60) a napi 1-2 órát, 30,9% (58) a napi 4 óránál többet és csak 3,2% (6) választotta az egy óránál kevesebbet. A kitöltők naponta használnak digitális eszközöket és bár a százalékszámok nagyon közel állnak egymáshoz, mégis megállapítható, hogy a legtöbb kitöltő naponta 3-4 órát használja a digitális készülékét. Gondolatmenetemet tovább folytatva érdekelt, hogy vajon melyik digitális készülék a legelterjedtebb és pontosan mire használják leggyakrabban a megjelölt eszközt.

2. Melyik digitális készüléket használja a leggyakrabban?

188 válasz

3. diagram: Digitális készülék

A diagramon egyértelmű, hogy válaszadók nagy része az okostelefont részesíti előnyben, ami nem meglepő, hiszen manapság mindenki zsebében ott lapul az okostelefon. A megkérdezettek több, mint fele leggyakrabban az okostelefont használja, túlnyomóan beigazolódott, mivel a válaszadók 91% (171) az okostelefont jelölte meg, 4,8% (9) a laptopot, 3,2% (6) számítógép és 1,1 % (2) a tabletet. Az eredményekből az is kiderül, hogy az idősebb generáció (50+) tagjai jelölték leginkább a számítógép és laptop lehetőségeket, és csak nagyon kevés fiatalok jelölte meg ezeket az eszközöket.

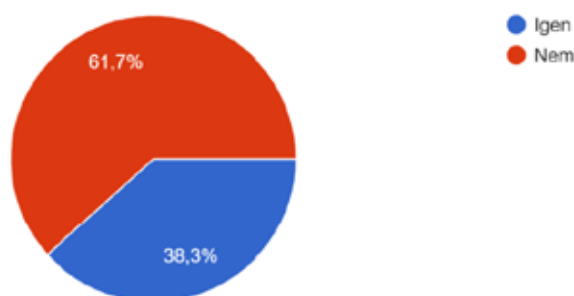

4. diagram: Leggyakoribb tevékenység az okoseszközön

Szemmel láthatóan, a közösségi média platformok böngészése túlnyomóan jelenik meg, 66%-a (124) a kitöltőknek a közösségi oldalakat használja leggyakrabban. A válaszadók 14,4% (27) munkavégzésre használja leggyakrabban, 8,5% (16) film vagy sorozat nézésre és 5,9% (11) pedig online játékokra, játszásra. Továbbá nagyon kis arányban jelenik meg további tevékenység (0,5%), mint például a tanulás, a kommunikáció vagy a napi hírfolyamok böngészése.

Mivel a diplomadolgozatom egyik fő témája a közösségi média és azon belül a FOMO jelenség valamint az internetfüggőség vizsgálata, így elengedhetetlennek találtam a következő kérdéseket, miszerint vajon a kitöltők ismerik-e a fogalmat. Az eredmények nagyon változatosak lettek, viszont a digitális függőségről már sokan hallottak.

4. Ismeri a FOMO jelenség fogalmát? („Fear of Missing Out”- „félelem attól, hogy lemaradunk vagy kimaradunk”)
188 válasz

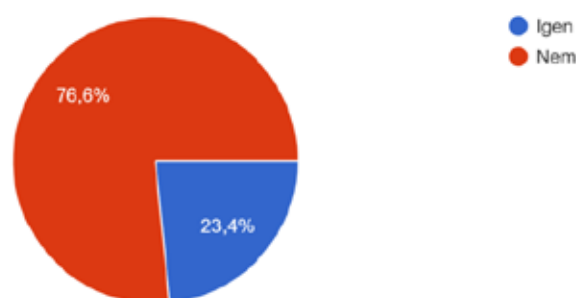

5. diagram: FOMO jelenség ismerete

A kutatási kérdések közé tartozott, hogy a megkérdezettek milyen arányban ismerik a FOMO jelenséget. Az eredményekből kiderül, hogy a megkérdezettek több mint fele nem ismeri a FOMO jelenség fogalmát, és nem is tapasztalta, ugyanis 61,7% (116) nem ismeri a fogalmat, és csak 38,3% (72) ismeri.

5. Tapasztalt-e valaha szorongást a közösségi média használatával kapcsolatban, attól tartva, hogy valamiről lemarad?

188 válasz

6. diagram: Szorongás a lemaradástól, kimaradástól

A diagram eredménye alapján a válaszadók 76,6% (144) nem tapasztalt szorongást a közösségi média használatával kapcsolatban, attól tartva, hogy lemaradnak vagy kimaradnak és csak 23,4% (44) igen.

6. Hallott már a digitális függőség fogalmáról?

188 válasz

7. diagram: Digitális függőség fogalma

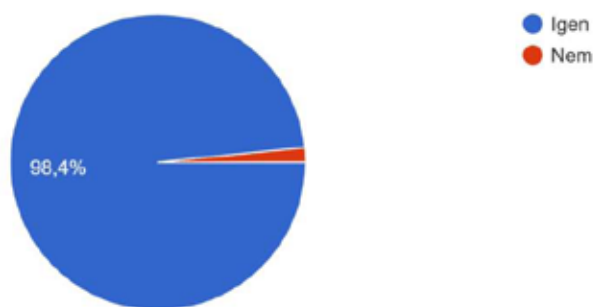
Bizony ezzel a fogalommal napi szinten találkozhatunk, hiszen kijelenthetjük, hogy szinte szállóigeként terjed, és leginkább azokat az embereket bélyegezzük meg vele, akik szemmel láthatóan sokat babrálják az okoseszközeiket, de, hogy a pontos értelmezése mindenki számára érthető-e, az már vitatott. A megkérdezettek vajon ismerik-e vagy legalább hallottak-e már a fogalomról? 97,9%-a (184) azt válaszolta, hogy hallott már a digitális függőségről és a kitöltők 2,1%-a (4) pedig nem.

Lassan elérkezünk a számomra legizgalmasabb kérdések felé. Az érdekel leginkább, hogy vajon a gyakori internet- és közösségi média-használat függőséghez vezethet-e és hogy a kitöltők tapasztalták-e már a „fantomvibrációt” és a „nomofóbiát”.

7. Ön szerint a gyakori internet- és közösségi média-használat függőséghez vezethet?

188 válasz

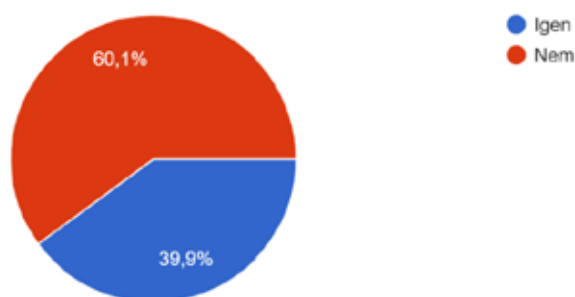

8. diagram: Internet- és közösségi média függőség

A diagram jól mutatja a tényállást: a válaszok alapján 98,4% (185) állítja, hogy a gyakori internet- és közösségi média-használat függőséghez vezethet, és 1,6% (3) szerint nem.

8. Ön tapasztalta már a "fantomvibrációs" szindrómát? (A fantomvibráció az a jelenség, amikor úgy érzi, hogy a telefonja rezeg vagy cseng, de valójában nem)

188 válasz

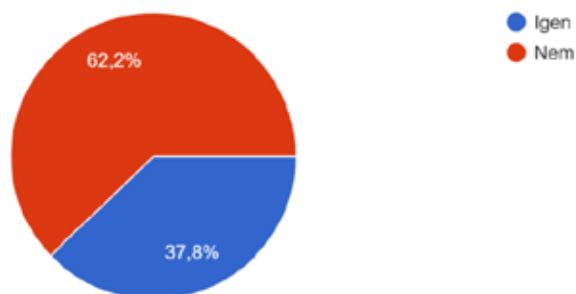

9. diagram: A „fantomvibrációs” szindróma tapasztalása

A kérdés alapján arra voltam kíváncsi, hogy vajon hányan tapasztalták már meg a „fantomvibrációs” szindróma jelenségét, azt, amikor úgy érezzük, hogy a telefonunk rezeg vagy cseng, de valójában nem. Az eredmény nagyon meglepett, hiszen a válaszadók 60,1% (113) nem tapasztalta a jelenséget és 39,9% (75) igen.

9. Ön tapasztalta már a "nomofóbiát"? (Szorongás, idegesség és belső feszültség, amely akkor alakul ki az emberben, ha nem tudja használni a mobiltelefonját.)

188 válasz

10. diagram: A „nomofóbia” jelenség

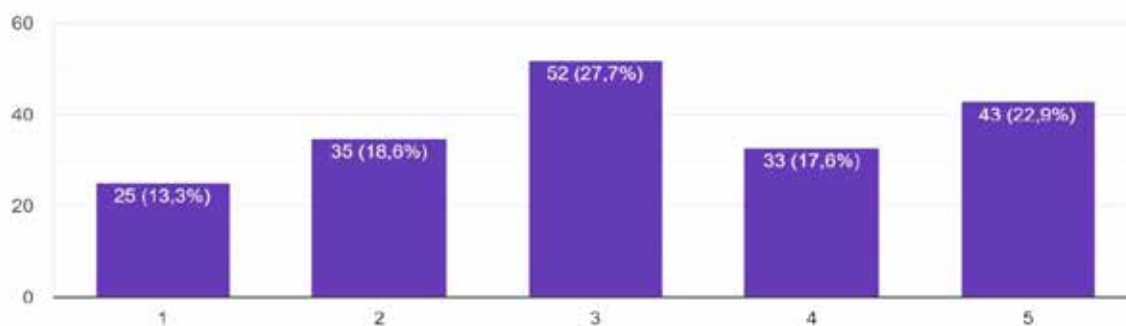

Ahogy az előző diagram eredménye meglepett, úgy ez a kutatási kérdés sem nyert megerősítést. Meg voltam róla győződve, hogy a legtöbb válaszadó tapasztalt szorongást, idegességet és belső feszültséget akkor, amikor nem tudták használni a mobiltelefonjukat. A kitöltők 62,2% (117) nem tapasztalta a jelenséget és 37,8% (71) pedig igen.

Elérkeztem a kutatásom azon részéhez, ahol a Likert-skála alapján határoztam meg kutatásom további felmérését. Ezt a skálát a kérdőíves kutatásokban alkalmazzák, ugyanis az emberek véleményének vagy attitűdjének mérésére kiváló lehetőséget ad. Egy kijelentést ad meg, amelyre a válaszadók egy sor előre meghatározott válasz közül választhatnak, amelyek fokozatosan erősödő egyetértési vagy egyet nem értési szinteket jelölnek.

A válaszadóknak meg kellett határozni, hogy milyen mértékben értenek egyet az általam megfogalmazott állításokkal. (1. Egyáltalán nem értek egyet, 2. Kevésbé értek egyet, 3. Közepesen értek egyet, 4. Inkább egyetértek, 5. Teljesen egyetértek)

10. Milyen mértékben ért egyet a következő állításokkal? Kérem jelölje azt a választ, ami a legjobban illik Önre: (1. Egyáltalán nem értek egy...y hétig nem tudnám az okostelefonomat használni. 188 válasz

11. diagram: Okostelefon hiány

Elsősorban arra kérdeztem rá, hogy vajon rosszul érezn-e magát az egyén, ha egy hétig nem tudná az okostelefonját használni. A legtöbb válasz a skála 3-as számára érkezett, mely egy semleges válasznak titulálható, ez számokban annyit tesz, hogy 52-en (27,7%) közepesen értenek egyet az állítással, a válaszadók, 43 (22,9%) kitöltő pedig rosszul éreznék magukat, ha nincs náluk az okoskészülékük, és a válaszok közül ez a második helyen foglal helyet.

A következő állítás eredményei nagyon érdekesnek bizonyultak, mivel már a mondat is nagyon elgondolkodtató, illetve a függőség meghatározása is, mint ahogyan erről már a dolgozatomban is szó volt. Az iPhone készülékeken nyomon követhetjük, hogy egy nap mennyi időt használjuk a közösségi médiát, sőt, lehetőség van időkorlátot is beállítani.

Amikor elérjük a beállított, meghatározott időtartamot, a telefon figyelmeztetést küld, jelezve, hogy az idő lejárt. Bár használhatjuk tovább a platformot, mégis ez egy figyelmeztetés lehet, mely lehetőséget ad arra, hogy tudatosabban kezeljük a különböző közösségi média felületeket.

12. diagram: Közösségi média függőség

A kutatási kérdések közé tartozott az is, hogy a megkérdezettek függőnek érzik-e magukat. Az eredmény alapján közepes mértékben érzik magukat közösségi média függőnek a kitöltők, ugyanis 58-an, azaz a kitöltők 30,9%-a közepes mértékben tartja magát függőnek és 51 kitöltő vagyis 27,1% egyáltalán nem tartja magát függőnek a közösségi médiától, valamint kitöltők csupán 8% érzi magát közösségi média függőnek.

A dolgozatomban kiemelten szó volt a FOMO jelenség fogalmának meghatározásáról. Így a következő kérdést elengedhetetlennek tartottam, hiszen a naprakész információk jelenléte, valamint a kimaradástól való félelem szorosan összefügg.

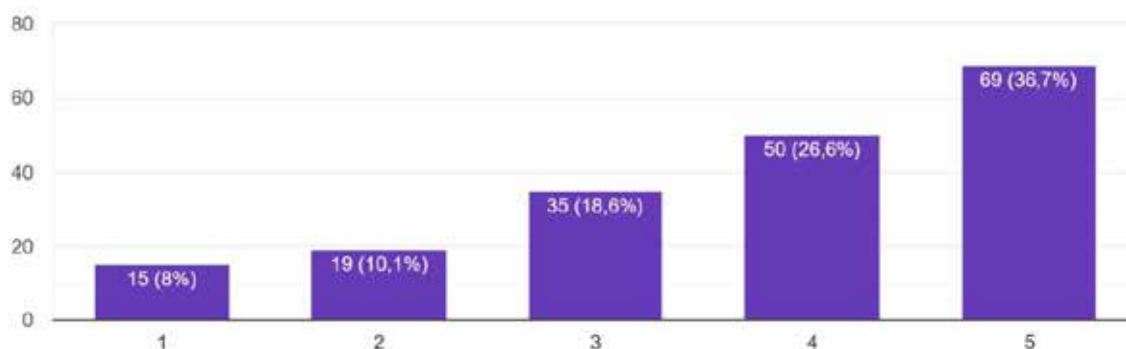
13. diagram: A közösségi média adta lehetőségek folytonos követése

Vajon a megkérdezetteknek nagyon fontos-e az, hogy naprakész információkkal rendelkezzenek-e az ismerőseikről, eseményekről, vagy trendekről a közösségi médián keresztül? 54 kitöltőnek (28,7%) közepesen fontos és 48 (25,5%) kitöltőnek valamint 39 (20,7%) kitöltőnek egyáltalán nem illetve kevésbé fontos.

A válaszadók csupán 10,6%-a érzi nagyon fontosnak azt, hogy naprakész információval rendelkezzen az ismerőseiről, eseményekről és trendekről. A 4-es számra, mely azt jelenti, hogy „inkább fontosnak tartja” 27 válasz érkezett, mely a kitöltők 14,4%-a.

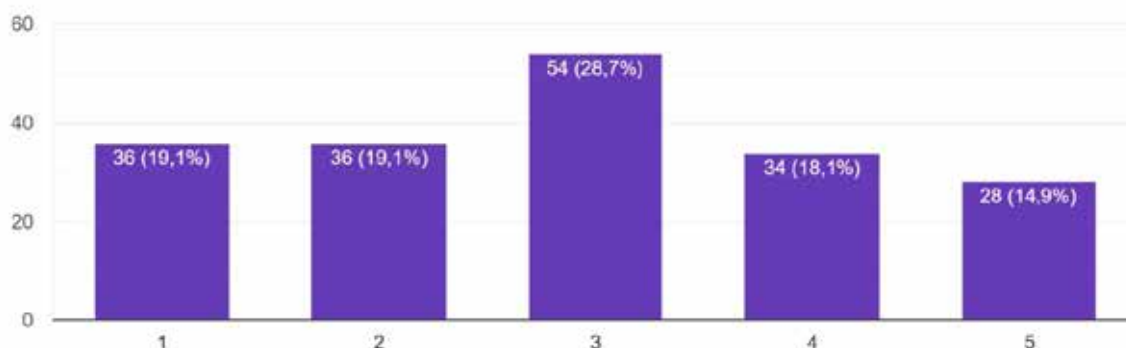
A közösségi média használata nagymértékben csökkenti az offline találkozásokat.
188 válasz

14. diagram: A közösségi média befolyása az offline találkozásra

Látható a digrammon, hogy a legtöbb szavazat arra érkezett, hogy teljesen egyetértenek azzal, hogy a megkérdezetteknek a közösségi média használata nagymértékben csökkenti az offline találkozásait. A legtöbb válasz az 5-ös számra érkezett 69 kitöltővel (36,7%) és csak 15 ember, a kitöltők 8%-a gondolja úgy hogy a közösségi média nem csökkenti az offline találkozásokat.

A közösségi média felhasználása befolyásolja a személyes kapcsolataimat és baráti viszonyomat.
188 válasz

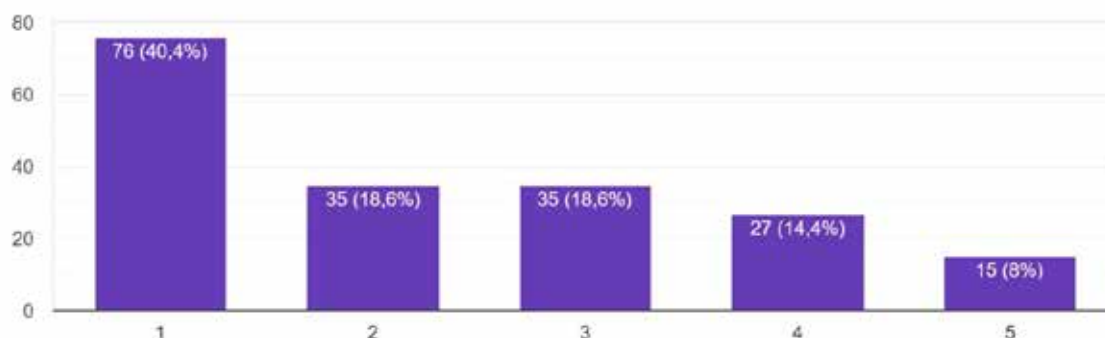
15. diagram: Személyes kapcsolatok és baráti viszonyok befolyása

A közösségi média teljes mértékben csökkenti az offline találkozásokat, viszont a személyes kapcsolatok és a baráti viszonyok ápolásában más a helyzet. Az itt kapott eredmények alapján a legtöbb válasz a 3-as számra érkezett 54 kitöltővel, mely szerint a 28,7% közepesen ért egyet azzal, hogy a közösségi média felhasználása befolyásolja a személyes kapcsolatokat, baráti viszonyokat. 36 kitöltő (19,1%) gondolja úgy, hogy nem befolyásolja, és szintén 36-an gondolják úgy hogy egyáltalán nem befolyásolja, míg 34 (18,1%) kitöltő szerint igen és 28 (14,9) kitöltő pedig teljesen egyezik az állítással.

A közösségi média használata növeli bennem a FOMO érzését („Fear of Missing Out”- „félelem attól, hogy lemaradunk vagy kimaradunk”).

188 válasz

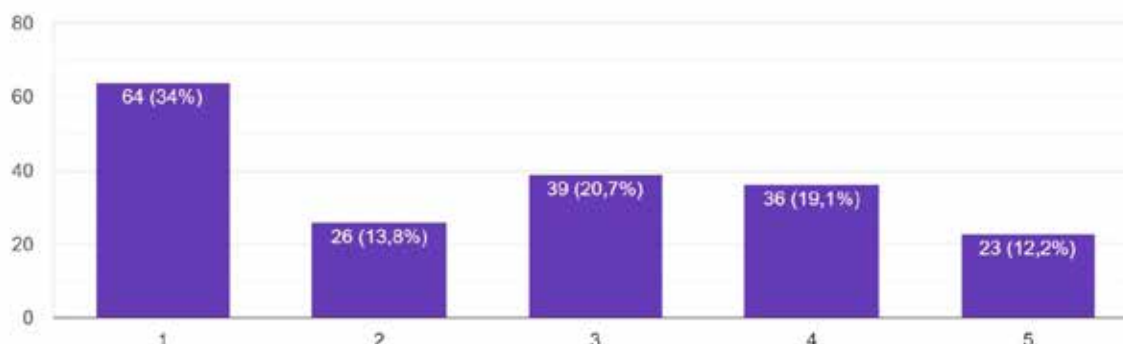

16. diagram: Fomo érzése a közösségi médiában

Vajon a megkérdezettek szerint a közösségi média használata növeli-e a FOMO érzését? Az eredmények más mutatnak, ugyanis a 188 kitöltő közül 76 kitöltő egyáltalán nem ért egyet az állítással, tehát 40,4%-a, és csak 15 (8%) kitöltő igen.

A közösségi média használata során gyakran érzem, hogy mások élete izgalmasabb, mint az enyém.

188 válasz

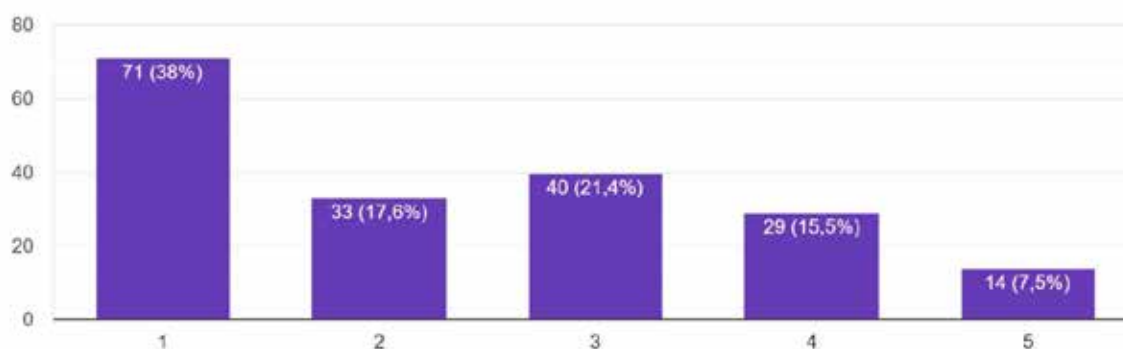
17. diagram: A közösségi média hatása az emberi érzésekre

Ez az állítás szorosan összekapcsolódik a FOMO jelenségével, mert a közösségi média felhasználói gyakran összehasonlítják saját életüket a megosztott tartalmakkal. Amikor valaki azt érzi, hogy mások élete izgalmasabb, ez erősíti a hiányérzetet (a kimaradást) és a felhasználó szorongást tapasztalhat amiatt, hogy lemarad valami izgalmasról, különösen, ha az élményekhez társas kapcsolatok is kapcsolódnak. A közösségi média által generált idealizált képek és élmények fokozzák ezt az érzést, mivel jellemzően csak a pozitív, boldog pillanatokot osztják meg, ami torzíthatja a valóságot. Kutatási kérdésem között szerepelt az is, hogy vajon a közösségi média használata során a válaszadók gyakran érzik-e azt, hogy mások élete izgalmasabb, mint a sajátjuk. 64-en a kitöltők 34 % egyáltalán nem ért ezzel egyet és csak 23-an, a kitöltők 12,2% igen.

Elérkeztem, az utolsó kutatási kérdésemhez, ahol arra voltam kíváncsi, hogy vajon az online tartalmak cselekvésre ösztönzik-e a felhasználókat.

Az online tartalmak gyakran arra ösztönöznek, hogy valami különlegeset csináljak, hogy elkerüljem a kimaradást és hasonló élményekben vegyek részt, mint amit látok.

187 válasz

18. diagram: Az online tartalmak cselekvésre ösztönzése

A megkérdezettek válasza alapján jól látszik, hogy egyáltalán nem értenek egyet azzal, hogy az online tartalmak arra ösztönzik őket, hogy valami különlegeset csináljanak, hogy elkerüljék a kimaradást és hasonló élményekben vegyenek részt, mint amit láttak. 71-en a kitöltők 38% egyáltalán nem és csupán 14-en, a kitöltők 7,5 %-a ért teljesen egyet az állítással, azonban 40-en a kitöltők 21,4% semleges válasszal erősítette meg a feltételezést.

Összefoglaló

A digitalizáció korában a közösségi média elengedhetetlen része lett az életünknek. Az állandó elérhetőség és a folyamatos információáradat azonban új kihívások elé állítja a társadalom minden tagját, mint például a közösségi média- és internetfüggőség. A dolgozat fő célja elsősorban az volt, hogy bemutassam az internet és azon belül a közösségi média árnyoldalát, a függőséget és ezen belül a kimaradástól való félelem jelenségét, illetve azokat a következményeket, amelyek a túlzott eszközhasználat következtében alakulhatnak ki. Az internet számos nemes célt tud szolgálni és nagyban megkönnyíti a mindennapjainkat, viszont árnyoldala is van, amely súlyos problémát tud maga után vonni.

E témán belül végeztem el a kutatásomat. A kérdőívet 188-an töltötték ki, 157 (83,5%) nő és 31 (16,5%) férfi. A kutatás során szándékosan eltekintettem a korcsoportok szűkítésétől, hiszen a problémás internethasználat nem korlátozódik egyetlen életkorra sem. Ennek köszönhetően az eredmények szélesebb körben értelmezhetőek. A legfiatalabb adatközlő 14 éves volt a legidősebb pedig 77. Az eredmények kimutatták, hogy megkérdezettek naponta használják a közösségi média kísérésére az okostelefonjukat, és a kitöltők (68) 34%-a a 3-4 órát tölt képernyő előtt. Az eredményekből megtudhattuk azt is, hogy az kitöltők tisztában vannak azzal, hogy mit jelent az internetfüggőség, és szerintük a túlzott eszközhasználat következménye, viszont a FOMO jelenség fogalmát nem ismerik és nem is tapasztalták, ahogyan a fantomvibráció és a nomofóbia jelenségét is kevés százalék tapasztalta. Ezen felül a kutatás alapján megállapítható az a tény, hogy a közösségi média nagymértékben csökkenti az offline találkozásokat, viszont a személyes kapcsolatok és a baráti viszonyok ápolását nem befolyásolja nagymértékben és az online tartalmak sem feltétlenül ösztönöznek cselekvésre, illetve a közösségi médián keresztül a naprakész információk az ismerősökről, eseményekről és trendekről sem feltétlenül fontosak. A megkérdezettek közepes mértékben érzik magukat közösségi média-függőknek és rosszul érzik magukat, ha nincs náluk az okoskészülékük. Az eredmények azt mutatják, hogy a közösségi média használata nem növeli a FOMO érzését és az adatközlők nem érzik azt, hogy mások élete izgalmasabb, mint a sajátjuk. A digitális világ folyamatosan változik, és együtt kell változnunk vele, azért, hogy előnyünkre tudjuk azt fordítani. A mértékletesség, a digitális detox időszakok beiktatása, a kritikus gondolkodás, valamint a való életben történő tevékenységek előtérbe helyezése kulcsfontosságú. A függőség elkerüléséhez elengedhetetlen tudatosítani magunkban azt, hogy mi irányítjuk a technológiát, nem pedig fordítva.

ABSTRACT

AN EXAMINATION OF THE “FOMO” PHENOMENON

This study investigates the relationship between social media and internet addiction, with a particular focus on the role of the FOMO (Fear of Missing Out) phenomenon in the development and intensification of this process. In addition to the emergence of digital addictions and FOMO, it addresses various usage habits, consequences, risks, solutions, and treatment options. The work is based on the results of a questionnaire survey. Using a Google form, it examined how well the respondents understand the concepts, how social media and the internet influence their daily lives, what impact it has on them, and how addiction develops in this area.

The questionnaire was filled out by individuals aged between 14 and 77, as I believe that the topic affects everyone who uses digital devices daily; thus, the examination of the phenomenon cannot be tied to a specific age group.

We received answers to most of the research questions, indicating that respondents use their smartphones daily to keep up with social media. The results also revealed that respondents are aware of what internet addiction means and believe it is a consequence of excessive device use; however, they are unfamiliar with the concept of FOMO and have not experienced it, just as only a small percentage reported experiencing phantom vibration and nomophobia. Furthermore, the research establishes that social media significantly reduces offline meetings, but it does not greatly affect the maintenance of personal relationships and friendships, and online content does not necessarily encourage action. Additionally, the up-to-date information about acquaintances, events, and trends through social media is not necessarily deemed important. Respondents feel they are moderately addicted to social media and feel uncomfortable when they do not have their smart device with them. The results indicate that the use of social media does not increase the feeling of FOMO, and the respondents do not feel that others' lives are more exciting than their own.

Keywords: internet addiction, social media, FOMO phenomenon, treatment strategies

Irodalomjegyzék

Tudományos források :

- Aarif Alutaybi, Dena Al-Thani, John McAlaney and Raian Ali: Combating Fear of Missing Out (FoMO) on Social Media: The FoMO-R Method, 2020
<https://www.mdpi.com/1660-4601/17/17/6128#app1-ijerph-17-06128>
- Bak Gerda és Kővári Edit: Generációk digitális kompetencia vizsgálata: a FoMO mint jelenség és a tudatos közösségi média alkalmazása, 2019
http://epa.niif.hu/00300/00315/00128/pdf/EPA00315_kozgazdasz_2019_1_53-76.pdf
- Baráth Tamás: Média és társadalom – társadalmi (közösségi) média, Tudományos Közlemények 2011 (old. 151-164.)
https://www.epa.hu/02000/02051/00015/pdf/EPA02051_Tudomanyos_Kozlemenyek_25.pdf#page=153
- Csutorás Gábor Ákos: Disszertációtervezet, 2020
<https://antk.uni-nke.hu/document/akk-copy-uni-nke-hu/Disszert%C3%A1ci%C3%B3tervezet%20-%20Csutor%C3%A1s%20G%C3%A1bor.pdf>
- Demetrovics Zsolt: Viselkedési addikciók: spektrumszemléletű kutatások, 2013
https://real-d.mtak.hu/656/7/dc_372_12_doktori_mu.pdf
- Demetrovics Zsolt és Koronczi Beatrix: Az internet árnyoldala: problémák és függőség, Oktatás Informatika (44. old.), 2010
https://www.eltereader.hu/media/2013/05/Okt_Inf_2010_1_2_opt.pdf
- Dr. Hullám István és Dr. Muha Lajos: Új típusú függőségek az információs társadalomban és azok

hatása az informatikai biztonságra, Hadtudományi szemle, 3. évfolyam 2. szám, 2010

https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/2245/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2010_2_070-076.pdf?sequence=2

- Dr. Kiss Hedvig: A problémás internet-, okostelefon- és közösségi médiahasználat jellegzetességei, protektív és rizikótényezők fiatalok körében, 2021
https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/10810/2/Kiss_Hedvig_tezisfuzet_2021_hu.pdf
- dr. Pais Ella Regina: Alapvetések a Z generáció tudománykommunikációjához – tanulmány, 2013
https://ktk.pte.hu/sites/ktk.pte.hu/files/images/szervezet/intezetek/mti/pais_alapvetesek_a_z_generacio_tudomany-kommunikaciojához_-_tanulmany_2013.pdf
- Dr.Tóth Gábor: Internetfüggőség és következményei egészségügyi dolgozók körében, 2021
<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/34088/toth-gabor-phd-2021.pdf?sequence=1>
- Erdei Dániel és Marczin Tamás: A közösségi média hatása az életünkre, 2023 <https://dea.lib.unideb.hu/items/da3c08ed-9e88-4c82-8e03-5d84d4f3b0eb/full>
- Falmann Tímea: A Z generáció digitális identitása a közösségi médiában, 2015
<https://journals.lib.pte.hu/index.php/mm/article/view/1015/884>
- Galán Anita: Az internetfüggőség kialakulása és prevalenciája A hazai és nemzetközi kutatási eredmények összefoglalása, 2014
<https://core.ac.uk/download/pdf/161064974.pdf>
- Guld Ádám (2022) *A Z generáció médiahasználat- jelenségek, hatások, kockázatok*, Budapest, Libri Könyvkiadó
- Holló Csaba: A túlzott digitális eszközhasználat fontosabb jellemzői és oktatási vonatkozásai, 2023
<https://people.inf.elte.hu/szlavi/InfoDidact23/Manuscripts/HCS.pdf>
- Jamal Al-Menayes: Psychometric Properties and Validation of the Arabic Social Media Addiction Scale, 2015
<https://www.hindawi.com/journals/jad/2015/291743/>
- Kapus Krisztián: Internetfüggőség és kiegész a középiskolai oktatásban, 2021
<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/34089/kapus-krisztian-phd-2021.pdf?sequence=1>
- Klausz Melinda Megosztok, tehát vagyok (2013) *A közösségi média és az Internet szép új világa*, Copyright Kiadó És Nyomda
- Koronczi Beatrix, Király Orsolya, Horváth Zsolt, Paksi Borbála és Demetrovics Zsolt: Az online platformok/közösségi média hatása a függőségre. Addiktív zavarok Szakértői elemzés, 2023
<https://onlineplatformok.hu/files/e3cca87c-ff0f-4248-988f-6cbb5a727da9.pdf>
- Kővári Edit, Hargitai Dávid Máté és Liska Fanny: Aki kimarad, az tényleg lemarad? hallgatók mindennapi és munkahelyi fomo-jelenségének és közösségimédia-függőségének összefüggés-vizsgálata három magyar egyetemen, 2023 <https://real.mtak.hu/168047/1/1053-Tanulmanyszovege-6924-1-10-20230615.pdf>
- Mészáros Adél: Áldás vagy ártalom? Az internetfüggőség. Szocioblog, 2015
<https://bbteszocioblog.blogspot.com/2015/01/aldas-vagy-artalom-az-internetfuggoseg.html?m=1>
- Nemzetbiztonsági Szemle 2015. III. Évfolyam, II. Szám – Különlenyomat – Bányász Péter: *A közösségi média, mint nyílt forrású információszerzés fontos területe* (old. 21-36.)
<https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/10179/b%C3%A1ny%C3%A1sz%20-%20nszemle-20152-banyasz.original.pdf?sequence=2>
- Pikó Bettina, Kiss Hedvig: Az okostelefon- és közösségimédia-használat néhány sajátossága egy fiatalok körében végzett online felmérés alapján, Információs Társadalom XIX, 1. szám (2019): 108–122.
<https://infars.infonia.hu/pub/infars.XIX.2019.1.5.pdf>

- Roberta Katz, Sarah Ogilvie, Janes Shaw, Linda Woodhead (2021) *The Art of Living in a Digital Age*, University of Chicago Press
https://books.google.rs/books?hl=en&lr=&id=sd-SEAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP8&dq=Members+of+Gen+Z+are+influencing+their+social+behavior+through+their+integration+with+the+digital+world.&ots=w5C6iBeC-W&sig=NgRmDJaMd1dlCEq6gI_RUuOKoZk&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Szapáry Ádám, Kovács Miklós, Tóth Gábor, Váradi Imre, Mészáros János, Kósa Gábor, Kapus Krisztián, Bankó Zoltán, Tibold Antal és Fehér Gergely : *Internetfüggőség: a 21. század orvosi kihívása?* - Orvosi Hetilap, 63. évfolyam, 38. szám, 2022
<https://akjournals.com/view/journals/650/163/38/article-p1506.xml>
- Tari Annamária (2023) *Z generáció*, Tercium Kiadó
- Tóth Gábor,, Tibold Antal, Fejes Éva, Kapus Krisztián, Fehér Gergely: *Internetfüggőség, alvászavar, depresszió és életminőség összefüggésének vizsgálata a bajai kórház dolgozóinak körében*, 2021
<https://real.mtak.hu/132135/1/2aaa2bf0523c25b50afaab38f47ab280.pdf>

Internetes források:

- A BME kommunikáció és médiatudomány szak blogja: *Elfér a zsebedben és sosem unatkozol mellette. Mi az?*, 2019
<https://konzervtelefon.blog.hu/?layout=5&page=8>
 Elérés dátuma: 2024.07.07.
- Cleveland Clinic: Amy Sullivan - *FOMO Is Real: How the Fear of Missing Out Affects Your Health*, 2023
<https://health.clevelandclinic.org/understanding-fomo>,
 Elérés dátuma: 2024.07.07.
- Cleveland Clinic: Susan Albers - *What Is JOMO? How To Enjoy Missing Out*, 2023
<https://health.clevelandclinic.org/jomo-the-joy-of-missing-out>
 Elérés dátuma: 2024.07.07.
- Dermnet: Camran Yasin Miah - *Phantom vibration syndrome*, 2022
<https://dermnetnz.org/topics/phantom-vibration-syndrome>
 Elérési dátum: 2024.07.07.
- Digitális Család: Villányi Gergő - *FOMO, FOBO, JOMO stb.- Kifejezések, amit minden szülőnek ismernie kell!* 2019
<https://www.digitaliscsalad.hu/fogalomtar/fomo-fobo-jomo-stb-kifejezesek-amit-minden-szulonek-ismernie-kell>
 Elérési dátum: 2024.07.07.
- FY pszichoforyou: Herendi Kata - *Te is folyamatosan rettegsz attól, hogy lemaradsz valamiről?*, 2016
https://pszichoforyou.hu/fear_of_missing_out/
 Elérés dátuma: 2024.07.07.
 HVG.hu: Tudja, kik azok a smombie-k? Őket kéne valahogy megvédeni, 2019
https://hvg.hu/cegauto/20190325_okostelefon_kzlekedes_balesetmegelozes
 Elérés dátuma: 2024.07.07.
- Intuit Mailchimp: *FOMO in Marketing: Scarcity Sells*
<https://mailchimp.com/resources/fomo-marketing/>
 Elérés dátuma: 2024.07.07.
 Kránitz Éva MBA, vezetőfejlesztési tanácsadó: *Z generáció*, 2024
<https://vezetofejlesztes.hu/z-generacio-jellemzoi/>
 Elérési dátum: 2024.07.07.

- Médiapiac.com: Szebegyinszki Szilvia: FOMO – a kimaradástól való félelem, ami függőséget okoz, 2020
<https://mediapiac.com/marketing/FOMO-a-kimaradastol-valo-felelem-ami-fuggoseget-okoz/114402/>
Elérés dátuma: 2024.07.07.
- Mindset Pszichológia.hu, Bánszegi Rebeka, FoMO - Tényleg mindenről lemaradunk? 2016,
<https://mindsetpszichologia.hu/fomo-tenyleg-mindenrol-lemaradunk>
Elérési dátum: 2024.07.07.
- Nottingham Trent University: Fear of missing out' driving social media addiction, study suggests, 2028
<https://www.ntu.ac.uk/about-us/news/news-articles/2018/06/fear-of-missing-out-driving-social-media-addiction,-study-suggests>
Elérés dátuma: 2024.07.07.
- Psychology Today: Jessica Scharder - The Science of FOMO and What We're Really Missing Out On, 2018
https://www.psychologytoday.com/us/blog/ritual-and-the-brain/201804/the-science-fomo-and-what-we-re-really-missing-out?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_202102
Elérési dátum: 2024.07.07.
- Válasz online: A figyelem kizsákmányolása zajlik, egyre profibb gépezettel – Guld Ádám médiakutató Z generációról és politikáról, 2022
<https://www.valaszonline.hu/2022/06/29/guld-adam-z-generacio-interju/>
Elérés dátuma: 2024.07.07.

Ábrajegyzék

1. diagram: A nemek aránya
2. diagram: Közösségi média használata órákban mérve
3. diagram: Digitális készülék
4. diagram: Leggyakoribb tevékenység az okoseszközön
5. diagram: FOMO jelenség ismerete
6. diagram: Szorongás a lemaradástól, kimaradástól
7. diagram: Digitális függőség fogalma
8. diagram: Internet- és közösségi média függőség
9. diagram: A "fantomvibrációs" szindróma tapasztalása
10. diagram: A "nomofóbia" jelenség
11. diagram: Okostelefon hiány
12. diagram: Közösségi média függőség
13. diagram: A közösségi média adta lehetőségek folytonos követése
14. diagram: A közösségi média befolyása az offline találkozásra
15. diagram: Személyes kapcsolatok és baráti viszonyok befolyása
16. diagram: Fomo érzése a közösségi médiában
17. diagram: A közösségi média hatása az emberi érzésekre
18. diagram: Az online tartalmak cselekvésre ösztönzése
1. Táblázat: Korcsoportok aránya

Tóth Nikoletta

HATÁROKON ÁTÍVELŐ TÖRTÉNET¹

(Regény a határon innen és túl, valamint a disznóólban – Bencsik Orsolya: Több élet)

Vizsgálódásom tárgya Bencsik Orsolya *Több élet* című regénye. A munkám több szegmensre is kiter: része egy cím- és egy alcím elemzés valamint legnagyobb részét az animalitás megjelenésének elemzése teszi ki. A kutatás alappillére az a kérdés, hogy képes-e elszakadni szülőhazájától egy Vajdaságból Magyarországra kitelepedett ember. A dolgozat egyik pólusként veszi a szentelekys vajdaságiasságot (Szenzelek Kornél: *Bácskai éjjel*), másikként a szegedi urbánus világot. Az elvándorlás az utóbbi időben globális probléma, elemzésemben foglalkozok az itthon-otthon effektussal.

Aprólékosan elemzem a regényben felfuttatott családi seregszemlét, a családtagok egymásközötti viszonyait, különös hangsúlyt fektetve a szülő-gyerek kapcsolatra.

Bencsik Orsolya elbeszélési módszerének elemei: rögzítés, felsorolás, összevetés, ismétlés. A szöveg katonásan pergő ritmusát az biztosítja, hogy szinte minden mondatban váltás történik, minden szerzői közlés után egy másik hős véleménye következik, így létrejön a szemléletek cikcakkos fonadéka, az egészből pedig a vélemények enciklopédiája. Nincs kényelmesen folyó elbeszélés. A főhős-narrátor szemléleteket ütköztet, de sosem ad egy normalitásnak megfelelő, megnyugtató magyarázatot. Ebben az elvarázsolt világban a regény egyik legfontosabb szimbóluma a disznó-motívum, a szereplők disznóként viselkednek, majd át is változnak, viszont nem mindegyik állat-motívum ennyire felismerhető. A két- és többértelműségek a mű szimbolizáló erejét és értékét tükrözik.

Kulcsszavak: határátlépés, animalitás, viszonyok, disznó, szintaxis, váltások, többértelműség

¹ Készült az Európa Kollégium Egyetemista Központ Magyar Irodalmi Műhelyében.

Bevezető

A munkám Bencsik Orsolya *Több élet* című regényével foglalkozik. Megpróbálom rávilágítani arra, hogy a regény által kínált világábrázolás, az animális jegyekkel ellátott szereplőbrigád miként fér meg a modern világban. Az alcím (kis va(j)dmagyar) egy lexikonszerű feldolgozást ígér, a lexikonok, enciklopédiák pedig a legfontosabb címszavak tárházai. Az ironikus alcím arra is utal, hogy az összefoglaló által nemcsak vajdasági, de meglehetősen vad felimerésekre fog fény derülni.

Fontos, miként jelenik meg az otthon-motívum egy olyan irodalmi műben, amelynek szerzője Vajdaságból telepedett ki Magyarországra, milyen hatással vannak új életére az eddigi élettapasztalatai és hogy miben rajzolódik ki az elszakadás motívuma. Elemzésem fontos részét képezi az is, hogy a regényben mi képviseli leginkább ezt a bizonyos vajdasági létállapotot. A téma manapság különösen aktuális, mivel egyre több ember életében jelenik meg az itthon-otthon effektus, hiszen sokan választják a külföldi életet úgy, hogy a szülőföldjüktől sem szakadnak el teljes mértékben.

1. A MŰ CÍMÉNEK ELEMZÉSE

Bencsik Orsolya regénye a *Több élet* címet viseli. Ezen cím több módon is értelmezhető:

„A *Több élet* cím azonban mélyebb jelentést rejt a disznózsíros, dohos vidéki atmoszféra és a domesztosz, sárga gumikesztyűs város szembeállításánál.”

(Gláser 2016)

1.1 Az itthon-otthon effektus

Elsőként gondolhatunk arra, hogy a szerző a címválasztással az itthon-otthon effektusra akart rávilágítani, hiszen Bencsik Orsolya a vajdasági Topolyán született, majd Szegeden járt egyetemre, a mai napig Magyarországon él. Több élete van annak, aki két országhoz tartozik.

De Vajdaság önmagában is „sok”, egy színes, összetett tájegység. A vajdasági magyar ember benne él egy kisebbségi sorsban, ami a mindennapjaira kihatással van. Egy olyan összetett világ az otthona, ahol kultúrák és nyelvek napi szinten keverednek egymással. Ebből a dinamikus közegből kilépve, egy határt átlépve a főhős létehez hozzáadódik az a bizonyos otthoni többlet. Életét a folyamatos ingázás jellemzi, de itt az ingázás alatt nem csak kilométereket értünk, hanem a kutúrák és a közegek közötti ingázást is.

A regény lapjain több alkalommal tesz említést arra, hogy Vajdaságban született, mégis Szegeden éli a mindennapjait, amely életrajzi adatként is releváns.

1.2 A disznó és az ember rokonsága

A cím második értelmezése a fő motívum, a disznó köré építhető. Az emberi élet attól is többé tud válni, ha elmosódnak a határok ember és állat között, így duplázódnak a narratori nézőpontok. Egy egészen különleges szemantikai játéknak lehetünk a részesei a történetben, emberi alakokból disznó (vagy más élőlény) válik. Az átváltozások meglepetésszerűek, mert az elbeszélő logikátlan váltásokat alkalmaz, melyekre nem következik magyarázat. Az egész regényt átjárja a falusiasság, habár Topolya nem falu, de a lakosság nagy hányada foglalkozik mezőgazdasággal és állattenyésztéssel, valamint a narrátor a tanyai származást is be-bevillantja. A disznó, mint motívum már az első oldalon megjelenik, itt a tatát azonosítja a disznóval. Más helyeken is feltűnik ez a motívum, itt-ott egy-egy családtagot tesz disznó szerepbe, átevez a groteszk vizeire, az ember-állat közti határok megszűnnek, az egész cselekmény a disznómetafora szürreális játékára épül. A regény végkifejleteként maga az elbeszélő is disznóvá válik:

„A nővérem, az áldott jó lélek azon idegeskedett, mi lesz, ha rájön, egy sertés lesz az arája, de én az ólak meleg biztonságában mondtam neki, minden egyes élőlényhez több élet tartozik.”

(Bencsik 2016, 156)

A könyv borítóján egy emberi szív látható. Biológiai az emberi szív felépítése nagyon közel áll a disznóéhoz:

„Bencsik Orsolya Több élet című regényének középpontja a test. Pontosabban: az az emberi test, ami sokban hasonlít az állatihoz, működését, vágyait sok esetben az ösztön határozza meg. Ami az emberi testhez Bencsik autobiografikus szövegében a legközelebb áll, az a disznóé, nem véletlen, hogy a borítón egy emberi szív képét láthatjuk, melynek egyes elemei az orvosi beavatkozások során helyettesíthetők egy disznó szívének „alkatrészeivel”.

(Antal 2016)

Az emberi és az állati lét között van egy bizonyos átjárhatóság, nem csak az ember nézőpontjából lehet a disznóra nézni, hanem fordítva is, a disznó szemszögéből az emberre. Ez egyfajta metamorfózis a két teremtmény között. A szerző olyannyira kihasználja az átalakulás lehetőségét, hogy sok helyen már annyira abszurdá válik a cselekmény, hogy az is elhomályosul előttünk, milyen lény is az elbeszélő, mert teljes mértékben összemossa a határokat.

1.2.1 Szenteleky trágyaszagú Vajdasága

Szenteleky Kornélt a vajdasági magyar irodalom megalapítójaként, újító alakként tartja számon a vajdasági magyar irodalomtörténet. Bencsik Orsolyához hasonlóan ő is Vajdaság szülötte. Szenteleky a *Bácskai éjjel* című versében a földhözragadtságot írja le, amely a vajdasági népet jellemzi. Ez a földhözragadtság visszaköszön a Bencsik-műben is, hiszen elmondja, hogy a tejből éltek, számukra az életet jelentette az állattenyésztés, hiszen egyrészt a haszonállatokból (köztük a disznóból is) nyerték a táplálékot, ha pedig eladták, akkor pénzt kaptak érte. Egyfajta egzisztenciális biztonságot jelképez a disznó.

Szenteleky fel szeretne röppenni ebből a „ólszagú éjszakából”, a regény narrátorának is az a célja, hogy felröppenjen onnan, ahol a kezdeményezéseit, a művészetet mindenki idegennek érzi, onnan, ahol csak a haszon és a jólét a fontos.

1.3 A családtagok

Harmadik értelmezési lehetőség a címet illetően az, hogy a mű több családtag sorsával foglalkozik, „*egy éppen íródo családi legendárium*” (Fekete I. Alfonz, 2016) bontakozik ki. A szerzőnő egy családi csoportképet, több sorsot vonultat fel előttünk. A regény egy pókháló-ábrát vetít az olvasója elé. Nem csak magukat a családtagokat, hanem az egymás közötti viszonyaikat is megismerhetjük. A szereplőgárda igen népes, de a szűk család (anya, apa, nagytata, nagymama, nővér) és a baráti kör (Anna, a barátom, aki nő vagy a kedvenc állatkára) kiemelkedik. Az olvasó egy családi képet kap. A regény hosszú, monologikus leírásokat ad a családtagokról, a főhős vergődik, hogy kitől kérjen segítséget, de többnyire arra az állaspontra jut, hogy csak magára számíthat. A regényre nem lehet úgy tekinteni, hogy egy szereplő köré összpontosul minden, hiszen a regény elbeszélője nem csak a saját maga sorsával foglalkozik, hanem mindent és mindenkit kiveséz, a legapróbb részletekre szétbont. Viszont mindenkit saját önértelmezési problémái miatt vizsgál.

A családja mellett a szegedi szomszédokat is elemezni próbálja, megfigyeli a viselkedésüket, kritizálja őket, van mikor együtt érez velük, beszélget a szomszéd nővel, keresi a társaságát.

Legtöbbet mégis önmagát marcangolja. A család pedig úgy van modellezve, hogy mindenki bűnösnek van kikiáltva, de közben senki sem bűnös. Az egész család egyedi, furcsa, nem mindennapi alakokból áll. Olyan család ez, ahol valódi egyéniségekről beszélhetünk, akiknek a személyiségét az animális vonások még összetettebbé teszik.

Ezekkel a családi történetekkel az írónő több idősíkot emel be, a fő szál mellett kitér a családtagjai régi történeteire, visszatekint a mama halálára vagy a 2006-os tenyésztés befuccsolására.

1.4 Több élet

Ha univerzális értelemben nézzük a címet, akkor a több élet kifejezés végsősoron az intenzívebb, mélyebb élet keresése utáni vágy kifejezése. Gondolhatunk itt több identitásra és éltre is.

2. ALCÍM

2.1 Az alcím értelmezése

A kötet a „kis va(j)dmagyar” alcímet viseli. Egyértelműen kimondja, hogy: a vajdasági magyar létállapottal fog foglalkozni:

„Ezen állapot Bencsik Orsolya szövege alapján nagyon is konkrét állapot, a maga adta hátrányokkal és előnyökkel, valahol a szerb és magyar kultúra között határozható meg, pontosabban egyikhez sem tartozóként, idegenként, mégis magyarként.”

(Sági Varga 2016)

Ha az alcímet a zárójelben lévő j betű nélkül olvassuk, az olvasható ki, hogy „vadmagyar”, ami kapcsolódik a vajdasági létállapottal, pontosabban a határon túliság problémájához. A „vadmagyarság” abban teljesedik ki, hogy igazán vad dolgokat (például sertéssé válás) tár elénk a szerző, víziókba kalauzolja el az olvasót, leírja a nem szalonképes dolgokat is. Őszintén beszél a durva dolgokról is, arról, hogy az emberi test és élet nem is ér annyit, mint amennyinek az emberek gondolják. Minden múlandó, csak egy pillanatnyi állapot és az ember is egy pillanatnyi dolog, hiszen bármikor átváltozhat, bármikor állattá változhat.

A történet elbeszélője azzal, hogy a határ másik oldalára települ, semmiféle szívélyes fogadtatásban nem részesül, azon kívül, hogy őt jobban szeretik a szomszédok, mint az előző lakót.

Ő már egy igazán „kiedzett” társadalomból jön, ahol több náció él egymás szomszédságában, ahol hozzá lehet jutni az ízletes szeszekhez, két nyelven kell tudni beszélni és megtanulni együtt élni egy másik nemzettel.

E vajd- és vadmagyarsággal kell megbirkóznia az elbeszélőnek, akinek énképe sok darabka összefonódásával jön létre, de még nem alakult teljesen ki a véget nem érő kapcsolódások szövevényéből. Bencsik Orsolya sajátos stílusával, szókimondásával és szokatlan, néha a nevetés és az undor határán létrejövő transzformációival hozza létre narrátora és annak családtagjai sajátos, megrongált, szétcincált, majd összerakott arcát (Sági Varga 2016).

2.2 Kisenciklopédia

Az alcím („kis va(j)dmagyar”) értelmezhető még úgy is, mint egy kis lexikon vagy enciklopédia (lásd: Esterházy Péter: Kis magyar pornográfia). A szerző egy olyan enciklopédiát ad a kezünkbe, amely megpróbál készíteni egy sajátos leltárt arról, hogy mit is jelent vajdasági magyarnak lenni.

3. AZ ANIMALITÁS MEGJELENÉSE

3.1 Mint a disznók

A történet narrátora/főhőse magát és családtagjait is sokszor hasonlítja vagy azonosítja a disznókkal, nagyon keskeny határt hagyva az emberi és az állati lét között. Már a regény első oldalán megjelenik a disznó-lét:

„A tata az ellés után nem akart szoptatni, a mama savóval itatta, hogy legalább megjöjjön a teje...”

(Bencsik 2016, 8)

A bekezdés után az olvasó teljes mértékben elveszíti a fonalat, mert nem tudja, hogy most a tatáról vagy a disznóról van-e szó, hiszen a két lény teljesen összemosódik.

Jogosan merülhetnek fel a kérdések, hogy most vajon a tata szülte a malacokat?! Nem akar szoptatni?! De egy férfi nem is szülhet, pláne nem malacokat. De vajon ki ez a három kismalac? Miután az elbeszélő elmondja, hogy

a három malac közül a legkisebb az ő nevét kapta, a középső a tata után az Antal nevet kapta, a legöregebb pedig Dénes lett, valahogy odakeveredik Aranka is, akinek a cukros tej folyik a szája szélén ugyanúgy, mint a három kismalacnak, akiket a mama a tanyai cukros tehéntejel itat, mert a tata nem hajlandó szoptatni őket.

Az elbeszélés szerint ezek a malacok az elemi iskola harmadik osztályát magántanulóként végezték el, a magántanár a mama volt, aki a három kismalaccal, akiknek nem volt anyjuk, bifláztatta az ábécét.

A malacok sorsa az lett, hogy az elbeszélőről elnevezett malacot húsvét előtt levágta az ángyi által ajánlott böllér. Déneske, a legöregebb „malac” kivándorolt Amerikába, a tengerentúlról nem ad magáról jelet, Antalnak pedig a szívével volt baj, őt az vitte el, de legalább betelt vele a mélyhűtő.

Viszont a disznókra való visszaulások sorozata itt nem ér véget, hiszen a dédapát 24 éves korában levágják. Jutka, aki meztelenül fekszik a lópokróc alatt, a sárban hempereg és dagonyázik ugyanúgy, mint a disznók. A mama veje, a sógor a mamát halála után a kamrába beakasztgatva szeretné látni kolbász, sonka és szalonna képében. A dédmama mindent bepiszkít maga körül, majd kicsapja a vizet a vályúból, de arra is hivatkozik, hogy kizavart kutyaként az orrával piszkálta az ajtót, amikor megérezte a vasárnapi leves illatát, viszont a rossz viselkedése miatt kénytelenek voltak megdorgálni. A dédmamát is utoléri a végzet: hájas disznóként hal meg az ólajtóban, csak négy nap után találják rá. Viszont a főszereplő sem maradhat ki a sorból, hiszen a karrierjét „moslékos emberként” kezdi, majd ő is disznóvá változik. A leghétköznapiabb dolgokban is visszaköszön az animális jelleg, hiszen elmondása szerint, mindig meglepődik, hogy nem saját magát látja a húspultban.

A szöveg tele van nem mindennapi, groteszk, valószínűtlen elemekkel, de a szerző megpróbálja ezt az egész kavalkádot úgy ábrázolni, mintha ez teljesen mindennapi történet lenne, igazi hús-vér szereplőkkel.

3.2 A tengerimalacok

A regény lapjain említésre kerül hat tengerimalac, amelyeket a főhős a beszédhibás szomszédjától kap és a kertben egy tyúkketrecben tartják őket, ketten gondoskodnak róluk. Nem nagy igényűek, de nem is akármilyen tengerimalacok, hiszen csivitelő hangot adnak ki. Sorsuk az lesz, miután az elbeszélő puszta kézzel megfojtja őket, a húsukat megsütik, majd a „kedvenc állatkám” megeszi őket, a bundájukat pedig kiakasztják a szárítókötélre, és az orosz nőkéhez hasonló kucsma készül belőlük.

3.3 A „kedvenc állatkám”

A főhősnek a nem mindennapi élete mellett nem mindennapi párjai is vannak: egyikük olyan alacsony, hogy a villanykapcsolót sem éri el, ezzel a szemben a másik említett férfi két méter magas.

Annak a főszereplőnek, akinek az élete az emberi és a disznólét között ingadozik, a barátai sem hétköznapi emberek. A szerző egy olyan karaktert teremt magának barátként, aki nem disznó, de valahol a tengerimalac és az ember közti határon van:

„A kedvenc állatkám száznyolcvanöt centi magas és hetvennyolc kiló, és csak egy tízessel fiatalabb apámnál. Még a szomszédjaim sem tudnak róla, örökké rejtegetem, és ha valaki jön hozzám, muszáj a szekrénybe zárnom.”

(Bencsik 2016, 89)

Néhol olyan megnyilatkozásokba botlunk, ahol inkább emberre húz ez a bizonyos állatka, de vannak olyan részek is, ahol inkább állatként mutatja be:

„...én mégis ecettel mostam meg a kedvenc állatkám szőrét, majd drótkéfével jól kifésültem a fuldokló tetűösoket... Nem csivitelt, nem visított, nem hörgött.”

(Bencsik 2016, 148)

Az alábbi táblázat hivatott szemléltetni az emberi és állati vonásait a „kedvenc állatkámnak”:

Emberi vonások:	Állati vonások:
féltékenység: kiles a konyha ablakán, féltékeny a beszédhibás szomszédra	a szekrénybe zárva tartja, mindenkitől elzárja, nehogy valaki meglássa
segít a főzésben: együtt készítik el a hat tengerimalacból az ételt, majd együtt kocsmáznak	csivitel, mint a madarak
kihangsúlyozza, hogy neki már megjelent az életében a rendes férfi, aki a konyhában ülve eszi a malacsültet	hegyes kis nyelvecskéje van, amivel ügyetlenül nyalja le a sörhobot (kutyákra jellemző mozzanat), maradékot eszik pl. libaszárnycsontot
cukorbeteg, üszkös a lába, megjelennek nála az Alzheimer-kór tünetei	a gazdája hasára ugrott úgy, mint egy nagyon hálás állat
személyes elemek: emberi neve van, Tamás (elejtett információ, ugyanúgy hívják, mint a fotóst), Magyarországon született (faluban, hiszen a kapura ki volt függesztve, hogy a disznó kiszökik, ha nyitva hagyják a kaput)	ölébe veszi a kedvenc állatkáját, közben táncdalokat énekel neki
kiköltözik falura, ahol miniatűr állatokat nevel	drótkéfével fésülgeti ki a szőréből a tetveket
kétsoros verseket ír az almadzsem címkéjére	mindenhez odadörgölőzik, mindent összeszed

Vannak olyan leírások is amelyek, mind az állati, mind az emberi lét szabályait felülírják:

„...a kedvenc állatkám láthatatlanra zsugorodott...”

(Bencsik 2016, 142-143)

3.4 Viszony az emberi testhez

A nem mindennapi ábrázolásmód mellé társul egy nem mindennapi életfilozófia és megközelítés is. A regény minden mozzanata visszacsatolódik az állati és emberi lét kérdéskörébe:

„A testem tágas, büdös ól.”

(Bencsik 2016, 55)

A betegséghez és annak lefolyásához is egyfajta furcsa hozzáállást tapasztalunk:

„Azt álmodom, anyám éjszaka felkiált, felkel az ágyból, kimegy a folyosóra, a lépcső mellé áll, meztelen, a testét barna foltok borítják, sír, apám öleli, anyám azt mondja, már egy hónapja tudja, hogy rákos.”

(Bencsik 2016, 130)

Az emberi testet úgy fogja fel, mint hús és bőr, amely bármelyik pillanatban összecserélhető az állatával:

„Hatvan kiló hús, bőr, vér és zsír voltam.”

(Bencsik 2016, 155)

Ha nem disznónak tűnik, akkor más állatok/betegségek bőrébe bújik: polip az édesanyjában, akit az orvosok kioperálnak.

Olyan példákra is felfigyelhetünk, ahol különféle betegségeket ír le, hol állatokra hol emberekre célozva: a disznókat az apja szerint nehéz kigyógyítani a bélférgességből, pár bekezdéssel arrébb viszont arra lehetünk figyelmesek, hogy a szomszéd kislány ugyanúgy bélférges, mint a disznók.

Az test előregedéséről is markáns vélemény formálódik a regény lapjain: az öregek teste vacak, elhasznált, egy öregedő embernek semmi boldogsága nincs az életben, csak az édességevés.

3.5 Az evés

A szerző az alapvető emberi létszükségletet jelentő evést (ami a testet táplálja) is állati/disznó alapokra vezeti vissza. Mindig, amikor az evésről van szó, az étkező embert átalakítja állattá. A sógor az, akit a legjobban társít az evéshez, ha úgy tetszik, a zabáláshoz, hiszen kezdetben csak ezt a tényt vezeti be, hogy a sógor kedvenc étele a kukorica, ami köztudottan a sertések hizlalására használatos takarmány, utána pedig megjelenik az az abszurd mozzanat, hogy a sógor halálra eszi magát a lakodalomban:

„Arra gondolt, hogy amit megeszik, azt tőle senki nem veheti el, az egyedül az övé... Először levest evett két tányérral, majd csuszát (ízes, túrós, töpörtyűs, kövér), utóbbiaknak már nem érezte az ízét... Minden fogásból akart, lencsét, pörköltet, szármat is, legalább ötvenet... Óriási húsok voltak a szármák közé rakva ráadásnak, egy ilyen darab szívós, fővetlen, rágatlan húsdarabot akart legyűrní. A szeme kigúvadt, nyakán kidagadtak az erek: hősiesen küzdött a torkán akadattal. Dögölj meg, te kutya!, erre gondolt miközben lefordult a padról.”

(Bencsik 2016, 153)

Ez a jelenet is azt mutatja, hogy az emberi alakban bemutatott sógor, aki emberként viselkedik a kezdetekben, teljes mértékben átmegy egy zabáló állatba, falánk disznóba, aki nem tud parancsolni saját magának, és halálra eszi magát, sőt, a leírtak alapján, a sógor jóllakottságát az jelzi, hogy megnyalogatja a felesége, Aranka arcát, ami szintén állati viselkedésre utal.

Másodsorban itt még az is megfigyelhető, hogy a vendégsereg sem emberként van feltüntetve, hiszen senki nem segít a „tülevőn”, a két takarítónő talál rá másnap.

Viszont az állatokra jellemző illetlen evés is felbukkan, hiszen a mama annyira csúnyán, illetlenül és rendetlenül eszik, hogy a tatának ki kell sepregetni a hajából a morzsákat, valamint evés után fel is kell utána sepregetnie, hiszen úgy evett, mint egy disznó.

3.6 Lakodalmom a disznóólbán

A disznóól mint helyszín több helyen is megjelenik, legelőször az apa költözik ki oda, a mama régi ágyával, hiszen így próbálja a veszteségeket pótolni. Választ viszont arra nem kapunk, hogy a mama utáni űrt próbálja így enyhíteni, vagy csak az üres ólakat szeretné belakni, és a rőfögés hiányzik neki.

Egy szőke, frissen hazautazott, a családjá szeretetét élvező embert ír le az utolsó fejezet, aki nem a kitakarított szobájába vette az irányt, hanem a disznóólbán, ahol elmondása szerint az apja mellett ő hivatott a másik disznót játszani. Gondozó családjá etette korpával, hogy tartsa a súlyát. A tata ötlete az volt, hogy férjhez kell adni az unokát, hiszen a család már régen járt lagziban. A vőlegény egy „nyélbe ütött” kétszáz kilós George Clooney-ra hasonlító lény volt, akinek a családjá is hasonlóképp van leírva. Az esküvő helyszínéül a ruhához illő törtfehér színű ól szolgált, az új asszony pedig utód nélkül hagyta férjét, aki idővel újranősült.

BEFEJEZÉS

A disznó-motívum (vagy állat-motívum) lehetőséget ad arra, hogy a karakter teljesen megváltozzon, és új életet kezdjen, egy olyan életet, ami az állati és az emberi lét határát súrolja. Ezen a keresőúton kalauzol végig minket az elbeszélő. Határon inneni és túli világa, valamint a disznóólak rejtelmes szegletei is a groteszk fantasztikum fényeit sugározzák.

Az elemzés a cím, az alcím és az animalitás mozzanataira összpontosítva járta körül a mű legfontosabb poétikai irányait.

ABSTRACT

A STORY BEYOND BORDERS

(A novel on this side and beyond the border, as well as in the pigsty)

The subject of my research for the Student Research Conference is Orsolya Bencsik's novel *Több élet*. My work touches on several segments; it includes an analysis of the title and subtitle, with the majority focusing on the representation of animality. The cornerstone of the research is the question of whether a person who emigrated from Vojvodina to Hungary can detach themselves from their homeland. One pole of the work represents the "Vojvodina-ness" of Kornél Szenteleky (Szenteleky Kornél: *Bácskai éjjel*), while the other pole reflects the urban world of Szeged. Emigration has become a global issue in recent times, and in my analysis, I address the "home vs. Homeland" effect.

I meticulously analyse the family dynamics presented in the novel, paying particular attention to the relationships between family members, with special emphasis on the parent-child bond. The narrative elements of Orsolya Bencsik's storytelling include recording, listing, comparison, and repetition. The brisk rhythm of the text is maintained by the constant shifts in perspective: after each authorial statement, the opinion of another character follows, creating a zigzag of viewpoints and resulting in an encyclopaedia of perspectives. There is no smooth narrative flow. The protagonist-narrator juxtaposes various perspectives but never offers a reassuring, normal explanation. In this enchanted world, one of the most important symbols of the novel is the pig motif. The characters behave like pigs and eventually transform into them, although not every animal motif is as easily identifiable. The ambiguities and multiple meanings reflect the novel's symbolic power and value.

Keywords: border crossing, animality, relationships, pig, syntax, shifts, ambiguity

Irodalomjegyzék:

1. Antal Nikolett. 2016. A disznó-metamorfózis. Tiszatáj Online.
<https://tiszatajonline.hu/irodalom/a-diszno-metamorfozis/>
(2024.4.3.)
2. Bencsik Orsolya. 2016. Több élet. Forum Könyvkiadó Intézet, Újvidék
3. Fekete I. Alfonz. 2016. A rongyikadisznó színjátéka. Revizor.
<https://revizoronline.com/bencsik-orsolya-tobb-elet/>
(2024.4.11.)
4. Gláser Diána. 2016. Disznóbőrben. Kortárs Online.
<https://kortarsonline.hu/aktual/irodalom-bencsik-orsolya.html>
(2024.4.12.)

5. Károlyi Csaba. 2017. És-kvartett - Bencsik Orsolya Több élet című kisregényéről. Élet és Irodalom. <https://www.es.hu/cikk/2017-03-03/karolyi-csaba/es-kvartett-bencsik-orsolya-tobb-elet-cimu-kisregenyrol.html> (2024.4.11.)
6. Ladányi István. 2018. Családi album, disznókkal. Tiszatáj Online. <https://tiszatajonline.hu/irodalom/csaladi-album-disznokkal/> (2024.4.4.)
7. Sági Varga Kinga. 2016. Disznóvá leendés, avagy kisebbségi regény Bencsik-módra. Híd Kör Egyesület. <https://hidkor.com/publication/115-disznova-leendes-avagy-kisebbségi-regeny-bencsik-modra> (2024.4.13.)
8. Szekeres Nikoletta. 2017. „miközben írok, attól félek, hogy mindez végül irodalommá válik”. *Kalligram*, 26., 92-95 https://epa.oszk.hu/03900/03985/00103/pdf/EPA03985_kalligram_2017_02_85-101.pdf#page=8 (2024.4.16.)

Badis Róbert

A VAJDASÁGI MAGYAROK DEMOGRÁFIAI JÖVŐKÉPE

(Mikorra várható a vajdasági magyarság eltűnése? - A születések számának alakulása a vajdasági magyarok körében 2002 és 2022 között)

Badis Róbert szociológus, kutató, az Identitás Kisebbségkutató Műhely elnöke a Vajdasági Magyar Akadémiai Tanács (VMAT) programsorozata keretében 2024. május 20-án előadást tartott *A vajdasági magyarok demográfiai jövőképe* címmel az újvidéki Tudósklubban.

Köszöntőjében Csányi Erzsébet, a VMAT elnöke elmondta, hogy a 2022-es népszámlálási adatok szerint 182.321 magyar nemzetiségű lakos él Vajdaságban, miszerint csaknem 70.000 fős, drasztikus csökkenés történt az elmúlt tíz évben. Ebből kifolyólag ez a vajdasági magyar közösség jelenleg legégetőbb, nagyon kijózanító kérdése, amivel foglalkozni kellene.

2017-ben volt egy *A magyar fiatalok Vajdaságban* című konferencia, amelyen már megállapították a szakemberek, hogy a magyar kisebbség megmaradását az előregedés és a fiatalok tömeges elvándorlása veszélyezteti Vajdaságban, amit nemzeti összefogással lassítani lehetne. Ez azonban nem következett be. A kutatási eredmények szerint a fiatalok akkor a munkanélküliség gondjaival, a megélhetés kérdésével, az anyanyelvű felsőoktatás hiányával, identitászavarokkal és az elvándorlás jelenségével küzdöttek.

Badis Róbert a bevezetőben utalt arra, hogy korábban voltak kezdeményezések a politikum ill. a média részéről a fogyási tendencia lassítására és vajdasági magyar demográfiai stratégia-készítési kísérletek is voltak, de nem jártak sikerrel. Ha elmélyültebben megismerkedünk a kérdéssel, akkor látjuk, hogy ez irreleváns, mert a lejtőn elkezdődött egy szabadesés, negatív spirálba került a vajdasági magyarság.

Kutatásai során felvetette a kérdést, hogyan is tűnik el egy népesség egy területről. A mi esetünkben százéves történelmi távlatban gondolkodunk. Mindig lesznek magyarok ezen a tájon, de lehet, hogy végül már csak más nyelven tudják elmondani, hogy magyar származásúak. A nyelvi identitás elválhat a nemzeti identitástól, most is vannak ilyen adatközlők.

Ezek az eredmények nem interpretáció, értékítélet alapján születnek, nem a demográfus a pesszimista, hanem a trendekből következnek a megállapítások. Ez egy egzakt tudomány. Ennek ellenére a mostani összeszámláláskor is volt egyrészt alulszámlálás, másrészt felülszámlálás.

Az elmúlt száz évet tekintve látni, hogy Vajdaság össznépessége 1910-ben kb. 1,5 millió lélekszámmal rendelkezett. 1990/2000 körül érte el a maximumot, majd csökkenni kezdett. 2002 óta a szerb népesség száma is csökken Vajdaságban, annak ellenére, hogy továbbra is nagyon intenzív a szerbek beáramlása más régiókból.

A magyar népességszámmal (mintegy 500.000 vajdasági magyar) az 1960-as évekig nem volt gond, de utána egy stabil lejtmenet van. Fontos rámutatni, hogy hogyan fordult meg az összlétszámon belül az arány a vajdasági nemzeti összetételt illetően: 1910-ben a szerbek a vajdasági lakosság 33,8%-át tették ki, 2022-ben pedig már a 68,4%-át. A magyarok 1910-ben a lakosság 28,1%-át képezték, 2022-ben pedig már csak a 10,5%-át. A német lakosság (1910-ben még 21,4%-ban voltak jelen) szinte teljesen eltűnt. Az őshonos itt élő kisebbségek is nagy arányvesztést szenvedtek el. Egyes vajdasági községekben megfeleződött a magyar népesség.

Vajdaság népességszámának alakulása

	Vajdaság	Szerb	Magyar
1910	1503904	510186	424555
1921	1521716	534776	371006
1948	1663212	841246	428932
1953	1712619	874346	435345
1961	1854956	1017717	442561
1971	1952533	1089132	423866
1981	2034772	1107378	385356
1991	2013889	1143723	339491
2002	2031992	1321807	290207
2011	1931809	1289635	251136
2022	1740230	1190785	182321

Vajdaságnak nagy előnye volt a multikulturalizmus, a több kultúra egymás mellett élése, de ez a jó példa mára valójában kikopott.

Népesség nyelvi és nemzetiségi összetétele

	1910	1921	2022
Szerb	33,8	34,9	68,4
Magyar	28,1	23,8	10,5
Német	21,4	22	0,1
Horvát, bunyevác, sokác	6	8,5	1,9
Román	5	4,4	1,1
Szlovák	3,7	3,9	2,3
Ruszin és ukrán	0,9	0,9	0,8
Egyéb	1,1	1,6	14,9
Összesen	100	100	100

Badis Róbert külön táblázatban mutatta meg, hogy tízévente hogyan csökkent a magyar népesség. 1961-ben 1,6%-os növekedést mutattak ki, sok gyermek született. 1971-ben már 4,2%-os a csökkenés.

Táblázatban ez így mutatkozik meg:

A vajdasági magyar népesség fogyatkozásának üteme az előző népszámláláshoz viszonyítva

	Fogyatkozás	százalék
1961	-7216	-1,6
1971	18 695	4,2
1981	38 510	9,1
1991	45 865	11,9
2002	49 284	14,5
2011	39 071	13,5
2022	68 815	27,4

97

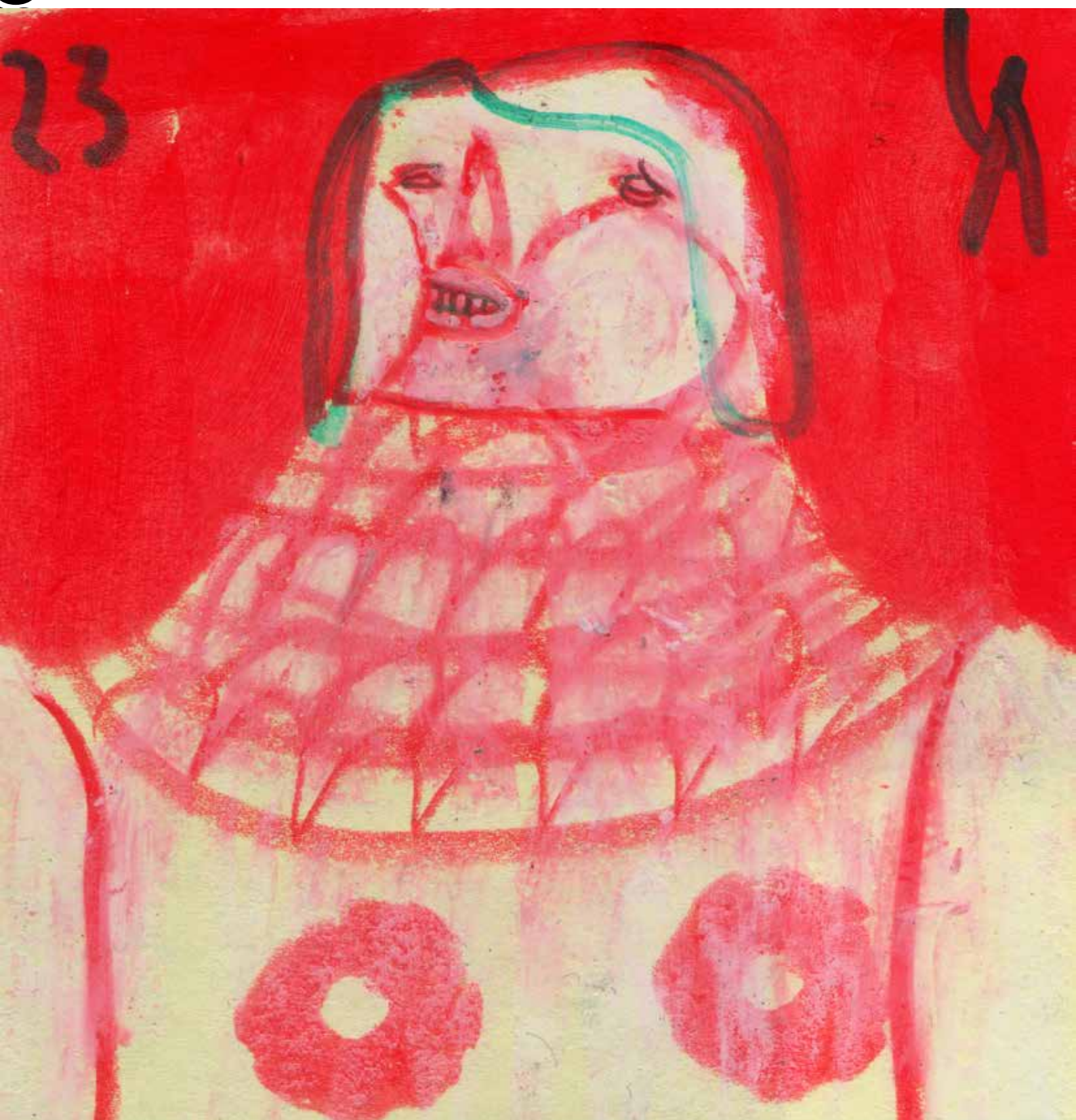
A szociológia *második demográfiai átmenetnek* nevezi azt a jelenséget, ami a csökkenő gyermekszületés és a csökkenő halandóság (ami az orvostudomány fejlődésének köszönhető) következménye. A vajdasági magyarság létszáma tízévente kb. 40.000-rel csökkent – egészen 2011-ig, miután a következő 10 évben már majdnem 70.000-rel lettünk kevesebben. Ekkora mértékű fogyás korábban nem történt, ez majdnem kétszerese a korábban látott 40.000-es tízévenkénti fogyásnak. Ez a legutóbbi, 27,4%-os fogyás súlyos helyzetet okoz az oktatási rendszerben is, mert nem lesz elegendő diák.

A vajdasági magyarok fogyatkozását három faktor okozza: becslések szerint 45%-ot okoz a természetes fogyás (kevés gyermek születik), 40%-ot az elvándorlás, és 15%-ot az asszimiláció/beolvadás. Az elvándorlási faktort az fokozta, hogy 2011 és 2022 között lett meg a **kettős állampolgárság**, és ezzel a lehetőséggel élve nagyon sokan elvándoroltak.

A jelenlegi kimutatásban 182.322 magyar van, de valószínűleg vannak magyarok az ismeretlen identitásúak kategóriájában is. Nyugat-Bácskában és Bánátban voltak községek, ahol 40%-os volt a magyarok létszámcsökkenése. Törökkanizsa, Rábé, egyes falvak esetében a **migránshelyzet** is hozzájárult a kiköltözködéshez.

A népszámláláskor a módszertől is sok minden függ. A népszámláló kérdezőbiztosok nagyon sok polgárt nem találtak otthon, őket 5-6 nagy állami adatbázisból átvették, ha folyamatosan fizették az adót. Ilyen esetekben az ismeretlen nemzetiségű kategóriába sorolták az egyéneket. Az adatbázisból való átemeléssel az is probléma, hogy lehetséges, a külföldre távozott polgárokat is összeszámolták. Volt ebből szakmai vita. Kelet-Európára jellemző ez a hálós népszámlálás, Nyugat-Európában a népszámlálást megbízható adatbázisokkal oldják meg.

23

K

A következő táblázat a korszerkezetet mutatja, amelyen látszik a nagyfokú előregedés:

Korszerkezet 2011 és 2022

	2011		2022		Változás
0-14	29 736	11,8	19 739	10,8	-33,6
15-29	41 387	16,5	23 238	12,7	-43,8
30-49	66 311	26,4	44 047	24,1	-33,6
50-64	60 034	23,9	42 837	23,6	-28,6
65-84	50 157	20,0	48 611	26,7	-3,1
85+	3511	1,4	3849	2,1	+9,6

Összesen 27%-kal fogyott a vajdasági lakosság a 10 év alatt. A legaggasztóbb adat az, hogy a 15–29 év közötti korosztály (a középiskolások, az egyetemisták és a munkakezdők száma) majdnem megfeleződött.

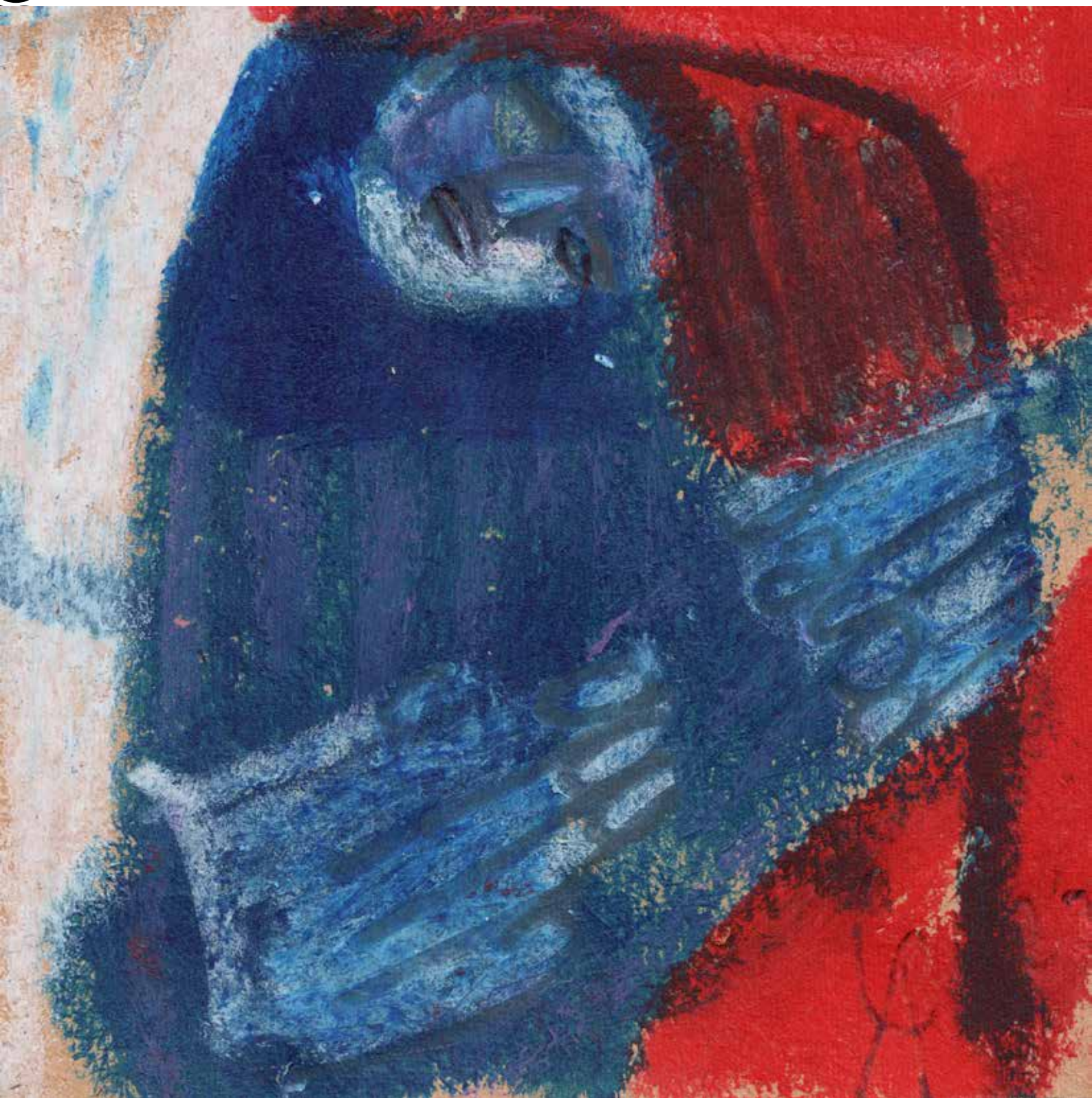
A műsor során elhangzott az a kérdés, hogyan vették fel a statisztikákba azokat a fiatalokat, akik 2011 után az egyszerűsített honosítással megkapott kettős állampolgárság megszerzésével tömegesen mentek Magyarországra középiskolába és egyetemre. A kutató válasza szerint ekkor a nemzetközi ajánlásokat alkalmazták: aki az elmúlt hat hónapban hazajött kétszer, azt felvették a jegyzékre, aki nem jött haza, azt nem. Azonban itt sok kihágás történt (kb. 30%-ban), a szülők bediktálták a kérdezőbiztosoknak a külföldön élő gyermekeiket. A nyilvántartásba vett 182.322 magyar tehát egy eltúlzott adat. (Dr. Gábrity Molnár Irén csupán 100.000–120.000-re becsüli a vajdasági magyarok számát, ami talán túlzás, de nem alaptalan.)

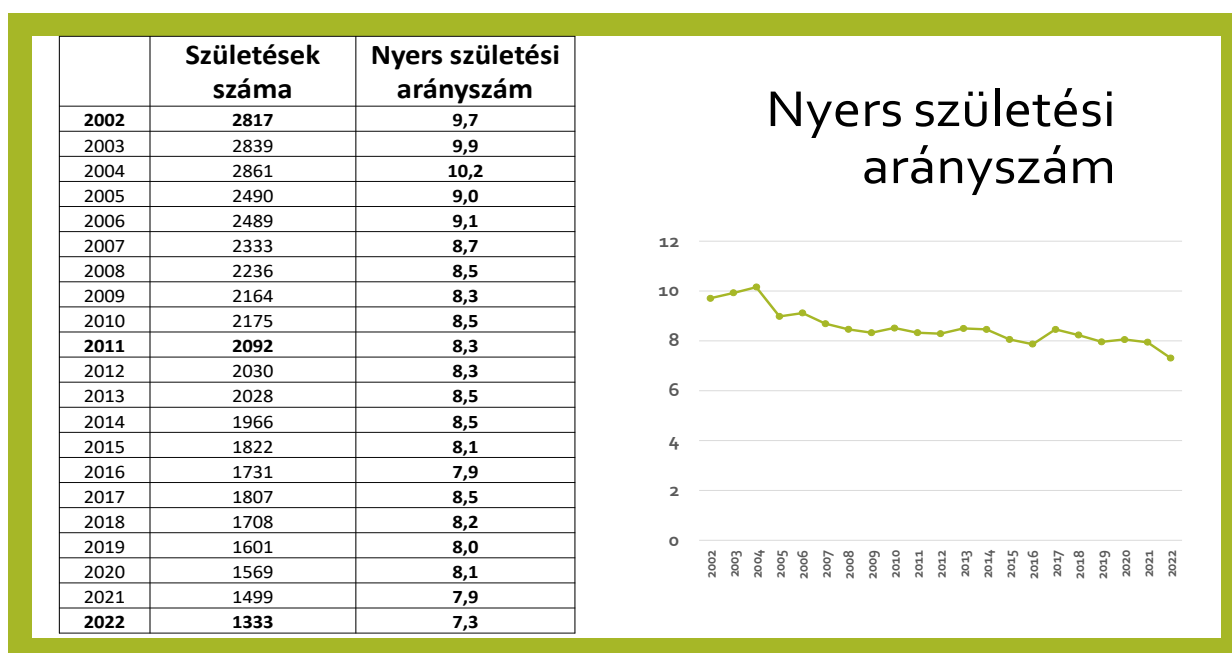
A születések számának grafikonja egy lefelé zuhanó lejtőt mutat.

Születések számának alakulása a vajdasági magyarok körében 1953 - 2022

1953-ban 8.500 vajdasági magyar gyermek született, 2022-ben 1333.

Ezzel az adattal rendkívül fontos lenne foglalkozni a társadalomban, mert egyrészt ennyivel kevesebb szavazópolgár lesz, másrészt iskolákat kell fenntartani, az iskolákban, egyetemeken a kevés jelentkező nyomán zuhan a színvonal stb.

Badis Róbert elmondta, hogy születéskor az anyuka nemzetiségét írják rá a statisztikai adatlapra, a gyermek nemzetiségére vonatkozó kérdés nincs, mivel a gyermek nemzetisége majd később derül ki, sok mindentől függ, mi lesz.

A vita során egy friss példa alapján kiderült, hogy a gyermek nemzeti hovatartozását mégis kérdezik a szülészeten és beírják bizonyos bázisokba.

A vegyesházasságok esetében, ha az anyuka magyar (ilyen eset több van), a gyermekek 80%-a az apuka nemzeti identitását viszi tovább. Ez a szerb társadalom kissé még mindig patriarchális berendezkedését jelzi. Ha a vegyesházasságban az apuka magyar, akkor a kimutatások szerint az esetek 50%-ában lesz a gyermek magyar.

Sokszor kettős identitás alakul ki a gyermeknél, de a szerbiai statisztikai adatlapban ilyen opció nincs, választani kell a kettő közül az egyiket. Pl. Szlovákiában sokkal rugalmasabb a statisztikai hivatal és ott létezik az adatlapon kettős identitás. Nagyon fontos, hogy milyen tantervű osztályba iratják majd a gyermeket és az is döntő kérdés, hogy ki fog majd vele tanulni. A gyermeknél a vegyesházasságban kialakul, hogy kivel melyik nyelven beszél és ez az agyban elválasztódik. Így a gyermek kétnyelvű lesz.

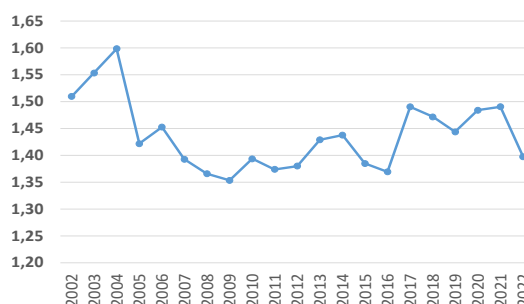
A szülőképes vajdasági magyar nők (15–49) száma 2002 óta megfeleződött, ez drasztikus fogyást mutat és döntő fontosságú (65.296-ról 33.382-re esett), emiatt nem lehet azt mondani, hogy megfordítható a negatív spirálba került születési arányszám. Fele annyi nő kétszer annyi gyermeket kellene, hogy szüljön, de azok gyermekei is csak 25-30 év múlva születnének meg, amikor látni lehetne a javulást. Akkor lehetne egy trendforduló. Mi kellene ahhoz, hogy a gyermekvállalási hajlandóság ilyen mértékben megváltozzon? A magyarországi családpolitika rendkívül sok serkentő támogatási formát vezetett be, erről a feministák azt mondták: a politikusok "alkut kötöttek a nők méhével, megvették őket".

A szülőképes nők nagyjából ma is annyi gyermeket vállalnak, mint húsz évvel ezelőtt (2002-ben 1,51 gyermeket vállaltak, 2022-ben 1,40-et), csak hogy a szülőképes nők **száma** csappant meg drasztikusan (megfeleződött).

	TFR
2002	1,51
2003	1,55
2004	1,60
2005	1,42
2006	1,45
2007	1,39
2008	1,37
2009	1,35
2010	1,39
2011	1,37
2012	1,38
2013	1,43
2014	1,44
2015	1,38
2016	1,37
2017	1,49
2018	1,47
2019	1,44
2020	1,48
2021	1,49
2022	1,40

Teljes termékenységi arányszám

Magyarországon a hihetetlenül sokrétű családtámogatási programmal sikerült 1,4-ről 1,6-ra föltornázni a gyermekvállalást. De azt mondták, hogy a magyarországi családpolitika nem baby-boomot, hanem inkább házassági boomot eredményezett, azért, mert minden támogatás csak a házasoknak jár. Nagyon sokan összeházasodtak, felvették a támogatásokat.

Visszatérve a vajdasági helyzethez: az egyik grafikon az apák nemzetiségét ábrázolja magyar újszülöttek esetében.

Apák nemzetisége magyar újszülöttek esetében

	Magyar anyuka	Szerb apa	Magyar apa	Más nemzetiségű apa
2020	1569	349	998	222
2021	1499	341	951	207
2022	1333	353	799	181

Statisztikákból tudjuk, hogy még a teljesen homogén házasságokban is megjelenhet az asszimiláció, 98%-ban örökli a gyermek a szülők identitását.

A nők által kötött vegyesházasságban (most ez kb. 25-30%) kb. 80%-ban nem magyar identitású gyermek születik! Mindez vésszen kihat az oktatási rendszerünkre, a tanári munkahelyek és a tagozatok számára.

Településenként a születések száma:

	2020	2021	2022
Szabadka	200	175	163
Zenta	101	84	68
Óbecse	73	73	45
Újvidék	65	76	67
Bácsstopolya	63	51	52
Csantavér	52	41	33
Magyarkanizsa	51	43	28
Péterréve	48	32	18
Nagybecskerek	48	43	33
Ada	47	41	35
Temerin	34	37	48
Kishegyes	31	39	24
Horgos	26	21	13
Bácskossuthfalva	25	25	33
Szenttamás	24	20	22
Palics	22	14	11

Az oktatáskutatás során a kutatók azt tapasztalták, hogy ha 1.000 fő alá csökken egy településen a lakosok száma, akkor nincs folyamatos gyermekutánpótlás, hanem fluktuál és azt nem szereti a politikum, hisz pl. kétéves szünetek állnak be a tagozatnyitási szükségletben.

VITA

Az előadást követő beszélgetésben elhangzott a kérdés, hogy ha ilyenek a mutatók, mikorra várható a vajdasági magyarság eltűnése. A kutató szerint ilyen nem lesz, mindig lesznek magyarok, de a következő 30 év drasztikus zuhanás lesz egy negatív spirálban. Beszűkül a házassági piac, hisz jelenleg is ha csupán 1333 gyermek, ha fele lány, fele fiú, akkor ez nagyon kis választék. Ez rengeteg következménnyel jár az intézményrendszerünk szempontjából is, az iskolarendszer és a kulturális élet fenntartása problematikus lesz, a politikának ezért kellene ezzel foglalkoznia. Már most is vannak intézményeink, amelyekben nincs semmi. Kitolódott az első gyermek vállalásának időpontja: nem 22-23 évesen, hanem most 29-30 évesen vállalják az első gyermeket. Vannak olyan demográfiai támogatások, amelyek épp azt célozzák meg, hogy három gyermek szülessen, ezért a serkentő támogatások csak a harmadik gyermek után járnak. Ezért az első gyermek születésének az időpontját próbálják előre hozni, mert az anyuka kicsúszik az időből, még ha szeretne is harmadik gyermeket.

Felvetődött a kérdés, van-e valamilyen különbség ebből a szempontból a szerbek és a vajdasági magyarok között. Különbséget kell tenni a vajdasági és a nem vajdasági szerbek között. A vajdasági szerbeknél ugyanolyan rosszak a mutatók. De az összlakosság arányszámaiban a szerbség azért nem csökkent, mert jelen vannak a betelepülők. A jövevények azonban itt Vajdaságban már nem 8 gyermeket vállalnak, hanem adaptálódnak ehhez a vajdasági kulturális közegehez.

Szabadkán az elmúlt 20 évben hihetetlen változások történtek, a betelepülések miatt úgymond balkanizálódott a város. Statisztikailag pontosan vissza lehet vezetni, látni, hogy mikor veszíti el (2015 körül) Szabadka ezt a multikulturális, szecessziós jelleget.

Összegezve: három faktor (1. a kis születési számarány, 2. az egyszerűstett honosítás bevezetése után az elvándorlás, és 3. az asszimiláció) okozza ezt a negatív spirált.

Ha Magyarországon az intenzív családpolitikai program nem hozott baby boomot, csak enyhe javulást, akkor milyen módszerekre lenne szükség? Magyarországról is nagyon nagy a kivándorlás. Mi okozza? Milyen feltételrendszer nem adott ezekben a társadalmi közegekben? Miért rossz a lakosság közérzete? A kimutatások szerint az anyagi jólét szempontjából a sor végén kullogunk a környező országok között, a korrupció mértékét tekintve pedig az élen járunk.

A kutatások azt mutatják, hogy ha a gyermekvállalást pénzzel próbálja az állam serkenteni, akkor a

szegényebb réteg fog vállalkozni. Sokkal jobb megoldás lenne pl. a tandíj átvállalása az állam részéről. Különböző társadalmi rétegeket különböző módokon lehet megszólítani. A pénz nem minden. Fontos az értékrendszer, a társadalom családcentrikus működtetése, a bizonytalanság lecsökkentése.

A nemzetpolitika milyensége is nagyon fontos. Ha átmegy Magyarországra egy vajdasági fiatal, akkor a magyar államnak semmit nem kell befektetnie, hogy ő integrálható legyen. Viszont a Magyarországra távozással szűkül a magyar etnikai határ, erodálódik a vajdasági magyar közösség, élőhely.

A migránshelyzetet sem oldotta meg az állam hosszú ideig, egyes határmenti övezetek élhetetlenné váltak. Most talán rendezettebb a helyzet.

A másik probléma a magyar oktatási intézményrendszer pusztulása. A felsőoktatás fejlesztéséről már nem is beszélünk. Már pusztul a középiskolai és általános iskolai rendszer is. Oda-vissza ható dolgok ezek. Hihetetlen harcok folynak az iskolák között a gyerekekért.

A beszélgetés során az egyik hozzászóló elvitatta azt, hogy a bizonytalanság okozná a gyerekvállalás elmaradását. Hiszen azoknak van legtöbb gyerekük, akik a legnagyobb nincstelenségben élnek. Inkább arról lehet szó, hogy a városi környezetben egészen más a gyermeknemzés iránti motiváció, mint falun, ahol azelőtt a gyermekre munkaerőként is szükség volt, most pedig 25 évig tartó befektetés a gyermek. Kb. annyiba kerül egy gyermek, mint amennyibe az adott településen egy ház vagy lakás. Lehet, hogy a probléma kezelését úgy is el lehetne képzelni, hogy az urbánus környezet csábító erejét ellensúlyozandó a falvakba fektetni, ahol könnyebb a több gyermek bevállalása. Újvidéken ilyen árak mellett lehetetlen lakást venni, három gyermeket tervezni. A jelenleg nagyon kihalt, szinte élhetetlen falvak revitalizálása lehetne egy megoldási irány. A városok felé áramlás oka abban van, hogy itt vannak munkahelyi lehetőségek, fejlődés, perspektíva, itt van élet, kulturális adottságok. De a város nem kedvez a gyermekvállalásnak, a nagycsaládos modellnek. Nyugat-Európában élhetőek a kis települések, csak nálunk nagy az ellentét a periféri és a centrum között. Ha valaki nem a város mellett dönt, akkor – amellet, hogy olcsóbbak a lakhatási körülmények – a perifériára kerül minden egyéb szempontból, a megélhetés, a kultúra, a közlekedés, a kommunikáció szempontjából.

A társadalom modernizálódásával elérhetővé válnak a fogamzásgátló szerek, ezért csökken az abortuszok száma, kevesebb a nemkívánt terhesség. Az abortusz a legszegényebb rétegeknél jelenik meg leginkább.

Magyarországon az lesz a probléma, hogy nagyon sokan előre vettek fel hitelt, lehetett venni házat, ha bevállalták a harmadik gyermeket. Ha közeledik a bankhitel miatt a határidő, és nem születik meg a harmadik gyermek, akkor a hitelt vissza kell fizetni. Ha válásra kerül sor, akkor nagyon nehéz kibogozni az adósság részleteit. A házasságok 40%-a válással végződik. Bizonyos mértékben az érdekházasság fogalmát is súrolják ezek az esetek.

Van-e a világon növekedő tendencia a születési arányokban? Nincs sehol, ha kivesszük a bevándorlókat. (Franciaországban - ha a bevándorlókkal együtt nézzük, akkor - kb. 2 körül van a gyermekszám.) Az orvostudománynak köszönve tovább élünk, az élethossz kitolódása miatt a probléma még annyira nem látszik, dehát az idős korosztály nem fogja befolyásolni a szaporulatot.

A világ népessége elérte a maximumát (11 milliárd) és most már csökken. 2005-2010 körül megszületett az a generáció, amely a legszámosabb volt az emberiség szempontjából. Európa, Amerika, Ausztrália népessége már rég csökken, Ázsia is elkezdett. Afrika van még túlnépesedésben. A szegénységben nő a népesség, a jólétben csökken.

Az elvándorlást gerjesztő tényezők között nemcsak a gazdasági jólét nyom sokat a latban, hanem a közhangulat is, az adott társadalomban működő fékek-ellensúlyok, avagy azok hiánya, a korrupció, a demagógia foka, egészében az ideológiai nyomás. Gyökeres változásokra lenne szükség.

Voltak olyan korszakok, amikor a jugoszláv térséghez tartozó Vajdaság vonzó volt a szocialista diktatúrában élő magyarországiak számára éppen a szabadabb szellemi légkör és a gazdasági fellendülés miatt.

Gazdasági értelemben nyilván sosem fogjuk utolérni a nyugati országokat. Viszont van egy érzelmi értékdimenzió is és van a vajdasági helyi életnek egy vonzereje. Van visszaáramlás is, egyesek visszajönnek külföldről, főleg akkor, amikor a gyerek iskolába indul. Viszont ha későn lépnek, akkor a gyerek már nem akar visszajönni.

Az összkép árnyalt, mert a bevándorlók egy másodrangú társadalomban élnek a nyugati országokban, pl. a német középosztály nem elérhető a számukra, nem fogadják be őket, szegregáció van még földrajzilag is városon/településen belül. Párhuzamos társadalmak léteznek. Ez azt jelenti, hogy a kivándoroltak nem fognak

teljes értékű életet élni, amelyet itthon a szakmai képzettségüknek megfelelően és emberi kapcsolataikat illetően megvalósíthatnának. Van, akinek sikerül, de keveseknek. Itthon létezik egy természetes közvetlenség, barátkozás, de külföldön az odavalósi lakosok zárkóztak, bizalmatlanok a bevándorlókkal szemben, tehát van egy kirekesztés, izolálás. Esetleg a második, harmadik generáció asszimilálódik, a szülők viszont meghozzák azt az áldozatot, hogy a gyerekeik, unokáik már integrálódhassanak.

V. P.

ANTAL LÁSZLÓ

KÉPZŐMŰVÉSZ ÉS ZENÉSZ SZAKMAI ÉLETRAJZA

Antal László 1984. június 6-án született Szabadkán.

Az Újvidéki Egyetem Művészeti Akadémiájának Vizuális Kommunikáció szakán végzett 2007-ben. Már az egyetemi évek alatt illusztrátorként és plakáttervezőként dolgozott, főként színházi és kulturális eseményekhez készültek alkotásai. 2008 és 2014 között a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház plakát- és arculattervezője volt.

2010-ben költözött Berlinbe, ahol mesterdiplomát szerzett a Berliini Művészeti Egyetemen (UDK). Ekkor kezdett el komolyabban foglalkozni filmkészítéssel, ezzel egy időre háttérbe szorítva a dizájnnal és illusztrációval kapcsolatos tevékenységeit. Rövidfilmjeivel számos nemzetközi filmfesztiválon vett részt.

2015-2019 között a norvég Vinge-Müller Szintársulat munkatársaként dolgozik mint videó-művész. A társulat előadásai kooprodukcióval jönnek létre, olyan neves színházakkal együtt, mint a berlini Volksbühne, a Berliner Festspiele, vagy a bergeni Nemzetközi Színházi Szemle.

Antal László a vizuális művészetek mellett zenével is foglalkozik. 2010-től a Sixth June nevű együttesével beutazta Európát és Dél-Amerikát. 2024-ig 8 albumuk jelent meg.

2018-tól szólózenészként is működik, Diesein néven eddig 2 albuma látott napvilágot.

2017 novembere óta naplószerűen készít festményeket, minden nap egyet. A projekt Visual Diary néven fut. Az elmúlt 7 évben számos kiállításon mutatta be ezeket a munkákat Berlinben, Amszterdamban, Belgrádban, Atwerpenben, Perthben...

Művészetének középpontjában főleg figuratív festmények és portrék állnak. Méretüket és technikájukat illetően különböznek egymástól, viszont összeköti őket a szerző folyamatos érdeklődése az emberi kapcsolatok iránt, valamint az a kérdés, hogy hogyan lehet a legletisztultabb formában, szimbolikus emberi alakok segítségével megragadni az emberi szenvedés és öröm mélységeit.

Főbb projektjei a következő kategóriákba sorolhatók:

- Vizuális napló (A3-as méretű kollázsok),
- Dreamers (Álmodozók) (miniatűr portrék),
- nagyméretű figuratív kollázsok vásznon (Faces of Anxiety), valamint
- szénrajzok.

Művészi munkásságáért számos díjat és elismerést kapott, mint pl: a berlini Münzenberg Forum kollázspályázatán kiérdemelt díj (2023), a legjobb design és illusztráció díja a Halott nők című könyvért (2018), közönségszavazás díja a Hairy Fish című filmért a lengyelországi Random Filmfesztiválon (2015), Alfred Toepfer Stiftung ösztöndíja (2013), DAAD ösztöndíj (2011–2012)...

Egyedi vizuális nyelvezete felkeltette magán- és állami gyűjtők figyelmét szerte a világon. Művei számos kiadványban is megjelentek, többek között a következő helyeken:

Contemporary Collage Magazine, London, Facetten der Kunst, Amszterdam; The Architectural Review, London; Lice ulice, Belgrád; Szabadkai művészek lexikona 70–00, UG Klara és Rosa, Szabadka; Der Körper ist ein Billiger Koffer Juliane Liebert, Berlin; Planta Könyvtár, Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék.

Jelentősebb önálló kiállításai:

- 2023. „Visual diary, best of”, Collage Museum, Verbeke Foundation, Kemzeke, Belgium.
- 2022. „Utorkom uveče”, Art Passage, Szabadka, Szerbia.
- 2022. „Wider Wings” – performansz és kisméretű festmények kiállítása, Treehouse NDSM, Amszterdam, Hollandia.
- 2021. „Amsterdam Centraal” – kiállítás a Vizuális napló sorozat munkáiból, Concertgemaal, Amszterdam, Hollandia.
- 2021. Performansz közönség előtt és a keletkezett művek kiállítása, Perdu, Amszterdam, Hollandia.
- 2021. Válogatás a Vizuális napló sorozat munkáiból, Northbridge Piazza Superscreen, Fringe World Festival, Perth, Ausztrália.
- 2021. „Every day till I die” – 3 év a Vizuális naplóval, Pavane Art Room, Belgrád, Szerbia.
- 2021. „Meet Andyy Pavlov” – fotókiállítás, Pavane Art Room, Belgrád, Szerbia.
- 2018. „10 hónap, Vizuális napló”, Kortárs Galéria, Szabadka, Szerbia.
- 2016. „Der Körper ist ein Billiger Koffer” számára készített munkák, Sameheads, Berlin, Németország.
- 2010. Plakátkiállítás 2005-2010, Kortárs Galéria, Szabadka, Szerbia.
- 2007. Illusztrációk kiállítása, Grafikai Kollektíva Galéria, Belgrád, Szerbia.

A Philos magazinban közölt munkák a Dreamers (Álmodozók) sorozatból származnak, 2023-2024-ből. Az eredeti munkák méretei: 7,5cm x 7,5 cm. Technika: akril, oljafesték, kréta, ceruza – kartonpapíron.

PHILOS

PHILOS 2024/1-2
TUDOMÁNY – IRODALOM – MŰVÉSZET
Negyedévi folyóirat

Alapító főszerkesztő: CSÁNYI Erzsébet
erzsebet.csanyi@gmail.com

Grafikai szerkesztő: KAPITÁNY Attila

Szerkeszti a szerkesztőbizottság.

Nemzetközi szerkesztőbizottság:
FENYVESI dr. Kristóf (Finnország)
LÁBADI dr. Zsombor (Horvátország)
BORDÁS dr. Sándor (Magyarország)
NÉMETH dr. Zoltán (Szlovákia)
BÍRÓ dr. Annamária (Románia)

Kiadó:
· Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium
· Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar

A kiadásért felel:
· CSÁNYI Erzsébet

A szerkesztőség címe:
PHILOS
Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium
Kolegijum za visoko obrazovanje vojvodanskih Madara
21000 Újvidék / Novi Sad
Vojvode Mišića 1.
Szerbia

A kéziratokat a szerkesztőség címére (philoszerk@gmail.com) várjuk.

PHILOS PORTÁL: www.philos.rs
Jelen számunkat ANTAL László képzőművész alkotásaival illusztráltuk.

A szám megjelenését támogatta:
MTA HR-13/2024

Tartományi Művelődési, Tömegtájékoztatási és Vallási Közösségi Titkárság Titkárság

CIP – A készülő kiadvány katalógizálása
A Matica srpska Könyvtára, Újvidék

001+82+7

PHILOS: tudomány, irodalom, művészet / főszerkesztő Csányi Erzsébet. 1. évf. 1. sz.
(2015) –.– Újvidék : Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium : Újvidéki Egyetem,
Bölcsészettudományi Kar, 2015–.– 27 cm.

Évente négy szám. – Online elérhető a PHILOS PORTÁLON: <http://www.philos.rs>

ISSN 2466-2798 (Philos Print)

ISSN 2466-3891 (Philos Online)

COBISS.SR-ID 299718407